

ДОРΟΣЛА
СЕРІЯ

БОГУМІЛ ГРАБАЛ

я обслуговував
англійського короля



БОГУМІА ГРАБАЛ

я обслуговував
англійського короля

B O G U M I L
HRABAL

o b s l u h o v a l j s e m
a n g l i c k é h o k r á l e

Б О Г У М І Л
ГРАБАЛ

я обслуговував
англійського короля

З чеської переклав
Юрій Винничук



А·БА·БА·ГА·ГА·ЛА·МА·ГА

Богуміл Грабал
Я ОБСЛУГОВУВАВ
АНГЛІЙСЬКОГО КОРОЛЯ

© 1971, Bohumil Hrabal-Estate,
Zürich, Switzerland
Переклад з чеської © Юрій Винничук
за редакцією І. Малковича, 2009

Видання українською мовою:
© «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2009
Обкладинка, дизайн: Галя Букша

Ексклюзивне право на видання цієї книжки
українською мовою належить «Видавництву
Івана Малковича «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

Видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»:
Свідоцтво: серія ДК, № 759 від 2.01.2002
Адреса: 01004, Київ, вул.Басейна, 1/2
Е-mail: ivan@ababa.kiev.ua
Поліграфія Білоцерківська КФ Зам 9-79

ISBN 978-966-7047-87-0

www.ababalamaha.com.ua
www.abagalamaga.com.ua

Зміст

Келих лимонадної шипучки	7
Готель «Тіхота»	44
Я обслуговував англійського короля	81
А голову я так і не знайшов	126
Як я став мільйонером	166
Авторова післямова	228
<i>Ю.Винничук. Богуміл Грабал, поет вулиці</i>	230

Келих лимонадної шипучки

Слухайте, що я вам тепер скажу.

Як прийшов я до готелю «Прага», узяв мене шеф за ліве вухо і, смикаючи за нього, сказав: «Ти тут піколик*, старший, куди пішлють, запам'ятай це! Ти нічого не бачив, нічого не чув! Повтори!» Ну, то я й сказав, що нічого тут у ресторації не бачив і нічого не чув. А шеф тоді смикав мене за праве вухо й казав: «І запам'ятай собі також, ти мусиш усе бачити і все чути! Повтори!» І я так здивувався, але повторив, що буду все бачити і все чути. І почалося. Щоранку о шостій ми збиралися в холі, наче на параді, приходив пан власник готелю, з одного боку килимової доріжки стояв метрдотель, кельнери, і в самому кінці я, маленький піколик, а з другого боку стояли кухарі, покоївка, буфетниця й помічники, а пан готеляр проходив повз нас і дивився, чи чисті в нас сорочки і фрачні комірці, чи нема на фракці плям, чи не бракує гудзиків, чи

* Піколик — від італійського *piccolo* (малий), на терені колишньої Австро-Угорщини так називали офіціанта на побігеньках, що розносив у кошику легку закуску й цигарки.

блищать мешти, і нахилився, щоб за запахом визначити, чи мили ми ноги, тоді казав: «Добридень, панове, добридень, дами...» І ми вже не сміли заговорити, і кельнери мене вчили, у якому порядку треба класти на обрус ніж і виделку, я чистив попільнички і щодня начищав бляшаний кошик з-під гарячих сосисок, тому що я розносив на вокзалі гарячі сосиски, учив мене цього той піколик, що вже не був піколиком, бо почав працювати у ресторані, ох, нічого він так не хотів би, як розносити гарячі сосиски й далі! Це неабияк мене здивувало, але згодом я зрозумів. І нічого я вже так не бажав робити, як розносити уздовж поїзда гарячі сосиски, скільки разів на день я продав за крону вісімдесят тих сосисок з роґаликом, а в пасажирів тільки двадцять крон, а деколи й п'ятдесятка, а я ніколи не мав дрібних, хоч насправді їх мав, і отже, продавав іншим до тої самої хвили, коли пасажир заскакував у вагон і починав дертися у вікно, простягаючи руку, а я спершу ставив на землю кошик із сосисками, тоді дзеленькав у кишені дрібняками, а подорожній кричав, що дрібні я можу лишити собі, головне, щоб дав банкноти, але я надто повільно шукав їх у кишенях, і черговий по станції свистав, а я неквапно виймав ті банкноти, а потяг рушав, і я біг поряд з вагоном, а коли він набирав швидкість, я випростував руку і банкноти вже ось-ось торкнуться витягнутих пальців пасажира, котрий аж вивалювався з вікна, деякі вихилялися так, що комусь у купе доводилося тримати його за ноги, один навіть зачепив головою стовп, а другий — семафор, але пальці швидко віддалялися, а я, задиханий, стояв з витягнутою рукою, у якій були вже мої банкноти, бо хто з пасажирів вертатиметься за рештою, і так ото в мене й завелися свої гроші, за місяць назбиралося кілька сотень, а потім уже й тисяча, але вранці о шостій і ввечері перед сном шеф

контролював, чи помиті в мене ноги, а вже о дванадцятій я мав бути в ліжку, і отак я й починав нічого не чути й нічого не бачити, хоча усе довкола чув і все бачив, бачив увесь порядок і розпорядок, бачив, як тішився шеф, що ми між собою на вигляд не здружені, бо якби касирка пішла собі в кіно з кельнером, то їх би одразу позвільняли, запізнався я також з відвідувачами, що засідали на кухні, був там стіл для почесних бувальців, і кожен мав своє місце або знак, кухоль з оленем, кухоль з фіалками, з малюнком містечка, кухлі гранчасті і кухоль-барильце, і глиняний дзбанок зі знаком НВ аж із Мюнхена, щодня я протирав кухлі з того столу, і щовечора приходило сюди вишукане товариство, пан нотар і начальник станції, і голова суду, і ветеринар, і директор музичної школи, і фабрикант Їна, і всім я допомагав скидати і вдягати плащ, а коли приносив пиво, то кожен кухоль мусив потрапити до свого власника, я так дивувався, як то багаті люди можуть цілий вечір вести жваву балачку про те, що десь за містом є кладка, а там, біля тієї кладки, тридцять років тому росла тополя, ну й починалося: один казав, що там тої кладки не було, а була тільки тополя, а другий, що там не було тополі, а була тільки кладка, радше, не кладка, а дошка з поруччям... і так вони могли попивати пиво, дискутуючи на цю тему, і сваритись, і верещати один на одного, але робили те так, «на ніби», бо потім уже перекрикувалися через стіл, що там була кладка, а не тополя, а з того боку лунало, що там була тополя, а не кладка, але за хвилю все заспокоювалося і всі були вдоволені, і вже кричали тільки задля того, аби їм краще смакувало пиво, а іншого разу сперечалися про те, яке пиво в Чехії найкраще, один казав протівінське, другий воднянське, третій пільзенське, четвертий німбурзьке і крушовіцьке, і знову перекрику-

вались, але тільки для того, аби щось відбувалося, щоб якось убити цей вечірній час... А потім знову пан начальник нахилився, коли я подавав йому пиво, і шепотів, що пана ветеринара бачили «У Райських» з панянками, що він був там у покою з Ярушкою, а пан директор Загальної Школи шепотів, що ветеринар там і справді був, але не в четвер, а в середу, і то з Властою, і так цілий вечір балакали тільки про панянок «У Райських», а хто там був, а кого там не було, а я, коли чув ті їхні оповідки, то мені було байдуже, чи за містом була тополя чи кладка, або чи там була кладка, а не було тополі, або тільки тополя, так само як те, чи ліпший пільзнер за пиво крушовицьке, я не хотів нічого бачити й чути, тільки б самому почути й побачити, як то у тих «Райських». Я порахував гроші, а ті гарячі сосиски я продавав так, що назбирав стільки грошей, аж міг уже завітати собі до «Райських», я навіть навчився плакати на пероні, а що був я такий малий, ідеальний піколик, то на мене махали рукою і не брали решти, гадаючи, що я сирота. І так ото дозрів у мене план, що одного дня увечері після одинадцятої, щойно помию ноги, вискочу через вікно свого покою і зазирну до «Райських». Той день у ресторації «Злата Прага» почався зовсім дико. Перед полуднем з'явилося товариство порядно вбраних циганів при грошах, були то котлярі, що клепали мідні котли, посідали вони до столу і замовили все, що було найліпшого, і за кожним разом, коли замовляли, демонстрували гроші, директор музичної школи сидів біля вікна, а що цигани кричали, то він пересів за столик посеред зали і не переставав читати книжку, то мусила бути дуже цікава книжка, бо коли пан директор підвівся, аби пересісти ще на три столики далі, то й на кліп ока не відірвався від тієї книжки, і коли сідав, теж читав, рукою намацав крісло

Й читав далі, а я чистив для почесних бувальців кухлі, дивлячись на них проти світла, було ще далеко до обіду, лише кілька відвідувачів замовили зупу й гуляш, а в нас узвичаїлося так, що всі кельнери хоч би й не мали що робити, то постійно мусили щось робити, як ото я, що самозаглиблено протирав кухлі, та й метрдотель стоячи розкладав у буфеті виделки й ножі, а кельнер укладав серветки... і ось дивлюся я крізь кухоль на «Злату Прагу» і бачу, як за вікном біжать розлючені цигани і вбігають до нашої «Златої Праги» і, мабуть, ще в коридорі вихоплюють ножі, і тут уже почалося щось страшне, вони підбігли до тих котлярів, але ті мовби на них тільки й чекали, бо зірвалися й потягли за собою столи, і затулялися тими столами так, щоб ті, з ножами, не могли до них дістатися, але за хвилю вже два цигани лежали на підлозі з ножами у крижах, а зарізяки тільки дзюгали та штрикали куди попало, і вже столи були позаливані кров'ю, але пан директор музичної школи читав собі й далі, усміхаючись, а та циганська завірюха промчала не коло нього, а таки через нього, забризкала йому кров'ю голову й книжку, разів зо два вдарили ножем у його стіл, але пан директор усе читав, а я під столами човгав навкарачки у напрямку кухні, а цигани яйкали, а ножі блискали, золотими мухами літали ті блиски по «Златій Празі», аж ті цигани врешті забралися з ресторану, не заплативши, і на всіх столиках було повно крові, двоє лежало на підлозі, а на одному столі валялися відрубані рівненько два пальці, водномах відсічене вухо, а на додачу ще й окраєць м'ясця, пан доктор, коли прийшов і оглянув ту січу і ті кришеники, упізнав у тому м'ясці кусник м'яза з передпліччя, а пан директор школи підпер голову долонями, поклав лікті на стіл і читав свою книжку, решта столів були перевернуті, ними котлярі

загороджували вихід і прикривали свій відступ, а пан шеф не вигадав нічого мудрішого, як одягти під фрак білу камізельку з вигаптуваними бджілками, стати перед рестораном і, підносячи долоні, казати новим відвідувачам: мені дуже прикро, трапився у нас інцидент, відчинимо допіру взавтра. А я мусив зайнятися закривавленими обрусами, бо на них було стільки відбитків долонь і пальців, що довелося винести їх на подвір'я, розпалити вогонь у пральні, а буфетниця з помічницею мусили їх випрати і виварити, а я мав розвішувати ті обруси, але не міг доп'ястися до шнура, отож робила це помічниця, я подавав мокрі обруси, сягаючи їй до бюсту, а вона сміялася й користала з тієї ситуації, щоб мене розсмішити, приставляла свої перса до мого обличчя, робила те ніби знехотя, на переміну, спочатку одним персом, потім другим, ті перса, притулені до моїх очей, закривали мені світ, все було дуже пахнуще, коли вона нахилилася по обрус до кошика, я бачив її гойдливі перса, а коли випростувалася, перса переливалися і вже не звисали, а стирчали, і вони з буфетницею сміялися й питали мене: синцю, кілька тобі літ? Чи сповнилося тобі вже штирнайцять? А коли? Вечоріло, віяв вітер, ті обруси висіли так, що перегороджували подвір'я — ми робимо так у залі, коли в ресторані весілля або особливі гості, і ось я вже з усією роботою впорався, знову все сяяло чистотою, всюди були гвоздики, я завжди приносив, залежно від сезону, повний кошик квітів, і я пішов спати, а коли запанувала цілковита тиша, і тільки, наче перемовляючись, лопотіли на подвір'ї обруси, наповнюючи подвір'я своїм мусліновим шепотінням, я відчинив вікно, потім вислизнув поміж тих обрусів, гайнув до хвіртки, перескочив її і далі шмигав по вулиці від ліхтаря до ліхтаря. Щоразу перечікував у темряві, поки пройдуть спізнілі перехожі,

аж поки здалеку побачив зелений напис «У Райських», тоді я на хвилю завмер і прислухався, з черева кам'яниці долиняло бренькання оркестріону, я набрався відваги і увійшов, на коридорі було віконце, але так високо, що я мусив стати навшпиньки, а там сиділа пані Райська, і питає: чогось хочеш, хлопчику? я сказав, що хотів би забавитися, а коли зайшов, там сиділа молода чорнявка з розпущеним волоссям і курила, і запитала мене, чого я бажаю? А я сказав, що хотів би повечеряти, а вона на те: принести вечерю сюди чи до ресторації, я почервонів і сказав: ні, я хочу повечеряти в сепаратці, а вона довго дивилася на мене і навіть присвиснула, а тоді запитала, хоч уже й знала відповідь: а з ким? Я показав пальцем на неї і сказав: з вами, а вона похитала головою і, подавши руку, попровадила мене руч-о-руч темним коридором у червоному притьмареному світлі, відчинила двері, там стояла канапа, стіл і двоє плюшевих крісел, світло вигулькувало звідкись з-поза штори, і, відбиваючись від стелі, опадало вниз, як галуззя плакучої верби, я сів, і коли намацав у кишені гроші, то почувся таким сильним, що сказав: «Повечеряєте зі мною? І що будемо пити?» І вона сказала: шампанське, я кивнув, вона сплеснула в долоні, і прийшов кельнер з пляшкою, відкоркував її й відніс у невеличку нішу, тоді виніс повні келихи, я пив шампана і бульбашки залітали мені в ніс, я пчихав, а панянка пила келих за келихом, а потім показала, що зголодніла, і я сказав: добре, нехай принесуть усе найліпше, а вона сказала, що любить вустриці, що вони тут свіжі, отже, ми їли вустриці і пили ще одну пляшку шампана, потім ще одну, а вона почала гладити моє волосся й питати, звідки я родом, я сказав, що з такого маленького села, що вугілля вперше побачив лише торік, і вона сміялася з того й казала, щоб я почувався як удома, мені

стало гаряче і я скинув піджак, а вона сказала, що їй теж гаряче і вона могла б теж скинути сукню, і я поміг їй роздягтися й повісив сукенку на бильцях крісла, а потім вона розстебнула мені ширіньку, і тепер я знав, що тут, «У Райських», не просто приємно, не просто чудово, а й розкішно, як у раю, вона взяла мою голову і притисла її своїми персами, а ті перса пахли так, що я заплющив очі, мовби мене здолав сон, такий чудесний був той запах і ті форми, і делікатність шкіри, а вона пересувала мою голову щораз нижче й нижче, я нюхав її животик, а вона дедалі частіше дихала, і було це так заборонено-гарно, що нічого іншого я й не бажав, і саме задля цього щотижня заощаджуватиму на гарячих сосисках вісімсот, чи й більше, крон, бо маю гарну й шляхетну мету, не дурно ж казав мені тато, аби я завше мав мету, і тоді буду в безпеці, бо матиму для чого жити. Але ми були тільки на півдорозі, Ярушка дбайливо стягла з мене штани, потім труси і цілувала мене в чутливе місце, а я раптом затрясся, вражений тим, що відбувається тут, «У Райських», і, схвильований, скрутився клубочком і питаю: що це ви, Ярушко, робите? І вона на мить отямилась, але коли побачила, який я, таки не перестала, а взяла мене до вуст, а я її відпихав, але вона була як очманіла, тримала мене в устах і рухала головою, прискішуючи й прискішуючи ті рухи, а далі я вже її не відпихав, а напружився всім тілом, і тримав її за вушка, і відчував, як витікаю, і наскільки це інакше, ніж коли я робив це сам, все, до останньої краплі, випила з мене ця панянка з чудовим волоссям і заплученими очима, випила все, що я вистрілював і струшував з огидою на вугілля в пивниці або в хустинку в ліжку... коли ж піднялася, промовила млосно: а тепер не за гроші, а з любові, та я був надто спустошений і ошелешений, і, боронячись, сказав,

що хочу їсти, чи ви теж? А крім того, хотілося мені пити, я взяв Ярушчин келих, вона спробувала мені перешкодити, але не встигла, а я розчаровано відставив келиха, бо замість шампана у ньому був лимонад, вона з самого початку пила лимонад, за який я платив, як за шампан, і я зрозумів це лише тепер, але засміявся і замовив ще одну пляшку, а коли кельнер приніс, я відкоркував її сам і налив, а потім ми знову їли, з ресторації долинав оркестріон, і коли ми допили пляшку, я відчув сп'яніння, знову сповз на коліна, поклав голову на її лоно й зачав цілувати, куйовдячи язиком ті чудові перстеники волосся, а що я був легенький, то панянка, взявши мене під руки, витягла на себе, розкинула ноги, і я, як по маслі, вперше в'їхав у жінку, і те, про що я марив, сталося, вона притискала мене до себе й шептала, щоб я себе стримував, щоби якнайдовше, але я тільки двічі махнув, а за третім разом витік у тепле м'ясо, вона вигнулася луком, лише головою й стопами торкаючись канапи, а я лежав на мостику її тіла і аж до моменту, коли зів'яв, лишався в'язнем її розкинутих ніг, аж поки вислизнув і ліг поруч неї. Дихаючи часто, вона опала на канапу і, намагаючи мене рукою, гладила по животу і всьому тілу... І так настав час одягатися, і настав час прощатися, і час платити, і кельнер лічив, і лічив, і подав мені рахунок на вісімсот двадцять крон, а виходячи, я дав дві сотки Ярушці, а вийшовши від «Райських», зупинився, сперся на найближчу стіну і стояв непорушно в сутінках, розмірняний, уперше довідавшись, що відбувається в тих гарних будинках, де є панянки, і сказав собі, ти тепер навчений, тож прийдеш сюди завтра і будеш поводитись, як великий пан, бо нині мене все дивувало, адже я прийшов сюди як піколик, що розносить на пероні гарячі сосиски, а відходив, відчуваючись неабияким пурцем,

який засідає в «Златій Празі» за столом для місцевої еліти, де може сидіти лише міська сметанка...

На другий день я вже дивився на світ іншими очима, гроші відчинили мені двері не тільки до «Райських», а й до пошанівку, я пригадав, як пані Райська, побачивши, як я викинув на вітер дві сотки, ухопила мене за руку й хотіла її поцілувати, а я подумав, що хотіла побачити, котра година на тім годиннику, якого я ще не мав, певна річ — той пошанівок адресувався не мені, піколиків зі «Златої Праги», а тим двом сотням, і взагалі тим грошам, які були в мене, у котрого є ще тисяча крон, схованих у ліжку, і котрий може мати грошей не скільки захоче, а скільки заробить, щодня продаючи на пероні гарячі сосиски. Того ранку мене послали з кошиком по квіти, а вертаючись, я побачив, як пенсіонер рачкує у пошуках загублених п'ятдесяти галерів, і, власне, лише тоді я доп'яв собі дорогою, що наші почесні бувальці — це й садівник, і маестро вуджар, і різник, і власник парової молочарні, що, по суті, у нас збираються ті, хто постачає нам печиво і м'ясо, бо коли шеф зазирнув до морозильні, то вже не вперше сказав: бігом біжи до різника і скажи, нехай він забере собі те здохле теля, і то нині, і справді, до вечора теля забрали, а різник сидів, мовби нічого й не сталося, ото ж у того пенсіонера були, мабуть, слабі очі, бо він мацав по землі, як сліпундра, а я кажу: чого шукаєте, татуню? А він відказує, що загубив п'ятдесят галерів, я зачекав, коли йтимуть повз нас люди, узяв пригорщу дрібняків і, підкинувши їх у повітря, хутенько схопив кошик, занурив обличчя в квіти — і хода, а коли за хвилю озирнувся — побачив, як по землі совгаються ще кілька перехожих з таким виглядом, ніби ті дрібняки випали в них, і один кричав на другого, аби йому ті гроші віддав, і так вони рачки

сварилися й пирскали, і видряпували очі, як коти в чоботях, а я засміявся і зрозумів, що найбільше зворушує людей, у що вони вірять насправді і на що вони здатні за кілька дрібних монет, і коли я підходив з квітами, то побачив, що перед нашим рестораном юрмиться вже цілий тлум людей, я вибіг нагору, вихилився з вікна і шпурнув повну пригорщу дрібняків так, щоб вони впали не біля людей, а за кілька метрів далі. Тоді збіг донизу й почав підрізати квіти і, як завжди, вкладав у вази по дві галузки шпарагусу* і дві гвоздики, а сам позирав у вікно, як люди рачкують і збирають гроші, мої монети, і при цьому сваряться, що один цю саму монету побачив швидше за того, хто її підняв... Тієї ночі, і наступної я снів і марив, а потім і вдень, коли не було відвідувачів і я вдавав, що щось роблю, коли протирав кухлі і розглядав їх на світло, я прикладав скло до очей і дивився крізь нього на протилежний бік площі, на просторий ринок і моровий стовп**, на небо, на хмари, і вдень мені теж марилося, як я літаю над містечками й містами, і селами, і селищами, і неначе в мене безмежно велика кишеня, і я набираю повні пригорщі мідяків і кидаю їх на тротуари так, наче сію зерно, але переважно за спини перехожих, повні жмені копійок, і бачу, що майже ніхто не може стриматися і збирає ту грошву, як вони буцаються головами, як сваряться, але я вже лечу далі і стаю від цього щасливіший, і в снах я теж поринав у це блаженство, набирив повні жмені монет і кидав їх за спини усе іншим людям, а дрібняки лунко дзенькали і розліталися, а я володів таким даром, що бджолою влітав у вагон чи

* Ш п а р а г у с — аспарагус.

** М о р о в и й с т о в п — стовп, який ставили у європейських містах на пам'ять про моровицю, чуму або холеру.

трамвай, і несподівано кидав пригорщі мідяків на підлогу, і враз усі нахилилися, відпихаючи одне одного, щоб тільки вхопити ті дрібняки, про які кожен думав і брехав, що вони випали саме з його кишені... І ті марення підбадьорювали, адже я був такий маленький, що мусив носити високий кавчуковий комірець, бо мав коротку шию, а той комірець підпирав мені бороду, тому, щоб не боліло, я постійно ходив із задертою головою, і, не маючи змоги без болю глянути вниз, мусив нахилитися всім тілом, мої повіки опускалися вниз, і я навчився дивитися в цю щілину, я дивився на світ мовби з погордою, кпинами чи насмішкою, і відвідувачі думали, що я зарозумілий, а я навчився й стояти, й ходити з закинutoю головою, мої ступні постійно були розпечені, як праска, я навіть дивувався, чому вони не загоряються, чому не підпалюють моїх черевиків, так вони мені пекли, аж я, бувало, впадав у таку депресію, що вливав собі в черевики холодну газ-воду, особливо на вокзалі, але це помагало тільки на мить, це було так нестерпно, що я готовий був скинути черевики і бігти у фраці до струмка, опустити ноги в крижану воду, ще трошки, і я побіг би, тому я знову вливав собі в черевики газ-воду, а деколи вкидав і дрібку морозива, отоді-то я й розумів, чому метрдотелі і кельнери носять на роботі старі черевики, ті найрозтоптаніші, які викидають на смітники, бо лише в таких черевиках можна безболісно цілий день ходити й стояти, і взагалі всі — покоївки й касирки мали клопіт з ногами, а ввечері, коли я скидав черевики, мої ноги були запилужені аж до колін, так, мовби я цілий день тупцяв по вугільній пилюці, а не по килимах і паркетах, ось вам фрак навиворіт, зворотний бік життя усіх кельнерів і піколиків на світі — біла накрохмалена сорочка, сліпучо-білий кавчуковий комірець і ноги, що поступово чорніють,

наче від якоїсь страшної хвороби, коли смерть починається з ніг... Але! щотижня я заощаджував собі на чергову панянку, і щоразу на нову, та друга панянка в моєму житті була білявка. Коли я прийшов і мене запитали, чого бажаю, я сказав, що хочу повечеряти, і відразу додав: у сепаратці, а коли запитали мене з ким, я показав на білявку і знову закохався у ту світловолосу дівчину, і було ще краще, ніж перед тим, хоча те, перше, було незабутнє. І завше я випробовував магічну силу грошей, замовляв шампана, але спочатку сам куштував, бо панянка мусила пити разом зі мною, я вже не допустив, щоб мені наливали шампана, а панянці лимонаду. І от, лежачи наголяся і вдивляючись у стелю, я ні з того, ні з сього встав, вийняв з вази півонії, обірвав з них пелюстки і встелив ними панянці животика, то було таке гарне, аж я сам замилювався, а панянка підвела голову і теж глянула на свій животик, але пелюстки опадали і я делікатно притиснув її назад, щоб лежала, я зняв зі стіни дзеркало і наставив його так, щоб і вона могла помилуватися своїм прегарним животиком, оздобленим пелюстками півоній, я сказав, як то буде чудово, коли я знов сюди прийду і тут будуть квіти, і я знову оздоблю тобі животика, а вона сказала, що такого з нею ще ніколи не траплялося, такої честі для її вроди, і сказала мені, що завдяки цим квітам закохалася в мене, а я сказав, що буде дуже гарно, коли на Різдво я нарву ялинових галузок і прикрашу її животик тими галузками, а вона сказала, що буде ще гарніше, якщо обкладу її животик омелою, але я сказав, що було б ще краще, якби вона подбала про те, щоб над канапою на стелі висіло дзеркало, щоб було видно, як ми лежимо, а особливо, яка вона гарна, коли лежить гола з віночком довкола кучерявого лона, віночком, який буде мінятися разом з порами року і квітами,

які бувають саме в тому місяці, яка то буде краса, коли я оздоблю її лоно злотоцвітом, папороттю, айстрами, хризантемами й осіннім листям... і я встав і відчув себе великим, і був я великим, а коли йшов геть, дав їй ще двісті крон, але вона мені їх повернула, проте я поклав їх на столі і, відходячи, почувався так, ніби мав метр вісімдесят, і пані Райській подав сотку у віконце, до якого вона нахилилася й дивилася не мене крізь окуляри... і вийшов я в ніч, і небо над темними вуличками сяло зорями, та я не бачив нічого, окрім фіалок, пролісків і крокусів, укладених віночком на животику білявки, і що довше я йшов, то дужче захоплювався собою і дивувався, як то мені спало на гадку оздобити, наче салатою полумисок з шинкою, чудовий жіночий животик з копичкою волосся посередині, а що я знався на квітах, то марив собі й далі, оздоблюючи голюську білявку листям і пелюстками ірисів і тюльпанів, і я вирішив, що треба ще щось понавигадувати, щоб мати забаву на цілий рік, бо за гроші можна купити не тільки гарну дівчину, а й поезію. Назавтра, коли ми стояли вранці на килимі і шеф проходжувався й оглядав, чи чисті в нас сорочки і чи всі гудзики на місці, і коли він казав: добридень, панове, добридень, дами, я дивився на покоївку й буфетницю, і так витріщився на їхні білі фартушки, що покоївка аж смикнула мене за вухо, зате я дійшов висновку, що жодна з них не відмовилася б оздобити її животик ані злотоцвітом, ні півоніями, а надто, наче окіст сарни, ялиновими галузками чи омелою... і ось я протирав кухлі і дивився крізь них не на світло, що падало з великих вікон, за якими ходили люди, перерізані навпіл рамою, а мандрував у мареннях про літні квіти, виймав їх з кошика і прикрашав пелюстками животик білявки, що лежала на спині і розсувала ноги, а я оздоблював її

всю і довкола стегон, і якщо квіти сповзали, я приклеював їх гумміарабиком або злегка прибивав цвяшками чи кнопками, отож я зразково протирав кухлі, ніхто не хотів це робити, а я виполіскував скло у воді, дивився на кухоль на світло, але при цьому думав крізь ті кухлі лише про те, що б його ще такого вчудити «У Райських», і так ото дійшов до найостанніших квітів з садів, луків і лісу, і засумував: а що робити взимку? Але за хвилю щасливо засміявся, бо взимку є квіти ще гарніші, куплю цикламени й магнолії або, за потреби, поїду до Праги по орхідеї, або переберуся до Праги напостійно, там теж є вільні місця в рестораціях, і там я матиму квіти цілу зиму... наближався полудень, я розносив тарілки й серветки, червону й лимонадну шипучку, пиво, і коли надійшла обідня пора й почався найбільший рух, відчинилися двері, і спочатку ввійшла, а тоді обернулася, щоб їх зачинити, та гарна білявка від «Райських», вона сіла, розкрила торбинку, вийняла з неї білий конверт і роззирнулася, а я вклякнув, щоб зав'язати черевик, і серце билось аж у коліні, прийшов метрдотель і каже: скоренько йди обслуговувати, але я вагався, бо моє коліно помінялося місцем із серцем, так мені воно бухало тоді, але врешті я зібрав усю мужність, задер голову якомога вище, перекинув через руку серветку, і запитав панянку, що вона бажає, а вона відказала, що хоче бачити мене і малинову шипучку, а я бачив, що на ній сукенка в півоніях, така літня сукенка, наче квітник з півоніями, зробилося мені гаряче, я почервонів, як найчервоніша півонія, такого я не сподівався, там і тоді були гроші, там і тоді були мої тисячі, а те, що я бачив тут і тепер, було безплатно, отож я пішов по малинову шипучку, і коли я ніс її, ця білявка, біля неї лежав конверт, а з нього злегка висунулися на обрус ті дві сотні, мої дві сотні,

отож ця білявка глянула на мене так, аж я задзенькотів усіма келихами, а той перший скраю з'їхав, легенько перехилився і вилився на її сукенку просто на коліна, у ту ж мить примчав метрдотель, а відразу за ним — сам шеф, аби перепросити білявку, шеф ухопив мене за вухо і крутнув ним, але він не повинен був так чинити, бо білявка крикнула на цілу ресторацію: «Що ви собі дозволяєте?» А шеф: «Він облив і знищив вашу сукню, а мені доведеться за нього платити...» А вона: «Що вам до того, я від вас нічого не хочу, навіщо ви цього чоловіка так ганьбите?» А шеф солодко: «Він облив вашу сукню...» Усі перестали їсти, а вона сказала: «А що вам до того, я вам забороняю, тепер дивіться!» І взяла шипучку, і лила її собі згори на голову просто на волосся, а потім з інших пляшок, і за хвилю була вже вся в малиновому напої і бульках газ-води, а останню малинову шипучку вилила собі за пазуху і сказала: «Плачу...», і вийшла, а за нею линував запах малини, вона вийшла у тій шовковій сукні, повній півоній, а тепер була в товаристві бджіл, шеф узяв зі столу конверт і сказав: «Іди за нею, вона це забула...», і я вибіг, а вона стояла на ринку, як ятка з турецьким медом, оточена хмарою ос і бджіл, але не відганяла їх, і вони збирали з неї нектар, який так її облив, мовби її огорнула ще одна шкіра, легенький шар, як на меблях, вкритих тонкою політурою, або як лак на нігтях, а я дивився на її сукенку і простягав їй той конверт, а вона його не взяла, кажучи, що вчора я забув їх у неї. І додала, щоб я прийшов увечері до «Райських», що купила букет диких маків... а я бачив, як на сонці засихає малинова шипучка в її волоссі, як воно зсихається, твердне, наче малярський пензель, коли його не покласти в оліфу, або як розлитий клей, я бачив, що сукенка прилипла їй до тіла з тою солодкою шипучкою так, що

доведеться здирати її, як старий плакат, як стару шпалеру зі стіни... але це не головне, я був обурений, що вона так зі мною говорила, що не боялася мене, що знала про мене більше, ніж знали у ресторані, що знала про мене більше, ніж я сам... Того вечора пан шеф сказав, що моя кімнатка на першому поверсі буде йому потрібна і що я мушу перенести свої речі в кімнатку поверхом вище. Я кажу: а завтра можна, не? Але пан шеф так на мене зиркнув, що я зрозумів — він уже все знає, і я мушу переноситись просто зараз, і ще раз нагадав мені, що після одинадцятої я мушу спати, що він за мене відповідає як перед моїми родичами, так і перед суспільством, і щоб такий піколик міг працювати цілий день, він мусить цілу ніч спати...

Найприємнішими відвідувачами нашого готелю були для мене мандрівні крамарі. Не всі, бо були між ними й такі, чий товар був пса вартий, агенти на здохлу рибу. Найдужче я любив одного грубаса, коли він прийшов до нас уперше, я відразу побіг до самого шефа, аж той перелякався і запитав, що сталося? А я пробелькотів: «Пане шеф, маємо тутка щось поважне». І тоді шеф пішов подивитися, і справді, ніколи в нас ще не було такого товстуна, пан шеф мене похвалив і вибрав для нього номер, у якому той крамар відтоді завше ночував, там було спеціальне ліжко, під яке наш коридорний підклав чотири коци та ще й зміцнив його дерев'яними брусами. І цей крамар прекрасно спрезентував нам свій товар, ще з ним був якийсь помічник, він носив на спині щось тяжке, як вокзальний носильник, щось схоже на велику друкарську машинку. А увечері, коли той агент вечеряв, він, власне, вечеряв завше таким робом, що брав карту наїдків, дивився на неї так, мовби нічого не міг собі там вибрати, а потім казав: «Отже, крім лівера з кис-

лою капустою, прошу приносити по черзі всі головні страви, коли доїдатиму одну, несіть наступну, аж поки не скажу доста». А коли наїдався, змолотивши десять обідів, то поринав у мрії й казав, що хотів би чогось на зуб, і на початок то було завше десять дек салямі. Раз, коли шеф йому подавав, цей агент узяв жменю монет, відчинив двері і кинув їх на вулицю, а з'ївши кілька плястерків салямі, мовби зі злості знову набрав повну пригорщу монет і шпурнув їх на вулицю, а тоді, розгніваний, сів, а почесні бувальці дивилися на нього здивовано, а потім дивилися на шефа, а той не мав іншого виходу, як встати, вклонитися й запитати: «Навіщо ви розкидаєте дрібняки, якщо можна спитати». А той агент мовив: «А чому б мені не кидати дрібняки, якщо ви, власник цього закладу, щодня шпурляєте на вітер десятикronові папірці», і шеф повернувся до свого столу і переповів його слова почесним бувальцям, а ті занепокоїлися ще дужче, тоді шеф зважився, вернувся до грубасового столу та й каже: «Перепрошую, якщо можна, бо йдеться в такому випадку про моє майно, ви можете розкидати гроші де завгодно, але до чого тут мої десятикronки?» А грубас устав та й каже: «Якщо дозволите, зараз усе поясню, чи можемо піти на кухню?» Шеф уклонився і вказав рукою на кухонні двері, і коли вони туди зайшли, гість назвався: «Я представник фірми «Ван Беркель», прошу накраяти мені десять дек салямі». І шефова жона накраяла, зважила й поклала на тарілочку, а ми всі перелякалися, що то якийсь контроль, але агент сплеснув у долоні, і тут з'явився його помічник і приніс той тягар, який тепер скидався на катеринку, помічник поставив той крам на стіл, агент стягнув покрівець – і ми побачили гарний червоний станочок, тонку круглу блискучу пилку, що крутилася на валику, і корбочку з протилежного

боку валика, і ще там була обертальна кнопка... а той грубас усміхався, вдоволено оглядаючи свою машинку, і казав: «Прошу панства, найбільша фірма на світі — то католицька церква, яка гендлює чимось таким, чого ніхто ніколи не бачив, ніхто не торкався, ніхто не стрічав, і то, власне, те, що називаємо Богом, другою на світі є фірма «Інтернешенел», і її товар ви зволите знати, він у вас є, це апарат, який цілий день без помилки рахує і має шалений попит у всьому світі, це так звана каса, і якщо протягом дня справно натискати оці гудзики, то ввечері замість марудних підрахунків ця каса зробить за вас увесь денний баланс, і третя фірма, яку представляю я, це фірма «Ван Беркель», що продукує ваги, на них важать по цілому світі, і на екваторі, і на полюсі вони однаково точні, а ще ми продукуємо всілякі машинки для краєння м'яса й салямів, і приваба такої машинки ось у цьому, прошу...» — сказав він, зняв з салямів шкірочку, поклав її на вагу, а потім одною рукою крутив ту корбочку на валику, а другою підсував паличку мадярської салямів до ножа, що крутився, і під ножем почала рости купка накрайної ковбаси, і була вона така велика, ніби покраляли всю палку, хоч насправді відкраяно було зовсім мало... і тоді агент перестав крутити й запитав: «Як гадаєте, скільки салямів я накраяв, ге?» І шеф сказав, п'ятнадцять дек, метрдотель сказав, що одинадцять. «Ну, а що ти, малий?» — запитав він мене. Я сказав: вісім дек; шеф ухопив мене за вухо, крутив його й вибачався перед агентом, мовляв, матуся в грудному віці впустила його голівкою на підлогу, але агент погладив мене по волоссю і так гарно до мене всміхнувся, і сказав, що цей хлопець найближчий до правди, і кинув накраяну салямів на вагу, а вага показала сім дек... усі здивовано Perezirнулися і обступили той чудесний станочок, і всім стало ясно,

що такий станочок зуміє заробляти, а коли ми розступилися, агент узяв жменю дрібняків і кинув їх у ящик з вугіллям, плеснув у долоні, і помічник приніс ще одну коробку, схожу на ковпак, під яким у бабці стояла Діва Марія, а коли він її розкрив, ми побачили вагу, таку, як в аптеці, з тонюсінкою стрілочкою, що показувала тільки до одного кілограма, агент сказав: «Отже, прошу, ця вага настільки точна, що коли на неї дмухнути, вона покаже, скільки важить мій подих», і дмухнув, і справді, вага зреагувала, а потім узяв з нашої ваги накраяну салямі і поклав її на свою вагу, і та вага показала рівно шістдесят сім з половиною грама... всім стало ясно, що наша вага обкрадає шефа на двадцять п'ять грамів, і агент тут-таки підрахував, що це дає нам... а потім підсумував, і сказав: «Якщо ви продасте протягом тижня десять кіля салямі, то ця вага заощадить вам десять разів по двадцять п'ять, тобто майже півпалки салямі...», і, спершись стиснутими кулаками на стіл та заклавши ногу за ногу так, що шпiц впирався в землю, а закаблук стирчав догори, переможно всміхнувся, а наш шеф сказав: «Хай усі вийдуть, ми будемо домовлятися, я хочу, щоб ви мені усе це залишили, купую!» «Перепрошую, але то взірцевий екземпляр, — сказав агент і кивнув на помічника. — Ми, прошу я вас, цілий тиждень ходили по гірських санаторіях і майже на кожній порядній базі продали машинку для краєння і вагу, обидва прилади, до того ж не обкладаються податком, ось так!» І видно, я тому агентові сподобався, бо, можливо, нагадував йому його юність, і коли він мене бачив, то гладив лагідно по волоссю, гарно до мене усміхаючись, аж сльози блищали йому в очах. Часом замовляв до покою мінеральну воду. Завше, коли я йому її приносив, він був уже в піжамі, лежав на канапі, а його велетенське пузо лежало поруч, як велика бочка,

і мені подобалося, що він не соромився того пуза, а навпаки, носив його перед собою, наче рекламу, якою вражав світ, що виходив йому назустріч. Завше він мені казав: сідай, синочку, і усміхався, і мені чомусь здавалося, мовби погладив мене не татусь, а мама. Якось він мені розповів: «Знаєш, я починав так само, як ти, також був таким маленьким, у фірмі Корефф, галантерея, ох, ти ж моє дитятко, я й досі згадую мого шефа, він завжди казав, що в доброго торговця завжди є три речі: нерухомість, гешефт і склад — коли втратиш склад, залишиться гешефт, коли втратиш гешефт, залишиться нерухомість, і її в тебе ніхто відібрати не може, але якось послали мене по гребінці, гарні кістяні гребінці, вісімсот крон вони коштували, я віз їх на ровері у двох великих торбах на багажнику, візьми собі отой цукерок, візьми, візьми отой, то вишня в чоколяді, і от я так-во пензлюю під гору, кілька маєш років?» І я сказав, що п'ятнадцять, він покивав головою, узяв цукерку і, плямкаючи, вів далі: «Отож пензлюю я під гору з тими гребінцями, коли це обганяє мене сільська молодичка також на роверці, і на пагорбі коло лісу затрималася, і коли я доплуганив свій ровер, вона так глянула на мене і так близько стояла, що я аж опустив очі, а вона погладила мене й сказала: «Подивимося на малини?» І я поклав свій ровер з тими гребінцями у рів, а вона той дамський ровер поклала на мій і взяла мене за руку, і зараз за першим кущем звалила мене на землю і розстебнула, а заки я оговтався, вона вже була на мені, і я був завалений тою селючкою, і так та селючка перша мене мала, тоді я пригадав собі про мої гребінці і про мій ровер, і відразу побіг туди, той дамський ровер лежав на моєму, у ті часи дамські ровери мали на задніх колесах сіточку, таку барвисту, колись такі напинали коням на голови й на шиї, і я намацав мої

гребені і полегшено зітхнув, а та селянка прибігла, уздріла, що я не можу вивільнити педалі з її сітки, і каже, мовляв, це знак, аби ми не розлучались, але я побоювався за свої гребінці, візьми собі того бомбона, це такий нугат... і ми від'їхали роверами вглиб лісу, і там селянка знову запхала мені руку в штани, так, був я тоді молодший, ніж зараз, і я лежав на ній, мов ті наші ровери в кущах — її на землі, а мій зверху, і так ми кохалися, як оті ровери, і то було прекрасно, запам'ятай собі, синку, що життя, коли бодай трошечки підфортунить, таке прекрасне, таке прекрасне... ах... але іди вже спати, бо мусиш рано вставати, розумієш, синочку?» І він узяв пляшку і перелив її геть усю в себе, я чув, як вода плюскоче йому в шлунку, наче дощівка з ринви у кадуб, потім він перевернувся на бік і вода голосно перелилася йому в шлунку, вирівнюючи поверхню... Мені не подобалися мандрівні крамарі, що торгували харчами, маргарином і кухонним причандаллям, вони носили їжу з собою і їли в покоях, а деякі возили з собою спиртівки і варили в покоях бараболянку, і картопляні лушпайки ми знаходили під ліжком, а вони ще хотіли, щоб ми їм чистили черевики, а коли виїжджали, тицяли мені рекламний значок замість чайових, а за це хотіли, аби я заніс їм до авта ящик з дріжджами, бо возили з собою ті дріжджі, які брали зі своїх торгових фірм і продавали їх при нагоді дорогою. Деякі тягали стільки валіз, що здавалося, везуть з собою все, що мають намір продати протягом тижня, але були й такі, що не мали з собою майже нічого. І мене дуже дивувало, чим же гендлює такий мандрівний крамар, не маючи з собою валіз? І завше було щось, що мене вражало, був такий один, що збирав замовлення на пакувальний папір і паперові торбинки, і носив зразки в кишені жакета за хустинкою, інший мав у порт-

фелі тільки йо-йо* і дяболло**, і носив їх завше при собі, у кишені мав список замовлень і так тинявся містом, бавлячись йо-йом чи дяболлом, і заходив до крамниць, не перериваючи забави, і продавець забавок і галантереї забував про інших торгових агентів з їхнім крамом і про покупців, ті стояли й чекали, а він ішов, наче уві сні, назустріч і простягав руки по йо-йо і дяболло, на них завжди був сезонний попит, аж доки ринок ними насичувався, і продавці негайно запитували: «Скільки тузінів*** ви можете запропонувати?» І торгівець пропонував двадцять тузінів, і лише після тривалого торгу додавав ще скількись-там зверху, а на другий сезон такою забавкою міг бути гумовий м'ячик, вкритий плюшем, і знову торговий агент бавився тим м'ячиком і в потязі, і на вулиці, і, звісно ж, у крамниці, а крамар, як загіпнотизований, виходив йому назустріч і водив очима за м'ячиком, що злітає до стелі і знову вертається в руку, і знову вгору і вниз, а тоді: «Скільки мені продасте?» Тих сезонних агентів я не любив, не любив їх і метрдотель, бо то були відомі шельми, або, як ми казали «продавці теплої води», ми впізнавали їх, щойно вони заходили в готель, цим тільки б наїстися, напитися — і у вікно драпака, не плаючи, таке в нас трапилося кілька разів... але наймилішим агентом, який у нас ночував, був Гумовий Король, той, що постачав делікатні гумові предмети мушкатільним**** крамницям, він представляв фірму «Прімерос», і хоч би скільки приїжджав, завше приносив якусь новинку, і за-всідники відразу запрошували його до свого столика, бо тоді завжди з кимось траплялася якась прикрість,

* Й о - й о — іграшка, що піднімається і опускається на ниточці.

** Д я б о л л о — різновид йо-йо. В Галичині цю забавку називали «чортик».

*** Тузін ь — те саме, що й дюжина.

**** Му ш к а т і л ь — заморські збо, як тоді казали, колоніальні товари — приправу, чай, кава, коріння тощо.

а отже, решта товариства мала причину для сміху, той агент роздавав розмаїті презервативи, на всі кольори й форми, а я, хоч і був ще піколик, дивився на те все і відчував до наших завсідників огиду, бо на вулиці вони завжди такі поважні, а за столом, розігзившись, скидалися на дуркуватих кошенят або й на мавп, непристойних і смішних, отож завжди, коли приїжджав Ґумовий Король, він обов'язково підкидав комусь у тарілку презерватив, кудись під кнедлик, і всі так уже регочуть, бо найпізніше за місяць таке саме може трапитися і їм, вони взагалі любили один з одного дерти лаха, так пан Жівностек, власник фабрики зубних протезів, не раз підкидав комусь до пива кілька зубів або кавалок щелепи, і сам ледь не вдавився, коли в горло йому попали власні зуби, які він підкинув сусідові в каву, але той поміняв філіжанки, і пан Жівностек вдавився, на щастя, ветеринар гугупнув його з усієї сили в карк, аж ті зуби вилетіли і впали на стіл, а пан Жівностек, гадаючи, що то фабричні зуби, з люттю їх розтоптав, і лише тоді помітив, що то його власна штучна щелепа, виготовлена за міркою, і тоді вже настала черга сміятися зубному техніку панові Шлосеру, він любив експрес-ремонт, на яких можна було заробити найбільше, його сезон починався разом з сезоном ловів на зайців і фазанів, бо щовечора після полювання мисливське товариство напивалося так, що чимало стрільців, ригаючи, випльовували штучні щелепи, а потім ненароком чавили їх ногами, і завдяки цьому пан Шлосер працював день і ніч, щоб їх направили, поки жона мисливця нічого не пронюхала і поки можна ту втрату затаїти від сім'ї бодай на кілька днів... Але той Ґумовий Король приносив ще й інші речі, якось приніс так звану утіху вдів, але я так і не дізнався, що це, бо воно було в футлярі, як від кларнета, і всі його

тільки відтуляли, і так кружляла та «утіха вдів» довкола столу, і кожен відкріє футляр, охне і відразу закриє й передає далі, а я хоч і розносив пиво, але так і не дізнався, що то була за втіха для наших вдів, а якось раз Гумовий Король приніс штучну гумову панну, всі тоді сиділи на кухні, бо була зима, а влітку сиділи в залі для кеглів або ж коло вікна, відокремлені від зали запоною, і той Гумовий Король виголошував про ту панну цілу промову, а всі з того реготали, хоча я не бачив у цьому нічого смішного, і кожен за столом, коли брав ту панну, то вже не сміявся, а, почервонівши, віддавав її сусідові, а Гумовий Король повчав, як у школі: «Панове, це остання новинка, сексуальний об'єкт для ліжка, моделька з гуми під назвою Прімавера, з Прімаверою кожен з вас може робити, що завгодно, бо ж вона як жива, зростом, як доросла дівчина, вона зваблива і добре прилягає, вона тепла й гарна, вона сексуальна, мільйони мужчин чекали на Прімаверу з гуми, надмухану власними вустами. Ця жінка, створена вашим подихом, дарує чоловікам нову віру в себе, а отже, нову потенцію й ерекцію, і не тільки ерекцію, а й блаженство. Прімавера, панове, з особливої гуми, а між ногами є гума над гумами, мікропориста гума з отвором, який оздоблений всіма горбиками й заглибинами, які повинна мати жінка. Маленький вібратор на батарейці викликає ніжне, хвилююче тремтіння лона, так само, як у справжньої жінки, і кожен, залежно від свого бажання, може сягнути своєї вершини, таким чином кожен чоловік залишається господарем ситуації. А щобисьте не мусили за кожним разом чистити цей жіночий орган, можете користуватися презервативом фірми «Прімерос», прошу, а щобисьте собі не натерли, то ось вам тубик гліцеринового крему...» І за кожним разом, коли гість з останніх сил надував ту

гумову Прімаверу й передавав сусідові, Гумовий Король витягав корок і панна знову спласала, і так ото кожен надмухував її своїм подихом, і кожному вона росла під його власними руками з його власного подиху, а всі решта плескали й сміялися, не в змозі дочекатися своєї черги, на кухні було весело, а касирка крутилася й закладала ногу на ногу, була така знервована, мовби щоразу надували і здували її, і так вони собі бавилися до півночі... Проте згодом серед торгівців об'явився ще один з подібним товаром, він пропонував речі ще гарніші й практичніші, то був представник якоїсь кравецької фірми з Пардубиць, наш метрдотель, який ніколи ні на що не мав часу, здобув його за посередництва армії, через одного полковника, якого обслуговував, і той йому порадив цього агента, який зупинявся двічі на рік у нашому готелі, і я, хоча й бачив його, але недотумкав, що то за проява, і ото він зміряв спочатку штани пана метрдотеля, тоді скинув з нього фрак і залишив стояти в самій камізельці й сорочці, а сам почав прикладати на груди, довкола пояса, на плечі й на шию якісь смужки з пергаментного паперу і писав на них мірки, кроїв ці смужки прямо на метрдотелеві, мовби збирався з них шити йому фрак, але матерії з собою не мав, потім він ті смужки пронумерував і дбайливо склав у пакет, заклеїв і написав на ньому дату народження пана метрдотеля, а також прізвище й адресу, узяв завдаток і сказав, що більше пана метрдотеля турбувати не буде, єдине, що треба зробити, це чекати на фрак, який надійде поштою, на жодну примірку їхати не треба, чого, власне, метрдотель і вибрав винятково їхню фірму, адже він і справді ніколи не мав часу, а далі я почув те, про що хотів, але не відважився запитати, у чому тут весь секрет? І представник, вкладаючи завдаток у туго набитий гаманець,

спокійно пояснив усе сам: «Мусите знати, що винахід мого шефа — це справжня революція в республіці, а може, навіть і в Європі, і в світі, тому що офіцери й актори, і всі ті, що мають мало часу, як і ви, пане метрдотель, всі звертаються до нас, і всіх я без поспіху зміряю, мірки відішлю до ательє, а там цими смужками обкладуть таку кравецьку ляльку, всередині якої є гумовий мішок, який поступово надувають, аж доки заповниться все, що виліплено смужками, і манекен відразу твердне завдяки швидкодіючому клею, потім смужки знімуть, і до стелі вознесеться ваша гумова фігура, надута назавжди, до неї прив'яжуть шнурочок з запискою, який чіпляють дітям у пологовім будинку, щоб не сплутати, чи як у великому морзі празького шпиталю чіпляють цидулочку на палець небіжчика, щоб теж не сплутати, а коли прийде час, ми спускаємо ту надувну фігуру і приміряємо на ній костюми, фраки й мундири, згідно із замовленнями, потім шиємо і знову приміряємо, тричі приміряємо, поремо і знову шиємо, незмінно без жодної примірки з живим, тільки з його напомпованим заступником, доки піджачок не сяде як влитий, і лише тоді його можна сміливо висилати поштовою передоплатою, і на кожному він буде припасований, як калоша до черевика, аж доки клієнт не поправиться або не схудне, але для цього буде достатньо представника фірми, котрий приїде і зніме мірку, і скільки хто набрав чи втратив, усе в тих місцях на манекені буде, за потреби, збільшене або зменшене, а як не вдасться переробити, то вшиємо новий фрак чи військовий кітель... і так доти, доки замовник не помре, у нього є заступник на складі, повному манекенів під стелею, декілька сотень кольорових манекенів, досить лише прийти і знайти, який потрібно, бо на фірмі все розсортовано по відділеннях — відділення генералів,

підполковників, полковників, майорів, капітанів, офіцерів і решти мундирних, досить лише прийти і смикнути за шнурок, а манекен, мов дитяча кулька, опуститься вниз, і можна детально перевірити, який хто мав вигляд, коли востаннє шив собі піджак або плащ...» Ця розповідь так мене схвилювала, що я вбив собі в голову, як здам екзамен на кельнера, то теж замовлю новий фрак саме у тій фірмі, щоб і я, і мій торс возносився під стелю ательє, яке й справді єдине в світі, бо до такого не міг додумати ніхто інший, крім нашого чоловіка... згодом часто мені уявлялося, що то не мій манекен, а я сам піднімаюся під стелю пардубицької кравецької фірми, іноді мені навіть здавалося, що я піднімаюся під стелю нашої ресторації «Злата Прага». І от якось опівночі, несучи мінералку представникові фірми «Беркел», тому, який продав нам вагу, просто-таки аптечну, і машинку, що так тонюнько краяла саямі, я, навіть не постукавши, зайшов і побачив того товстенного агента, що своїм звичаєм сидів на килимі, бо завше, наївшись, ішов до свого покою і там, вбравши піжаму, сидів навпочіпки, і я, було, подумав, що він розкладає пасьянс або грає сам з собою в карти, але він блаженно усміхався, увесь розпромінений щастям, як мале дитя, і по всьому килиму розкладав один стокроновий папірчик біля другого, він уже встелив ними півкилима, та йому все ще було мало, він витяг з портфеля наступну пачку банкнотів і любенько розкладав їх рядочками, так акуратно, ніби мав накреслені на килимі лінійки і клітки, кожен стокронку він вкладав до мовби заздалегідь намальованого прямокутника, і коли докінчував рядочок, то цей рядочок був так скрупульозно вистелений, наче медові соти, він блаженно дивився на свої соточки, і навіть сплеснув у тлусті долоні, а тоді погладив ними обличчя,

сповнене дитячого захвату, він так і сидів з обличчям на долонях і милувався своїми грішми, а тоді знову почав ліпити ті соточки до підлоги, і якщо якась банкнота була обернена навиворіт чи догори дригом, він перевертав її так, щоб усі лежали однаково, а я стояв і боявся кашлянути або піти, ті банкноти — то був цілий маєток, викладений, наче кахлі, одна в одну, і, головне, те величезне піднесення і та тиха радість відкривали й мої перспективи, бо я так само любив гроші, ще цього не усвідомлюючи, але тоді відкрилося для мене моє майбутнє, коли я всі зароблені гроші, хай і не сотки, а хоч би двадцятки, усі двадцятикронки буду розкладати так само, і я відчув колосальну радість, дивлячись на цього тлустого здитинілого чоловіка в смугастій піжамі, я вже знав і бачив, що в майбутньому це стане й моєю розвагою, колись я так само замкнуся або забуду замкнутися й почну розкладати на підлозі картину своєї сили, своїх здібностей, картину справдешньої радості... А то, було, я ошелешив якомсь поета Тонду, пана Йодла, він мешкав у нас, бо вмів ще й малювати, замість плати шеф забирав у нього якусь картину, а той видав у нашому містечку книжку віршів «Життя Ісуса Христа», так вона називалася, накладом, щоправда, власним, і увесь той наклад він заніс до свого номера й поскладав на підлозі, один примірник коло другого, при цьому постійно то скидав, то знову вдягав плаща, такий був знервований через того «Ісуса Христа», геть усю кімнату виклав білими книжками, а коли в номері вже не зосталося місця, він перейшов на коридор і розклав ті зшитки мало не до самих сходів, знову то скидаючи плаща, то за хвилику вдягаючи, коли пітнів, кидав плащ на плечі, коли ж мерз, знову вдягав з рукавами, а вже за хвилю його знов кидало в жар, він рвучко скидав плащ, і постійно з вух йому випадала

вата, її він теж то виймав, то вкладав, залежно від того, чи хотів чути світ довкола себе чи не хотів, а наші гості чомусь цього поета, який завше агітував за повернення до мазанок і нічого іншого, зрештою, не малював, окрім мазанок з-під Крконошів, і весь час торочив, що призначення поета як митця — шукати нову людину, чомусь наші гості цього поета не любили, чи то пак любили, але постійно робили йому якісь капості, а він, той поет, не тільки роздягався і вдягався у ресторації, а також взувався і роззувався, залежно, який мав гумор, котрий мінявся щоп'ять хвилин через те ненастанне шукання нової людини, і от коли він скидав свої калоші, гості наливали йому в них пиво або каву, і всі дивилися, і не втрапляли виделками до рота, ледь не давилися, коли поет взував ті мокроступи, а з них текла кава або пиво, а він кричав розгнівано на цілу ресторацію: «Нащадки глупі, злі й злочинні... лиш мазанки для вас...», а потім плакав, але не зі злості, а від щастя, бо вважав те налите в калоші пиво ознакою того, що місто знає про його існування, і хоча й не виявляє належного пошанівку, але має його за собі рівного молодика... однак найгірше сталося тоді, коли прибили йому мокроступи цвяхами до підлоги, а поет, взувши їх, хотів повернутися до столу, але нічого не вийшло, диво, що він не беркицьнувся через голову, але кілька разів таки впав на руки, так добре були прибиті його калоші, і знову він вичитував гостям: нащадки глупі, злі й злочинні, але відразу ж вибачав і пропонував їм малюнок або книжку віршів, за які відразу брав гроші, щоб мати з чого жити... він, по суті, не був злецьким чоловіком, навпаки, ширяв над нашим містом, і мені часто здавалося, що поет, як той ангел над крамничкою «Під Білим Ангелом», висів над містом і махав крилами, а він ті крила таки мав, я їх бачив, тільки

боявся спитати в отця декана, я бачив їх, коли він вдягався і роздягався, а його красиве обличчя нахилилося над аркушем паперу, він любив писати вірші у нас за столом, я бачив тільки його серафимський профіль, а коли він ось так повернувся, я побачив, як над його головою вознісся німб, звичайне коло, таке лілове полум'я довкола голови, таке полум'я, яким світиться пальник туристичної марки «Примус», мовби йому в голову налили гасу, і над нею жаріло таке коло, яке світить у ярмаркових ліхтарях... також, коли крокував площею, то ніхто не вмів носити так парасольку, як цей наш відвідувач, ніхто не вмів так недбало носити перекинутий через плече плащ, як цей поет, і ще, ніхто не вмів так надіти м'якого капелюха, як цей митець, і хоча з вух йому й стирчали білі віхті вати, і хоча доки перейде через площу, то разів зо п'ять скине і знову накинє плаща, а разів з десять скине і знову насадить капелюха, ніби з кимось вітається... але він ніколи ні з ким не вітався, тільки низько кланявся бабам на базарі, перекупкам, бо то був його коник — уперто шукати нову людину, а коли було похмуро або дощило, тоді він замовляв горнець юшки на флячках* і булку, і сам відносив тим згрибілим бабам, а коли він ніс свій дар через Ринок, то здавалося, мовби він у тому горщику ніс не флячки, а, як я сам те бачив, він ніс тим бабам, кожній окремо, своє серце, серце людини у супі з флячками, або своє серце, покраєне й стушковане з цибулькою й перцем, і ніс так, як священик несе дароносицю або миро для останнього причастя, ось так ніс поет ту страву в горщику і плакав сам над собою, який він гідний, і хоча й у борг, але таки купив тим старушенціям юшку, і не для того, щоб вони

* Флячки — потрухи.

зігрілися, а щоб знали, що він, Тонда Йодл, думає про них, живе ними, має їх за таких, як він сам, за частину свого світогляду, і проявляє свою любов до ближнього вже тепер, а не по смерті... а тоді, коли він розклав по підлозі свої нові книжки, аж на коридор, прибиральниця, несучи відро з кльозету, потоптала йому ті білі палітурки «Життя Ісуса Христа», а Тонда на неї навіть не крикнув: нащадки глупі, злі й злочинні, а тільки кожен слід підписав і з тими слідами продавав, і замість брати за книжку десять крон, продавав її за двадцять... та оскільки книжку він видав накладом власним, всього двісті примірників, а Йодл мав обіцянку, що в Празі католицьке видавництво видасть йому тих книжок десять тисяч, то цілими днями він робив рахунки, скидаючи і знову вдягаючи плащ, тричі падав, коли йому прибили скинуте взуття, ага, я ще одне забув! Він щоп'ять хвилин всипав у себе якісь ліки, і був тими порошками так обсипаний, мов якийсь мірошник, котрому прорвався мішок з борошном, тому груди й коліна на чорному костюмі мав геть чисто білі, а одні ліки, «неврастенін» вони називалися, пив просто з пляшки, і від того мав на губах жовті обводи, мовби він жував тютюн... і ось він випив і всипав у себе ті ліки, через які щоп'ять хвилин йому стає то гаряче, аж він пітніє, то зимно, і він дрижить так, аж цілий стіл трясеться разом з ним, і підраховує, наче якийсь столяр, площу кімнати й коридору, покриту тим «Життям Ісуса Христа», і врешті Тонда підраховував, що коли з'являться тих десять тисяч примірників, це буде стільки книжок, що якби порозкладати їх на землю, то вийшов би брукований гостинець з Часлава до Гержманового Містця, або площа, яка покрила б Ринок і всі прилеглі вулиці історичної частини нашого міста, а якби ті книжки віршів поскладати одну за другою в ряд, вони

утворили б роздільну смугу посеред шосе з Часлава аж до Їглави, і так мене забембав своїми книжками, що я постійно ходив вулицями нашого містечка тільки по тих викладених книжках, і розумів, яке то мусить бути прекрасне відчуття, коли на кожній бруківочці викарбувано твоє ім'я і повторено десять тисяч разів «Життя Ісуса Христа», за яке Тонда заліз у борги, і ось прийшла пані Кадава, власниця друкарні, і спакувала Тондине «Життя Ісуса Христа», і двоє коридорних винесли все у кошиках для білизни, а пані Кадава казала, а радше кричала: «Тепер Ісус Христос буде в моїй друкарні, і за вісім крон я завжди вам дам одного Ісуса Христа...», і Тонда скинув плащ, і випив з пляшки неврастенін, і волав, і бушував: нащадки глупі, злі й злочинні...

І я закашляв, але пан Вальден лежав на підлозі обіч килима, увесь килим в узорі із стокронок, вистелений зеленими банкнотами... Пан Вальден дивився на це поле, лежав, витягнувшись, із товстою рукою під головою, як на подушці... я вийшов, зачинив за собою двері, тоді постукав, а пан Вальден запитав: «Хто там?», кажу: «Це я, ніколик, несу мінералку». «Заходь», — сказав, і я зайшов, а пан Вальден далі лежав боком, поклавши голову на долоню, волосся мав кучеряве і змащене брильянтином, і так воно виблискувало, майже, як діаманти на другій руці, і був знову усміхнений, кажучи: «Подай мені одну і вклякни». Я витяг з кишені штопор, і мінералка тихо зашуміла. Пан Вальден пив і в павзах, показуючи на банкноти, говорив тихо й лагідно, як та мінералка: «Я знаю, ти вже тут був, і я дозволив тобі дивитися... запам'ятай собі, гроші відкриють тобі дорогу до цілого світу, так повчав мене старий Кореф, у якого я всього навчився, а те, що ти бачиш на цьому килимі, заробив я протягом тижня, продавши десять ваг... і це мої комісійні, чи ти

бачив щось прекрасніше? Як приїду додому, то так само розкладу їх по цілій хаті, ми з дружиною порозкладаємо їх на всіх столах і на підлозі, куплю саямі, покраю на кубики і цілий вечір буду їсти, нічого не залишивши на завтра, бо я все одно встав би серед ночі і ум'яв її, я страшенно люблю саямі, цілу палигу з'їм, колись про це розповім, як приїду наступного разу...» І пан Вальден встав, погладив мене, узяв за підборіддя і подивився просто в очі, кажучи: «Ти зайдеш далеко, запам'ятай це собі, бо це в тобі є, розумієш? Тільки зумій вхопитися». А як? — питаю. І він сказав: «Бачив я тебе на вокзалі, як ти продавав гарячі сосиски, я був один з тих, що дали тобі двадцять крон, а ти мені так довго давав здачу на крону вісімдесят, аж потяг рушив і поїхав... а потім, — сказав пан Вальден, відчинив вікно, набрав у кишені штанів жменю дрібняків і шпурнув на опустілу площу, почекав, вистромив палець, щоб почути як монети з дзенькотом розкотяться по бруківці... і додав: — «Ти теж мусиш уміти кидати копійки в вікно, щоб у двері входили сотні, розумієш?» Тут знявся вітер, а за ним перетяг, і всі сотки, мов за командою, піднялися, підскочили, ожили і пересунулися, наче осіннє листя в кут кімнати. Я дивився на пана Вальдена, я завжди вдивлявся в кожного мандрівного крамаря і, щоразу отак надивившись, думав, яку він має білизну, а яку сорочку? І завжди мені думалося: мабуть, у них брудні підштанки, а в декого ще й матня жовта, всі мають засмальцьовані комірчики й брудні шкарпетки, і якби не поселилися в нас, то ті шкарпетки й підштанки викидали б у вікно, як то робили в Карлових лазнях, де я три роки був у бабці на вихованні, бабця мала у старому млині таку комірку, куди ніколи не зазірало сонце, та й не могло зазірнути, бо вікна виходили на північ якраз біля самого

млинового кола, такого великого, що воно своїм верхом сягало третього поверху, і так сталося, що саме бабця могла мене взяти на виховання, бо моя мамуся була ще панна, тому віддала мене своїй мамусі, тобто моїй бабуні, а моя бабця мешкала неподалік Карлових лазень, і все її життєве щастя полягало в тому, що їй вдалося винайняти ту комірку в млині, і завше молилася, що Господь її вислухав і дав їй ту комірку поряд з лазнями, бо по четвергах і п'ятницях там брали купіль мандрівні крамарі і люди без сталого місцеперебування, отже, моя бабця з десятої ранку вже була наготові, а я теж потім тішився з кожного четверга і кожної п'ятниці, та й з решти днів, хоча в інші дні не так часто вилітала білизна з вікна кльозету, але ми пильнували коло вікна, бо повз наше вікно щохвилі хтось із подорожніх викидав брудні підштанки і вони на мить застигали в леті, наче демонструючи себе, і відразу опадали, деколи падали на воду, бабця нахилялася і витягала їх гаком, а я мусив бабцю тримати за ноги, щоб не булькнула в ту глибіню, а викинуті сорочки раптом розкидали руки, наче поліцай на перехресті або Христос, і так на хвилю ті сорочки були розіп'яті в повітрі, а тоді стрімголов падали на лопаті та обід млинового колеса, а колесо крутилося і завше була забава, бо ми могли, залежно від ситуації, лишити сорочку на колесі, аж доки воно, крутнувшись, принесе її під вікно бабці, тоді досить було простягти руку і ту сорочку взяти, або гаком стягти сорочку з лопатей, за які вона зачепилася і, крутячись, щоразу опадала на одну лопать нижче, але бабця й ту досягала, вона втягала її гаком через вікно до кухні і відразу кидала в корито, а ввечері прала ті брудні сорочки, і підштанки, й шкарпетки, а воду виливала назад у воду, що клекотіла під лопатями млинового колеса... А як то

було красно увечері, коли в темряві несподівано вилітали білі підштанки з вікна кльозету Карлових лазень, біла сорочка на темному тлі млинової прірви, і щойно в наших вікні заясніє біла сорочка чи білі підштанки, бабця наловчилася підхоплювати їх гаком на льоту, за мить до того, як упадуть вони на мокрі й слизькі лопаті чи проковтне їх глибина, а часом вечорами чи ночами, коли від води тягло вітром і підіймалася вгору водяна пилюка, вода з дощем так хлюскотіли бабуні по обличчю, що деколи вона мусила неабияк помоцуватися з тим вітром за сорочку, але все одно бабця тішилася кожним днем, але найбільше четвергом і п'ятницею, коли подорожні міняли сорочки і сподні, бо вони заробляли добрі гроші і могли собі купити і сорочки, і сподні, і шкарпетки, а старі викидали через вікно, де на них чигала бабуня з гаком, вона ту білизну прала, церувала і складала в шафу, а потім розносила по будовах, спродуючи мулярам та їхнім помагачам, і так скромно, але добре собі жила, що навіть могла купувати мені рогалики і свіже молоко для білої кави... то були мої найкращі роки... і досі ввижається, як бабця стоїть на чатах біля відкритого вікна, а восени і взимку то була нелегка праця, і я знову бачу, як падає викинута сорочка, підтримувана тим вітром зі споду, на мить зависає перед вікном, розкинувши руки, а бабця швидким рухом смикає її до себе, бо за хвилю сорочка може безсило впасти підстреленим птахом у спінені чорні води, щоб згодом, наче тортурована, повільно влягтися на катівське колесо вже без людського тіла і підніматися на мокрому ободі, щоб зникнути за вікном третього поверху, де, на щастя, були мельники, а не такі люди, як ми, з якими довелося б воювати за ті сорочки й підштанки, й чекати, аж та сорочка спуститься по колесу, а якби зісковзнула і впала в кле-

котливі чорні води, то поплила б лотоками під чорними
містками, кудись далеко від млина...

Досить вам того?

На цьому нині й закінчу.

Готель «Тіхота»

Слухайте, що я вам тепер скажу.

Купив я фіброву, першу в житті, валізку і поклав туди новий фрак, що його пошив мені той кравець з Пардубиць за моїм манекеном, по фрак я їздив сам і переконався, що той агент справді не брехав. Змірявши мені груди, він пообкладав мене смужками з пергаментного паперу, зняв мірку, все попідписував, сховав у пакет і взяв завдаток, а потім я поїхав по фрак. І він сидів на мені як влитий, хоча мені йшлося не стільки про фрак, як про той мій надмуханий гумовий манекен, про мій бюст. А сам шеф, що був такий самий курдупель, як і я, мовби зрозумів, що я прагну дістатися вище, ніж тепер, значно вище, бо мені на тому залежить, щоб і я опинився на самій стелі суспільства, і він повів мене на склад. То було фантастично. Під стелею висіли бюсти знаних акторів, навіть сам Ганс Алберс тут замовив собі фрак, він теж був під стелею, з відчинених вікон віяв легкий вітерець і ті бюсти похитувалися,

як хмарки, як баранці на небі, коли віє осінній вітер, і від кожного бюсту звисала тоненька ниточка, а на тій ниточці карточка з іменем та адресою, а коли віяло протягом, ті карточки весело підскакували, неначе рибки на гачку, потім шеф показав, і я, прочитавши своє ім'я й адресу, стягнув униз своє погруддя, я й справді був мікрус, якщо мене потягло на плач, коли побачив поруч зі своїм погруддя генерал-поручника і погруддя власника готелю пана Беранка, але потім засміявся і був знову щасливий, що втрапив у таке товариство, шеф смикнув за якийсь шнурок і сказав, що за цим манекеном він тепер шиє фрак, і що це міністр освіти, а той менший — то міністр народної оборони. І то все додало мені стільки сили, що я заплатив за фрак і доклав ще двісті крон, як маленький дарунок від малого кельнера, який покидає готель «Злата Прага» і їде в готель «Тіхота», десь у Странчицях, там за мене домовився пан комерційний представник третьої на світі фірми, фірми «Ван Беркель», і я попрощався і поїхав до Праги, і висів з новою валізкою у Странчицях, була передполуднева пора і безупинно моросило, тут, очевидно, дощ лив не лише цілу ніч, а й кілька днів, стільки було того піску й болота на вулиці, і через кропиву, лободу й лопухи гнав переповнений водою потік, цілком брунатний, мов кава з молоком, і я йшов тим болотом під гору у напрямку стрілки з написом «Готель «Тіхота», а коли проминув кілька будиночків з поламаними деревами, то не втримався від сміху, бо в одному такому садку обв'язували розчахнуте дерево, усипане спілими морелями, лисий господар стягував дротом розламану крону, яку з обох боків підтримували дві жінки, раптом зв'язвся вітер, дріт тріснув, а жінки не втримали крону, вона знову розчахнулася і повалила того чоловіка разом з драбиною,

а він потрапив у пастку розгілля, з голови текла йому кров, мовби подряпали його терни, а галуззя так того чолов'ягу сплутало, що він лежав на землі як прибитий, розіп'ятий чіпкими гілляками, я став коло плота, а жінки як глянули на свого хлопа, то ледь не луснули зо сміху, аж заходилися з реготу, а той чоловік вибалушив очі й кричав: «Ви, курві, ви свині, зачекайте, ось я вивільнюсь і позабиваю вас у землю, як цвяшки», ті жінки, певно, були його доньками, або жінка з донькою, я скинув картуза та й кажу: «Чи правильно я йду, прошу вас гречно, до готелю «Тіхота»?» А той чоловік, шарпаючись, послав мене в дупу, але не міг встати, і то було гарно — той чоловік, ув'язнений і обсипаний дозрілими морелями, а ті дві жінки, насміявшись, тепер підіймали те гілля, щоб чоловік міг піднятися, нарешті вдалося йому вклякнути і встати, і перше, що він зробив, насадив беретку на лису голову, а я пішов далі узвозом під гору і зауважив, що дорога асфальтована, обрамлена гранітними квадратами, я потупцяв, щоб струсити з черевиків болото і жовту глину. А далі вийшов на пагорб, послизнувся, раз упав на коліно, а наді мною летіли хмари, і небо зробилося синє, мов петрові батоги, прибиті зливою край дороги, і там на горі я побачив готель. Був такий гарний, як у казці, мов якась китайська будівля, наче вілла великого багача в Тіролі чи десь на Рів'єрі, білий готель з червінню, що хвилями скочувалася по округлій черепиці, на всіх трьох поверхах зелені з жалюзіями віконниці, а кожен наступний поверх був трохи менший, а той останній був, як прекрасна альтанка на вершині будівлі, і над альтанкою височіла ще й вежка з самих зелених віконниць, гейби якась обсерваторія чи метеорологічна станція з приладами всередині і з флюгерами назовні, понад якими крутився на шпичі черво-

ний когутик. І на кожному поверсі під кожним вікном був балкон з дверима, на яких теж були жалюзі, відкриті двері-жалюзі. Я йшов, але ніхто ніде не вигулькнув, ані на дорозі, ані в вікні, ані на балконі, було тихо, тільки шелестів вітер і повітря було таке пахуче, що хотілося його їсти, як морозиво, як збитий невидимий сніг, який можна наминати ложкою, я подумав: якщо взяти булку або кусник хліба, то міг би цим повітрям смакувати, майже, як молоком. Я увійшов уже в браму, стежки були посипані піском, який виполоскали дощі, густа скошена трава лежала в копичках, я йшов поміж соснами, за якими простелявся краєвид на далекі луки, трава була свіжоскошена й густа. Вхід до готелю «Тіхота» звужувався до такого місточка, з якого можна було відразу потрапити в скляні двері, і за ними ще одні з залізними жалюзями, святково розкинуті на білій стіні. А той місток теж звужувався, обрамлений білим поруччям, за яким була альпійська гірка, і я завагався, чи втрапив за тією адресою, і взагалі, якщо це готель, то чи візьмуть мене, чи пан Вальден про усе й справді домовився, і чи підійду я, маленький кельнер, панові Тіхоті. І раптом мене охопив страх: ніде не було нікого, ніде не чути було жодного голосу, і тоді я розвернувся й кинувся бігти через сад, коли це пролунав пронизливий свист, такий наполегливий, що я зупинився, а той свисток тричі свиснув так, ніби «ти, ти, ти!» А потім пролунав довгий свист, і я повернувся, а далі той свисток свистів коротко, мовби то була якась линва, яка мене намотувала і тягла назад аж до скляних дверей, у які я увійшов. І тут на мене ледь не в'їхав грубий пан у кріслі на колесах, він крутив обручі долонями, а в його товсту голову була встромлена пищалка, пан так натиснув обома долонями, що той візок різко спинився, товстун шарпнувся вперед і ледь не випав, аж йому з лисини сповзла чорна

перука, а точніше, причісок, завбільшки з лисину, якого той товстий пан пересунув на тім'я. І тут-таки я й відрекомендувався панові Тіхотіві, а він відрекомендувався мені, я йому сказав про рекомендації пана Вальдена, представника потужної фірми «Ван Беркель», а пан Тіхота сказав, що чекає мене вже з самого рання, вже й не вірив, що приїду, бо була буря, і що я можу піти собі тепер відпочити, а пізніше, як з'явлюся перед ним у фракку, він скаже, які у нього вимоги. І я не дивився, не хотів дивитися, але воно само притягувало погляд, це огрядне тіло в кріслі на колесах, бо таке воно було товстенне, мовби служило рекламою шин марки «Мішлен», а сам пан Тіхота, якому належало те тіло, з якоюсь великою радістю їздив коридором, що був оздоблений оленьчими рогами, туди й сюди, наче бігав по якомусь лузі, так зграйно котив тим візком, яким вочевидь умів їздити краще, ніж ходити. Пан Тіхота свиснув, але цього разу якось інакше, ніби той свисток мав реєстри, по сходах збігла покоївка в білім фартушку на чорній сукенці, і пан Тіхота сказав: «Вандо, це наш другий кельнер, заведи його до покою»... І Ванда повернулася, мала гарно розполовинений задок, і за кожним кроком одна півдупця ніби маліла, а друга пучнявіла, волосся мала зачесане й закручене у високу чорну чубайку, і я через той її кок виглядав ще меншим, але я вирішив, що мушу заощадити собі на цю покоївку і що вона буде моя, квітами обкладу її перса і ту її сідничку, згадка про гроші додала мені сили, яку завше втрачав, коли бачив щось гарне, особливо гарну жінку, але вона, та покоївка, повела мене зовсім не на поверх, а на таке плато, щоб, навпаки, спуститися на подвір'я, і аж там я все побачив. У дворі була кухня і два білі кухарські ковпаки, я чув дзенькіт ножів і веселий сміх, до вікна наближалися дві масні

мармизи з великими очима, потім знову сміх, який усе віддалявся, бо я дріботів за Вандою, валізку я ніс якомога вище, аби хоч таким чином компенсувати мій низький зріст, бо ж не помогли навіть подвійні підшви, хіба тільки те, що задер голову так, аби видовжилася мені шия, минули ми подвір'я і підійшли до якоїсь прибудови, і я був розчарований, бо в готелі «Злата Прага» я мешкав у такому самому номері, як гості, а тут мене поселили в покої для слуг, Ванда показала мені шафу, відчинила її, відкрутила кран і в умивальницю потекла вода, відгорнула капну й показала мені, що постіль чиста, а потім усміхнулася до мене згори і пішла, а коли вона йшла через подвір'я, я дивився в вікно і розумів, що вона не могла зробити й кроку, щоб його не побачили з усіх вікон, щоб не підглядали, не могла ця покоївка навіть десь почухатися... щоб іти собі просто так, щоб бодай тернути пальцем носа, мусила ходити так, мовби була на сцені чи за якоюсь скляною вітриною, ось і в нас, коли я йшов купувати квіти і коли вертався, дівчата, прикрашаючи вітрину в Каца, прицвяховували тканину, і при тім повзали одна за другою навколішки — одна з молотком, а друга з цвяшками в роті, — і та перша прибивала пофалдований адамашок і вельвет, а коли потребувала цвяшка, сягала рукою до б́узі* другої дівчини, брала цвяшок і прибивала чергову фалду, і так витягала щохвили з бузі тієї дівчини цвяшок за цвяшком, повну бузію цвяшків мала та дівчина, напевно, вони так бавилися в тій вітрині, а я стояв, тримаючи повний кошик гладіолусів, а на землі стояв ще один кошик з маргаритками, і я дивився на тих дівчат, як вони там рачкували, і було перед полуднем, і повно людей, а ті дівчата геть

* Б у з я — ротик.

забули, що вони на вітрині і раз по раз чухалися в дупці або деінде, та й знову колінькували вздовж вітрини з молоточком і в капцях, і сміялися, аж слізьми заливалися, і та друга пирснула сміхом так, що їй з вуст вилетіли всі цвяшки, і вони рачки хихотіли, і з надміру дівочої енергії аж гарчали одна на одну, як песики, а блузочки їм повідставали і було видно перса, і ті перса гойдалися туди й сюди, коли дівчата відкидалися зо сміху, а довкола зібралося вже стільки людей і всі вони витріщалися на ті штири перса, що гойдалися, наче дзвони в дзвіниці, і раптом одна, зиркнувши на роззяв, споважніла, хутенько заціпнула пазуху й почервоніла, і коли та друга нарешті випірнула зі сміхованських сліз, перша вказала рукою на юрмище перед вітриною фірми Каца, і вона так злякалася, так рвучко притисла ліктем блузочку, що аж перекинулася і впала на спину, розкинувши ноги так, що було видно геть усе, хоча й було воно сховане за модними мереживними майточками, і якщо всі досі сміялися, то тепер від того видовиська сильно споважніли, одні відходили, а інші так і стояли, приглядаючись, і хоча вже давно минув полудень, і ті дівчата давно вже були на обіді в «Златій Празі», а люди все ще стояли, приголомшені вродою дівчат, аж поки продавці не опустили на вітрину ролету, ось наскільки краса дівочого тіла здатна вразити деяких людей... А я сів, роззув брудні черевики і скинув штани, відчинив валізку, щоб витягти фрак, і раптом так засумував за тим моїм готелем «Злата Прага», за «Райськими», хоч і бачив я постійно довкола себе тільки кам'яне місто і тлуми людей, запруджений Ринок, а з усієї природи бачив упродовж тих трьох років лише квіти, по які ходив щодня, і парк, і ті пелюстки, якими оздоблював «У Райської» животики голим дівчатам, і ось, коли я повісив фрак, то раптом

задумався: що за людина був мій колишній шеф?.. Протягом трьох літ бачив я його такого потертого, мовби його і його жінку перетерли в помідоровій зупі через друшляк, власне, він був ще менший за мене, і так само, як я, вірив у силу грошей, за гроші мав прегарних панянок не тільки «У Райських», заради них він їздив, а точніше утікав від своєї жінки, аж до Братислави і Брна, про нього казали, що доки жінка його знайде, він встигає потратити кілька тисяч, а починав він свої гульбощі з того, що припинав шпилькою гроші в кишені на зворотний білет і на мовчазну послугу кондуктора, що мав доставити його додому, і був він такий курдуплик, що кондуктор приносив його на руках, як немовля, завжди сплячого, а після такого гульбанчика він ще більше сплющувався, цілий тиждень ходив крихітний, як морський коник... але за тиждень уже знову все в ньому грало, тепер мені згадалося, що він залюбки пив тяжкі вина, португальські, алжирські, малагу, усе він пив з поважною міною і дуже повільно, так, що здавалося, ніби взагалі не пив, з кожним ковтком мій шеф ставав усе червоніший, хвилюку потримає вино в роті, а потім ковтає, наче якесь яблучко, і після кожного ковтка тихо стверджував, що в тому вині є сонце Сахари... часом міг нахилитися з почесними бувальцями так, що падав під стіл, а ті розпромінені приятелі кликали його дружину, аби прийшла забрати свого чоловіка, і вона приходила, спускалася ліфтом з третього поверху, де шеф мав справжні апартаменти, приходила спокійна, бо то не був для неї сором, навпаки, їй завше усі кланялись, а що мій шеф лежав під столом або, нализавшись, сидів у кріслі і спав на столі, пані брала його за комір піджака і піднімала з підлоги без жодного напруження, мовби то був самий піджак, а коли мій шеф сидів, тоді спочатку його стягала

на підлогу, але шеф не падав, бо вона перехоплювала його ще в повітрі і спокійно й легко несла, як несуть піджак, а шеф перебирав у повітрі ногами і злегка похищував руками, наскільки йому дозволяв накинутий піджак, а його пані енергійно відчиняла двері ліфта і, як тримала мого шефа, так і шпурляла всередину, тільки ноги гуркотіли, а вона входила слідом, натискала кнопку, і ми бачили крізь зашклені двері, як шеф лежить на дні ліфта, а над ним стоїть його пані і вони, наче на небо, злітають разом на третій поверх. Оповідали бувальці, що кілька років тому, ще коли мій шеф не купив готелю «Злата Прага», його жінка теж була одним із завсідників, бо там унизу був літературний салон, від якого лишився, власне, тільки маляр і поет Тонда Йодл, і там частенько вели дебати, читали книжки, діяв і театр, але майже на кожному засіданні пані шефова запекло сперечалася зі своїм чоловіком то з приводу романтизму й реалізму, то на тему Сметани і Яначка, і так вони, бувало, сварилися, що починали обливати одне одного вином, а потім билися, а ще оповідали, що шефів кокер-спаніель і фокстер'єр його пані, оскільки через літературу їхні господарі не на жарт пережерлися, то й ті пси не витримували і теж гризлися до крові. А потім шеф і його жінка мирилися і йшли на прогулянку біля потічка за місто з перев'язаними головами й руками на шлейках, а за ними чалапали погризені кокер-спаніель і фокстер'єр з пластирями на покусаних вухах і з ледь присохлими ранами після кусючої літературної бійки... а відтак усі мирилися, щоб за місяць усе почалося знову... то мусило бути дуже гарно, хотів би я подивитися... І вже стояв я перед дзеркалом у фраку, у тому новому фраку, у білій накрохмаленій сорочці, з білим метеликом, а вклавши в кишеню новий коркотяг з нікельова-

ною ручкою і скомбінований з ножиком, я почув свист, коли ж вийшов на подвір'я, перелетіла через мене чиясь тінь, хтось перескочив пліт, на голову мені лягли якісь дві смуги тканини, наче двоє жіночих персів чи що, і переді мною упав кельнер у фраку, за мить він піднявся і побіг далі, намотуваний сигналом свистка, а ті крила його фрака пурхали в повітрі. З розгону він копнув двері, вони розчахнулись, пішли хвилями і знерухомили, віддзеркаливши у зменшеному вигляді подвір'я і мою постать, що наближалася, а потім заходила у скляні двері. Лише за два тижні я доп'яв, для кого той готель був збудований. Два тижні не міг надивуватися, куди я потрапив, і взагалі, як можна так жити. За ці два тижні я заробив кілька тисяч крон на чайових, а платня була так, на кишенькові витрати. Коли в своїй кімнатці я рахував ці гроші, а у вільний час я завжди рахую гроші, і хоч був я сам-один, але чомусь мав таке враження, що я не сам, що хтось за мною спостерігає, і точно таке ж відчуття було у нашого метрдотеля Зденка, який тут уже два роки, і завше наготові, щоб на свист перескочити пліт і найкоротшою дорогою з'явитися у нашому ресторані. А так, по-правді, то вдень тут ніякої роботи нема. Коли ми прибиремо зал, а це триває недовго, приготуємо келихи і всі виделки з ножами, перевіriamo запаси серветок і поміняємо обруси, тоді ми зі Зденком, який має ключ від пивниці, йдемо готувати трунки, перевірити чи достатньо маємо охолодженого шампана, чверток експортного пільзенського пива, носимо коньяк, щоби його не забракло, а потім ідемо в сад, а точніше до парку, там вдягаємо фартухи і розрівнюємо граблями стежечки, поправляємо копички сіна, щодва тижні те старе сіно вивозять, а на його місце привозять свіже, або свіжоскошену траву, яку складаємо в копички, бо,

згідно з усталеним планом, мусимо ті копички примістити на те саме місце, де були старі. А потім загрибаємо алейки, але зазвичай я роблю це сам, бо Зденек у цей час тьовхає в сусідські вілли, до якихось своїх вихованок, як він каже, але я гадаю, що то його коханки або чийсь жіночки, які тут на літніх квартирах пробувають цілий тиждень самі, або чийсь доньки, що готуються до державних екзаменів. А я розрівнюю пісок і дивлюся крізь дерева чи з просторої галявини, який вигляд має наш готель, котрий за дня скидається на пансіонат, у мене постійне враження, що з головного входу ось-ось вибіжать дівчата або якісь молодики з портфелями, або вийдуть молоді панове у плетених светрах, а слуги принесуть за ними киї для гольфу, або вийде зі скляних дверей якийсь промисловець, а слуга за ним винесе плетений столик і крісло, а служниці розстелять обрус, прибіжать діти і зачнуть ластитися до татуса, а тоді приїде пані з парасолькою і буде неквапно стягати рукавички, і коли всі розсядуться, почне наливати каву... але за цілий день ніхто з тих дверей не вийде і ніхто не ввійде, але все одно покоївка прибирає, щодня міняє постіль у десяти покоях і витирає порохи, все одно на кухні тривають приготування, мов до весілля, стільки салатів і стільки страв готують для якогось великого бенкету, якого я ще ніколи не бачив і про який не чув, а якщо й чув, то хіба про ті, які відбувалися в шляхетських сферах, а також з оповідань оберкельнера в нашому готелі «Злата Прага», він плавав як офіціант у першому класі на люксовому пароплаві «Вільгельміна», потім цей пароплав потонув, але обер на нього спізнився, бо заки він їхав потягом через усю Іспанію до Гібралтару з одною вродливою шведкою, з якою разом і спізнився до відплиття, той пароплав тим часом і потонув, так ось,

його оповіді про бенкети на тому люксовому пароплаві «Вільгельміна» трохи скидалися на те, що ми сервірували в тому задуп'ї у готелі «Тіхота». І хоч я й мав причини почуватися вдоволеним, однак підсвідомо чогось боявся. Скажімо, розрівнявши доріжку, розкладав я лежак далеко за деревами і щойно вкладався й задивлявся на плинучі хмари, бо тут завше плинуть по небу хмари, тільки собі задрімаю, як уже озивався свисток, мовби тут-таки за мною стояв наш шеф, і я лечу найкоротшою дорогою, на бігу розв'язую фартух, перестрибую через пліт, як то робив Зденек, вбігаю просто в ресторан і стаю перед шефом, а він завжди сидів на каталці, і завжди щось йому муляло, наприклад, коц, що сповз, і ми повинні були йому поправляти, і ось ми зав'язували йому довкола живота такий пояс, як у пожежників, з металевим кільцем, подібний був у дітей пана Радимського, мельника, ті діти бавилися на березі млинівки, а на узбіччі лежав сенбернар, і коли Гаррі або Вінтірж, так називалися ті діти, підповзали до млинівки, то швидше, ніж промайнула б думка, що вони можуть упасти в воду, підбігав той сенбернар, хапав їх за кільце і відносив Гаррі або Вінтіржа від небезпечного місця, так само й ми зачіпали шефа за кільце на скоби і підтягали не до стелі, звісно, а так, щоб можна було відсунути візок, ми показували шефові, що саме могло йому муляти, і поправляли коц або стелили новий, або ще один, а потім спускали його на візок... такий був смішний, коли висів у повітрі, такий був перекособочений, що той свисток, який звисав з шиї, показував кут шефового звисання... а потім він знову роз'їжджав залю, кабінетами й покоями, поправляв квіти, у нашого шефа була особлива пристрась до жіночої праці і взагалі до всіх готельних приміщень, які радше скидалися на

міщанські покої або зали в малому замку, всюди були гардини і шпарагуси, щодня були свіжі троянди й тюльпани, і все, що дарує ця пора року, і ніколи не бракувало нарізаного шпарагуса, а шеф komponував з квітів такі чудові букети, дуже довго їх укладав, ото, бувало, під'їде, поправить і знову від'їде, і здалека приглядається не тільки до квітів, а й до того, як то все гармонує з оточенням, і за кожним разом підкладав під вазу нову серветку. Цілий ранок він розважався оздобленням покоїв, мовби розмальовував їх, а потім брався до впорядкування столів у ресторації... а було їх, як правило, всього два, і сервірували їх найбільше на дванадцять персон, і знову, поки ми зі Здеником мовчки ставили на стіл усі види тарілок, виделочок та ножів, шеф, сповнений тихого натхнення, поправляв квіти в центрі столу і контролював, чи в підручному приміщенні достатньо свіжозрізаних і покладених у воду галузок шпарагуса і квітів, якими ми оздоблювали столи в останні хвилини перед приходом гостей... І ось, коли шеф виганяв, як він висловлювався, ресторанну атмосферу і надавав своєму готелеві домашнього, бідермаєрівського* затишку, він від'їжджав до самих дверей, якими мають входити гості, і з хвилину там сидів спиною до зали й покоїв, а обличчям до дверей, зосереджувався, а тоді енергійно розвертав крісло, під'їжджав і окидав усе пильним поглядом так, мовби він сторонній, ніби наш гість, який потрапив сюди вперше, і з зачудуванням розглядав залу, а потім їздив з покою до покою і, як знавець, оцінював усі подробиці, зокрема, як висять штори, та інші дрібниці, все мало бути освіт-

* Бідермаєр — напрям у німецькому й австрійському мистецтві, гістав свою назву від вигаданого прізвища німецького обивателя, стиль інтимності й домашнього затишку.

лене, всі світла́ мали світити того вечора, а коли закінчувалися приготування, шеф у такі хвилини був прекрасний, мовби забував, що важить сто шістдесят кілограмів і не може ходити, і ось він об'їжджав свій готель, оглянувши все очима гостя, потім ті очі мовби відкладав набік, знову брав свої, потирав руки і свистав, але так якось інакше, і я вже знав, що за хвилю примчать двоє кухарів, котрі відрапортують до найдрібніших деталей, яка ситуація з омарами й вустрицями, чи вдалася начинка а la Suvaroff і що там чувати з підливками. На третій день мого перебування наш шеф розігнався на візку і збив з ніг головного кухаря, відкривши, що той додав кмину в телячі медальйонки з печерицями... А потім будили ми служника, неабиякого одоробла, який цілий день спав, споживши все, що залишалося після нічних бенкетів: незліченну кількість порцій, цілі миски салатів, яких не подужали ані ми, ані покоївки, усе доїдав той служник, усе, що лишалося в пляшках, допивав, і мав гігантську силу, під вечір він нап'ялював зелений фартух і рубав дрова на освітленому подвір'ї, нічого іншого не робив, тільки рубав дрова мелодійними ударами сокири, що звечора нарізав, те цілу ніч рубав, я, звісно ж, знав і добре чув, що він рубав лише тоді, коли хтось до нас приїжджав, а до нас їздили тільки авта, дипломатичні авта, по декілька авт, завше пізнього вечора або вночі, а служник рубав дрова, які пахли хвоєю, і всім його було видно, видно з усіх вікон, і те наше освітлене подвір'я, і рівненько поскладані дрова, усе це заспокійливо діяло на наших гостей, додавало почуття безпеки, двометровий хлоп, що рубає дрова, чолов'яга з сокирою, який одного злодія зробив калікою, а трьох добряче відгамселив і сам їх відвіз на тачці в поліцейську дільницю, а якщо в якомусь авті луснула

шина, цей служник міг підняти авто спереду чи ззаду і тримати доти, доки замінять колесо, але справжнім завданням служника було театральне рубання дров на освітленому подвір'ї, щоб його бачили наші гості, так і водоспад на Лабі, його наповнюють водою й чекають, поки прийдуть туристи, а тоді за командою там нагорі підіймають загату, і вода з гуркотом падає, а туристи милуються тим видовищем. Так само було і з нашим слугою. Але треба вже скінчити портрет шефа. Тільки-но я собі в садку обіприся на дерево і, наприклад, рахую гроші, зразу лунає свист, так, ніби наш шеф був якимось всевидящим Богом, або коли нас зі Зденком, здавалося, ніхто не міг бачити, бо ми сиділи чи лежали на копицях сіна, раптом розлягався свист, наче якесь попередження, один короткий свист, який наказував нам працювати далі, а не лїнькувати, тому ми клали біля себе граблі, мотику або вила і, щойно лунав свисток, хутенько схоплювалися і копали, рівняли, носили на вилах просушене сіно, і все знову стихало, та тільки ми відкладали вила, як знову свисток, але ми тоді лежали і вже лежачи вдавали, що заґрібаємо чи щось робимо вилами, мовби вони в нас на невидимих мотузочках. А Зденек мені розповів, що шеф у таку прохолодну погоду почувається, як риба у воді, але коли наставала спека, то була справжня катастрофа, він тоді просто розплавлявся, не годен був роз'їжджати в кріслі, куди йому хотілося, і мусив відсиджуватися в кімнаті з низькою температурою, в такому спеціальному льодовику... але завжди про все знав, усе бачив, навіть те, чого бачити не міг, мовби на кожному дереві, в кожному закуті, за кожною заслоною, на кожній гілці мав шпику... «То в нього спадкове, — казав Зденек, розвалившись на лежку, — його тато мав під Крконошами корчму, і також важив сто шістдесят кіля,

а коли наставала спека, він мусив ховатися в пивницю, щоб не розтанути, як масло, мав там ліжко і там-таки наливав пиво й горілку».

А потім ми встали і подалися навмання дорогою, якою я ще ніколи не йшов, ми розмірковували про татуса нашого шефа, як він у сільській корчмі серед літа добровільно переселявся в пивницю, щоб не сталося з ним так, як з маслом, і як там наточував пива, і як там спав, і та дорога довела нас до трьох срібних ялинок, я завмер на місці і майже злякався. Зденек злякався ще дужче, схопив мене за рукав і забелькотів: «Ти бач, бач...» ...перед нами стояла маленька хатка, така медяникова халупка, як у якомусь театрі, ми підійшли ближче, під хаткою стояла маленька лавочка, а віконце було таке маленьке, як у комірці сільської хати, і двері з клямкою, як до крамниці, якби ми хотіли туди увійти, то навіть я мусив би схилити голову, але двері були замкнені... ми зазирали у віконце і дивилися хвилин зо п'ять, а тоді, глянувши один на одного, зачали тремтіти, мурашки побігли нам по руках, там, у тій хатинці, було все точнісінько так само, як в одному покою нашого готелю, той самий малиновий столик, кріселка, все було таке мале, як для дітей, такі ж фіранки, і такий самий столик на квіти, а на кожному кріселку сиділа лялька або ведмедик, на стіні були дві полицки, а на них, як у крамниці, всілякі дитячі іграшки, ціла стіна була повна забавок, бубників і скакалок, усе дбайливо розкладене, мовби хтось за хвилину до нашого приходу усе впорядкував і зумисне заради нас порозкладав, щоб нас настрашити і здивувати... ціла хатка з доброю сотнею іграшок!.. Раптом пролунав свист, але не той застережливий, щоб ми працювали і не лежали, а свист, яким шеф скликав нас, отже, ми погнали й побігли навпрос-

тець через луку і, геть заросившись, перескочили пліт... Кожен вечір у готелі «Тіхота» був такий вагітний очікуванням, що ледь не лускав. Але ніхто не приходив, жодне авто не приїжджало, проте увесь готель був наготові, наче якась музична шкатулка, в яку ось-ось укинуть крону, і вона зачне грати, був той готель наструнчений, як оркестра, диригент уже підняв паличку, всі музиканти наготові і зосереджені, але паличка все ще висить у повітрі... Однак ми не сміли ані сісти, ані вдавати, буцім що-небудь рівняємо, ані стояти, легко спершись на столик, навіть той служник, і той стояв, схилившись над пеньком у центрі освітленого подвір'я, в одній руці сокира, а в другій поліно, і теж чекав на знак, щоб мелодійно опустити свою сокиру, і тоді увесь готель ожив би, як у стрільниці, де ще нікого нема, але вже напруті всі пружини, аби раптово, коли прийдуть гості, щоб вони, набивши духові рушниці, могли влучати у ціль, у кожную картинку, вирізану й намальовану на блясі і прикручену шурупчиками, і щойно хтось поцілить у чорний кружечок, механізм запрацює, і нині, і завтра так само, як і вчора. Це все мені також нагадувало казку про Сплячу Красуню, як усі заклакли у тих позах, у яких застало їх прокляття, щоби після доторку чарівної палички усі розпочаті порухи завершилися, а виникаючі — почалися. І тоді віддалік несподівано озвалося авто, шеф, сидючи у візку біля вікна, дав знак хустиною, і Зденек кинув монетку в музичний автомат, а той почав грати «Арлекінові мільйони», цей аристон чи оркестріон шеф велів обкласти подушками і повстю, тому здавалося, ніби він грає десь у іншому закладі, а служник опустив сокиру і зразу зробився стомлений, згорблений, ніби колов дрова від полудня, а я, перекинувши через руку серветку, чекав, хто ж то

нині буде нашим першим гостем? Увійшов генерал у генеральському плащі з червоною підшивкою, вочевидь, він пошив його у тій самій фірмі, де я шив свого фрака, але генерал був якийсь сумний, за ним ішов його водій і ніс золоту шаблю, він поклав її на столик і відійшов, генерал обійшов усі покої, оглянув усе і потер руки, потім став, розставив ноги, закривав руки за спину і дивився на двір, на нашого служника, який колов дрова, під ту хвилю Зденек приніс у срібному відерці пляшку сухого шампана і поставив на обідній стіл тарелі з вустрицями, креветками й омарами, а коли генерал всівся, Зденек, відкоркувавши шампана марки «Heinkel Troscen», наповнив келих, і генерал сказав: «Ви — мої гості», а Зденек уклонився, приніс ще два келихи і налив, генерал підвівся, вдарив закаблуками, крикнув «Прозіт!» і надпив, точніше, тільки пригубив, а ми випили до дна, а генерал, скривившись і тріпнувши головою, з відразою сказав: «Курча беля, я не можу це пити!», потім поклав собі на тарілку вустрицю, підняв голову, і його пожадливий рот втягнув делікатне м'ясце молюска, скроплене цитриною, і їв ніби з апетитом, але за хвилю здригнувся, форкнув з відразою, аж засльозився. Потім обернувся, допив келих шампана, а допивши, закричав: «Аааа, я цього а-а-абсолютно не можу пити!» і ходив з кімнати в кімнату, і щоразу, коли повертався, брав собі з наготованих страв то креветку, то вугра, то листок салати, то вустрицю, і щоразу я жахався, бо генерал форкав і кричав з відразою: «Курча пантофля, це неможливо їсти!» і знову вертався і, наставивши келиха, дозволяв собі налити, і запитував Зденка, а Зденек кланявся і розповідав йому про «Вдову Кліко» і взагалі про шампанське, але, мовляв, сам він вважає, що найкращий шампан той, який він запропонував, «Heinkel

Троскеп», і заохочений генерал випив, але відразу й форкнув, одначе допив і пішов подивитися на двір, занурений у темряву, лише служник і його дрова були осяяні світлом, та ще стіна з рівненькими шарагами соснових полінець. А шеф їздив нечутно, з'явиться на хвилинку, вклониться і знову зникне, генерал тим часом почав діставати добрий гумор, мовби ота відраза до їжі й пиття вивітрилася, і в нього знову загравав апетит. Він взявся за коньяк і сам випив цілу пляшку арманьяку, і після кожного ковтка кривився, форкав і сипав страхітливі прокляття, почергово то по-чеськи, то по-німецьки: «Diesen Schnaps kann man nicht trinken!»*, так само було з французькими делікатесами, після кожного шматочка здавалося, що генерал ось-ось виблює, він клявся, що більше того в рот не візьме і не вип'є ані краплі, накидався на Зденка і на мене: «Що ви мені тут подаєте? Отруїти мене здумали, гунцвоти, хочете, щоб я вмер!» Але він вихилив ще одну пляшечку арманьяку, а Зденек прочитав йому лекцію, чому найкращий коньяк називається «Арманьяк», і не коньяк, а бренді, а коньяк продукують лише в провінції, яка називається Коньяк, і тому, наприклад, хоч найліпший коньяк отримують за два кілометри від кордонів провінції Коньяк, та його вже не можна називати коньяком, тільки бренді, а о третій ранку генерал повідомив, що більше вже не витримує і що ми убили його тим, що запропонували йому яблуко, а до третьої ранку генерал уже з'їв і випив стільки, що цього вистачило б для п'яти людей, але він раз у раз нарікав, що нічого йому не смакує, що, мабуть, дістав рака, а в кращому випадку виразку шлунку, що має знищену печінку і каміння в нирках, отож о третій

* Цю самогонку пити не можна! (Спотворене нім.).

ранку він був уже п'яний, як чіп, і, витягши пістолета, поцілив у келих, що стояв на вікні, і пробив шибу, а шеф тихо під'їжджав на гумових колесах, сміявся і поздоровляв генерала, і під'юджував, аби той спробував на шефове щастя поцілити в кришталеву сльозинку на венеційській люстрі, і ще казав, що останній великий постріл, свідком якого він був, належить князеві Шварценберку, який підкинув п'ятикронку і поцілив у неї з мисливської рушниці, заки вона встигла впасти на стіл... І шеф під'їхав, узяв указку і показав на отвір над каміном. Але генерал спеціалізувався на келихах, він стріляв, і ніхто з того не дивувався, навіть коли куля прострелила вікно і просвистіла над зігнутим служником, який незмінно рубав дрова, служник тільки потер собі вухо і колов далі... Потім генерал замовив собі каву по-турецьки і, поклавши руку на серце, запевняв, що каву йому взагалі не можна пити, після чого випив ще одну, і прорік, що якби такво був печений півень, то мав би на нього апетит перед смертю... і шеф уклонився, засвістав, і за хвилю прибіг кухар, свіженький, у чистому білому чепці і приніс цілу гусятницю, а генерал як побачив того когута, скинув кітель, розстебнув сорочку і, сумно почавши з того, що йому не можна смаженого, взяв і роздер того когута, і їв, безперестанку нарікаючи на своє здоров'я, мовляв, йому не можна переїдати, що нічого гидкішого не їв, а Зденек йому сказав, що в Іспанії до курятини подають шампана і що тут підійшла б «La Cordoba», і генерал кивнув, а потім попивав і закусував півнем, і щоразу кляв і кривився, і за кожним кусником і ковтком казав, що *diesen Poulard auch diesen Champagner kann man nicht trinken und essen**... і о чет-

* Цю курку, як і це шампанське, ні пити, ні їсти не можна! (Спотвор. нім.).

вертій ранку, коли нанарікався і настогнався, вся важкість з нього мовби опала і він попросив рахунок, Зденек йому приніс, бо мав уже все підраховане, і подав йому той рахунок на таці під серветкою, але врешті мусив сам прочитати генералові список його витрат і, найголовніше, назвати все, що генерал випив і з'їв... І Зденек читав йому рядок за рядком, а генерал усміхався й усміхався щораз дужче, аж розреготався і тішився, цілковито тверезий і здоровий, навіть минув йому кашель, потім випростав плечі, хвилю помоцувався з мундиром і, задоволений, з сяючими очима, доручив ще наготувати згорток харчів і для шофера, платив шефові банкнотами по тисячу крон, заокругливши рахунок до тисячі, видно, тут був такий звичай, а потім дав тисячу за стрілянину, за розстріляну стелю і вікно, і запитав шефа: «Досить?» І шеф кивнув, що досить. Я теж дістав триста крон «на пиво», і генерал накинув на плечі плащ з червоним підкладом, узяв золоту шаблю, вставив монокль і пішов, подзвонюючи шпорами, і коли він так ішов, то вмів дуже вдатно підкидати чоботом шаблю, щоб за неї не зачепитися і не впасти...

Той генерал приїхав і наступного дня, але вже не сам, а з гарними дівчатами і якимось товстим поетом, цього разу стрілянини вже не було, зате вони так затято сперечалися про літературу й поетичні напрями, що аж порскали одне одному в обличчя, і я вже думав, що той генерал того поета застрелить, але вони швидко охололи й почали сваритися через одну письменницю, про яку завше казали, що вона плутає теє-то, як його, з калама-рем, і що не один уже вмочив своє перо в її чорнило, а згодом ледь не дві години обговорювали одного літератора, генерал стверджував, що якби той хлоп переймався своїми творами так, як переймався чужими вагі-

нами, було б краще і для того літератора і для чеської літератури, а поет уперся, що, навпаки, мовляв, то справжній письменник, і якщо після Бога найбільшим творцем є Шекспір, то після Шекспіра — наш поет, про якого вони вели мову, і було це прекрасно, бо шеф, щойно вони приїхали, замовив музикантів, і ті музиками грали їм невпинно, без перерви, а вони з тими дівчатами страшно пили, а генерал не тільки голосно кляв перед кожним кусником і кожним ковтком, а й тяжко смалив, і щоразу як курне́, закашляється, дивиться на цигарку й кричить: що за гидоту кладуть у ці «єгиптянки»? Але смалив так, що недопалок присвічував у присмерку... а музики грали й пили, а я дивувався, бо в цих двох гостей на колінах постійно сиділи дівчата, час до часу вони піднімалися нагору до покоїв і за чверть години верталися, голосно регочучи, і ще генерал, коли ступав по сходах, запихав руку дівчині межі стегна і скаржився: де там, любові вже не для мене, а втім, що, хіба тут з нами є якісь дівочки?» Але йшов і повертався за чверть години, і я бачив, що та панянка йому вдячна і сповнена любові, бо судилося їй те саме, що й тим двом учорашнім арманьякам і пляшкам шампана «Heinkel Troскеп» і «La Cordoba», і знову дискутували про смерть поетизму і про новий напрям сюрреалізму, що переходить до другої фази, і про заангажоване мистецтво, і мистецтво чисте, і знову гарчали до самої півночі, а тим дівчатам раз у раз бракувало шампана і їжі, так, мовби ту їжу в них вкладали і зразу ж виймали, такий вони відчували голод... потім музики сказали, що вже все, що мусять іти додому, що вже не будуть грати, і той поет узяв ножички і відчикрижив з мундира генерала золотий орден і кинув його музикам, і вони грали далі, були то якісь цигани чи мадяри, і знову генерал пішов з дівчи-

ною до покою, і знову на сходах казав, що йому як мужчині вже капут, і знову за чверть години вертався, і тоді йому на зміну йшов поет зі своєю панянкою, а музики знову складали інструменти й казали, що йдуть додому, тоді поет узяв ножички, відрізав ще дві медалі і кинув їх музикантам на тацю, а генерал узяв ножички і, відтявши решту відзнак, теж кинув їх на тацю музикантам, і то все заради тих красних панянок, а ми це коментували як щось величне, достохвальне, ніколи досі не бачене, Зденек мені шепнув, що то найвищі відзнаки, англійські, французькі й російські з Першої світової війни... генерал скинув мундир і почав танцювати, і бурчав на панянку, аби вона танцювала з ним поволі, бо він слабує на легені і на серце, і просив циганів, щоби грали чардаш, і ось цигани почали, і генерал, викашлявшись і вихаркавшись, теж почав танцювати, і тій панянці довелося додати газу, генерал вивільнив руки, одну підняв над головою, а другою возив по підлозі, як півень, і все пришвидшував свої рухи, і від цього мовби помолодів, і панянка вже за ним не встигала, але генерал не сповільнював, а танцював далі, і при цьому цілував панянку в шийку, і музики їх обступили, і видно було в їхніх очах подив і захоплення, у їхніх очах можна було прочитати, що генерал танцює й за них, і музика єднала їх з вояком, і вони то прискішували її, то сповільнювали, у лад з танцем і завзяттям генерала, який танцював удатніше за партнерку, котра вже голосно дихала і розчервонілася, а нагорі, опершись на балюстраду, стояв товстий поет з красунею, з якою допіру був у покої, а тепер узяв її на руки, і саме в цей час зблиснули перші сонячні промені, і поет зніс ту прекрасну дівчину до тих, що танцювали чардаш, і через відчинені двері вийшов на подвір'я, офіруючи ранковому сонцю напів-

оголену п'яненьку панянку з розірваною блузочкою... а згодом, коли вже рушили ранкові потяги з робітниками, везучи їх до праці, приїхало генеральське авто, такий довгий відкритий шестимісний лімузин Hispano-Suiza, спереду перегороджений склом, а ззаду обтягнутий козячою шкурою, а потім гості заплатили рахунок, той поет витратив увесь гонорар за книжку, що мала десять тисяч накладу, так само як «Життя Ісуса Христа» Йодля, але заплатив з приємністю і сказав, що відразу піде за авансом і поїде до Парижа й напише нову книжку, ще кращу, ніж та, яку щойно пропили... потім завантажив генерала у білій розхристаній сорочці з закасаними рукавами, він сидів ззаду коло панянки і спав, а спереду сидів поет з червоною трояндою за вилогою піджака, а перед ним з оголеною золотою генеральською шаблею, спершись ліктем на переднє скло, стояла та вродлива танцівниця, вона мала на собі розхристаний генеральський мундир з обрізаними орденами, поверх копиці розпущеного волосся наділа генеральську шапку, і так вивищувалася з двома пишними персами, а Зденек сказав, що вона подібна до статуї Марсельєзи, і вся компанія рушила вниз до вокзалу, а коли робітники сідали на потяг, генеральське авто їхало уздовж перону у напрямку Праги, а та дівчина з виваленими цицюлями вимахувала шаблею й кричала: «На Прагу!». Так вони й приїхали до Праги, то мусило бути щось фантастичне, потім ми довідалися, що той генерал з поетом і з дівчатами, а головне, з тою красунею в розірваній блузочці й цицями, що стирчали назовні, і з оголеною шаблею, проїхали Пржікопи і Народну алею... і поліцейські віддавали їм честь, а генерал з руками, що звисали аж до самої підлоги, сидів ззаду в Hispano-Suiza і спав... І тоді я в готелі «Тіхота» зрозумів, що казку про те, ніби праця

ушляхетнює людину, вигадали не хто інші, лиш ті, котрі тоді цілу ніч пили і їли з гарними дівчатами на колінах, оті багаті люди, які вміють бути щасливі, як малі діти, а я собі думав, що багаті люди прокляті чи що, що мазанки й піддашшя, і кисле молоко з картоплею дають людям почуття щастя і блага, що багатство — це прокляття... але здається, що й ті пашталакання про те, які щасливі люди живуть у мазанках, вигадали теж наші гості, яким було однаково, скільки вони проциндрять за ніч, котрі розкидали банкноти на всі сторони світу і почувалися пречудово... ніколи я не бачив таких щасливих людей, як ті багаті промисловці і фабриканти... як я вже казав, вони вміли забавлятися і радіти з життя, як малі бешкетники, часто роблячи одне одному на зло й вигадуючи різні фіглі, стільки у них було на все часу... і завше в розпал забави один другого питає, чи не треба йому вагон мадярських свиней, або два, або цілий потяг? А тамтой, приглядаючись до нашого служника, як той рубає дрова, бо ці багаті завжди мали враження, що служник — найщасливіший чоловік на світі, і так дивилися замріяно на ту працю, яку вихваляли, але ніколи не виконували, а якби їм довелося її виконувати, то були б нещасні і урвалося б їхнє щастя, і ось тоді тамтой, що дивився на нашого служника, несподівано питає: «У Гамбурзі мав бути корабель коров'ячих шкір з Конго, не знаєш, що з ним?» І той перший, мовби йшлося не про корабель, а про одну шкуру: «А скільки я мав би з того відсотків?» А той другий сказав, що п'ять, а той перший сказав: вісім, бо тут є ризик, що будуть там хробаки, ті негри погано солять»... і ось перший простягає руку і каже: сім... хвилю дивляться одне одному в очі, а потім тиснуть руки... і вертаються до панянок, і тими самими руками гладять голим дівчатам

перса і узгірок розчесаних кучериків на животику, і цілують його повними вустами, мовби втягують вустриці чи висмоктують варених слимаків, але, купивши або продавши потяг поросят чи корабель шкіур, вони мовби зразу молодіють. Декотрі з наших гостей тут купували й продавали цілі вулиці з кам'яницями, один навіть продавав і продав град* і два замки, тут було куплено й продано цілу фабрику, генеральні представники фірм домовлялися тут про постачання пакувальних матеріалів для всієї Європи, узгодили тут позичку на півмільярда крон комусь там на Балканах, продали два потяги амуніції, відіслали зброю для кількох арабських полків... а все таким самим робом, за шампаном, панянками і французьким коньяком, і з видом з горішнього вікна на освітленого служника, що рубав дрова... Після прогулянок місячної ночі в парку починалася забава в сліпу бабу, яка завше завершувалася в копицях сіна, яке шеф теж мав у stodolі для декорації, як і того служника з сокирою, гості поверталися на світанку, у волоссі й на одязі повно сухого сіна, усі щасливі, наче після театру... і роздавали нам і музикантам стокронові папірці, повні жмені стокронок, з багатозначним підморгуванням, мовляв, ми нічого не бачили й нічого не чули, хоча завше чули і бачили все, а наш шеф кланявся з візка, яким тихо проїжджав на гумових колесах з покою до покою, пильнуючи, аби все було гаразд, аби ми уволити кожне бажання гостей, бо наш шеф усе передбачив, навіть якщо хтось під ранок затужив за свіжим молоком чи за холодними вершками, все було на місці, і на блювання ми мали у викахльованих туалетах такий пристрій, таку одноособову блювачку з блискучими хромованими

* Град — історична частина давніх міст, переважно оточена фортечним муром.

держакми, і колективну блювачку, що скидалася на довгий кінський жлоб, над яким було поруччя, отже, гості стояли, тримаючись за ті віжки і ригали в товаристві, взаємно підбадьорюючи одне одного, хоча я, коли блював, то сормився, навіть тоді, коли ніхто мене не бачив, але багачі ригали так, мовби то було частиною забави й ознакою доброго виховання, а коли вже все виблюють, то верталися зі сльозами в очах, аби за хвилю їсти й пити зі ще більшим апетитом, як старі слов'яни... А метрдотель Зденек був справжній метрдотель, він навчався в Празі в «Червоному Орлі», там був один старий метрдотель, який їх учив, той метрдотель служив особистим кельнером у шляхетському казино, куди заглядав сам ерцгерцог д'Есте, отож Зденек обслуговував так, ніби перебував у творчому трансі, Зденек взагалі сприймався як гість під час забав, бо завжди був гостем наших гостей, на кожному столику у нього був свій келих, з якого тільки надпивав, і завжди зі всіма цокався на здоров'я, ходив, носив страви, усе, як у сні, такими плинними рухами, мовби хтось йому невпинно загрожував зіткненням, і красиві й елегантні рухи тіла без огляду на те, що робив, і ніколи й на хвилю не присів, завжди стояв, і завжди знав наперед, чого забагнеться відвідувачу у той чи інший момент. А раз пішли ми зі Зденком на гуляки, Зденек мав таку графську манеру, що проциндрював їсть усе, що заробив, за межами «Тіхоти» він повадився точнісінько так само, як наші гості у нас, і ще йому лицалося досить, аби ми могли вернутися таксівою, будинок корчмаря у найзапущанішій сільській корчмі і наказував збудити музикантів, і вони мусили грати, а Зденек ходив від хати до хати й будив усіх, хто спав, і запрошував до корчми випити за його здоров'я, а потім там грали музики і були танці до самого рання,

а коли випивали все, що мав корчмар у пляшках і в бочках, тоді Зденек будив власника бакалії і купував цілі кошики пляшок і все роздавав старим бабам і дідам, і платив не тільки за те, що випив у шинку, а й за ті всі солодкі міглики, все, що роздачував, і сміявся, і був щасливий саме тоді, коли все витратив. І ще, такий він уже був, раптом почне блефувати, позичає двадцять галерів, мовляв, не має сірників, купує сірники і запалює папіросу, він, той, хто любив припалити сигару скрученою десятикранкою від каміна в шинку... а потім ми верталися, і музики грали нам услід, а як був ще час, то Зденек викупував усі квіти в садівника і розкидав на всі боки гвоздики, ружі і хризантеми, а музики відпроваджували нас аж за село, а оздоблене квітами авто везло нас до готелю «Тіхота», бо той день, а точніше, ніч, була в нас вільна.

Якось ми чекали особливого гостя, і шефові на цьому дуже залежало. Разів з десять, або й двадцять, він об'їхав увесь готель у своєму кріслі на колесах, і щоразу щось було не так... замовлення надійшло на три особи, але приїхало тільки дві, хоча ми все підготували на трьох, проте цілу ніч ми приносили страви і третій особі, мовби вона ось-ось мала з'явитися, ніби то був якийсь невидимець, котрий тут сидів, ходив, прогулювався садом, гойдався на гойдалці... Спочатку велике розкішне авто привезло даму, з якою шеф розмовляв по-французьки, і Зденек також... потім приїхало друге авто, десь о дев'ятій вечора, і звідти вийшов сам президент, якого я одразу впізнав, а шеф звертався до нього «Ваша Ексцеленція»... і президент вечеряв з тою прегарною французкою, що прилетіла до Праги літаком, а пан президент мовби увесь перемінився, так, ніби помолодшав, сміявся, сипав жартами, пив шампана, а потім коньяк,

а добряче розвеселившись, перейшли до покою з бідермаєрівськими меблями й квітами, і пан президент посадив ту красуню біля себе і цілував їй руки, а потім поцілував плече, таку сукенку мала та вродлива жінка, що руки були відкриті, розмовляли про літературу і ні з того ні з сього почали сміятися, пан президент шептав їй щось на вушко, і тоді вона заливалася сміхом, а пан президент сміявся теж, аж ляскав руками по колінах, і сам наливав шампана, а потім цокалися, тримаючи келихи за ніжки, а вони дивилися одне одному в очі і так солодко пили, і тоді та дама легко штовхнула пана президента на спинку фотеля й сама почала його цілувати, довго, такий дуже довгий цілунок, а пан президент заплющився, а дама гладила його по тілу, а він її теж, я бачив його діамантовий перстень, як він іскрився на стегнах тієї красуні, враз президент ніби прокинувся, схилився над красунею, дивився їй в очі і знову її цілував, а за хвилю обоє завмерли в обіймах, розчулившись, потім президент глибоко зітхнув, солодко зітхнув, а та дама також зітхнула, аж здійнялося їй пасемко волосся і лягло на чоло, вони підвелися, взяли за руки, як діти, що зібралися танцювати подольночку, і раптом, тримаючись за руки, вибігли в двері, танцюючи й підскакуючи на стежках у парку, звідки долинав ясний сміх і веселий регіт пана президента, а я все ніяк не міг зіставити пана президента з його портретом на марках і в публічних місцях, бо досі вважав, що пан президент таких речей не робить, що це панові президентів не личить, а він був такий самий, як і решта багатців, або як я, як Зденек, а тепер біг садом, що потопає у світлі місяця, того таки дня перед полуднем ми привезли свіже сіно, і я бачив, як біла сукня тієї красуні і біла накрохмалена сорочка пана президента, і його білі, наче порцелянові, манжети

миготять і літають туди й сюди, від копички до копички, видно було, як пан президент доганяє ту білу сукню, підхоплює і легко підіймає, я бачив як його манжети возносять ті білі шати, як несуть їх, підкидають, виловлюють, наче з ріки, або так, як мати несе дитяtko в білій сорочечці до ліжечка, так ніс її пан президент углиб нашого саду під столітні дерева, щоби з-під них знову пробігтися з нею і покласти її на копицю сіна. Але біла сукня висковзнула й побігла далі, а пан президент за нею, аж поки не впала на сіно, а пан президент на неї. Я бачив його манжети, а потім побачив, як біла сукня маліє, і білі манжети відкидали і підкидали її так само, як ми підкидаємо маків цвіт, а потім настала тиша в саду готелю «Тіхота»... я перестав дивитися, оскільки перестав дивитися і сам шеф, опутивши фіранки, Зденек дивився в підлогу, і покоївка теж дивилася в підлогу, вона стояла на сходах у чорному, і виднівся на ній тільки білий фартушок і біла опаска на густому волоссі, ми всі перестали спостерігати за тими двома, але всі були зворушені, так, мовби ми самі лежали на копиці сіна з тою красунею, яка заради цієї сцени на сіні прилетіла літаком аж з Парижа, мовби це все трапилося з нами... а найважливіше, що ми єдині, хто брав участь у цьому святі кохання, що нам присудила це доля, яка за це не хоче від нас нічого більшого, ніж тайну сповіді, як від священика. Після опівночі послав мене шеф, щоб я відніс до дитячої хатки кришталевий дзбан з холодними вершками, буханець свіжого хліба і грудку масла, загорнуту у виноградне листя. І от я, трясучись, поплуганився з кошиком повз розкидані копички сіна, які творили ціле ложе, і, вклонившись тому сіну, я не стримався й підняв жменю сіна, понюхав і завернув у напрямку трьох срібних ялинок, і там уже забачив осяяне

віконце, а коли наблизився, то в дитячій хатинці, де бубники, скакалки, ведмедики й ляльки, там у маленькому кріселку в білій сорочці сидів пан президент, а навпроти нього в такому самому кріселку сиділа та вродлива французка, так вони там і сиділи, ті двоє коханців, і дивилися одне одному в очі, поклавши руки на столик, а звичайнісінький ліхтар зі свічкою освітлював ту хатку... і пан президент встав і заслонив віконце, йому довелося схилитися, щоб вийти з хатки, і я подав йому кошик, той наш пан президент був такий високий, що мусив згинатися, а я, такий маленький, подав йому того кошика, а він сказав: «Дякую тобі, хлопчино, дякую»... і знову його біла сорочка позадувала, білий метелик був розв'язаний, і я перечепився об його фрак, повертаючись назад... тим часом світало, і коли зійшло сонце, з дитячої хатки вийшов пан президент і та дама в самому комбіне... білу сукню волочила за собою, а пан президент ніс ліхтаря, в якому горіла свічка, але то була тільки цятка проти сонця на овиді... а тоді пан президент схилився, підняв фрак за рукав і поволочив його за собою, увесь фрак був у стеблах, трачці та сіні... і так вони пленталися, як сновиди, блаженно усміхаючись... А я дивився на них і раптом усвідомив, що бути кельнером, то не абищо, бо є кельнери та й годі, а я кельнер, який тактовно обслуговував пана президента, і маю цим пишатися, так само, як той славний кельнер, знайомий нашого Зденка, що обслуговував у шляхетському клубі самого ерцгерцога Фердинанда д'Есте... а потім пан президент від'їхав одним автом, а та дама від'їхала другим, а третім ніхто не від'їхав, той невидимий третій гість, для якого було замовлено готель і прийняття, для якого накривали на стіл і потім виставили панові президентові рахунок за наїдки і покій, у якому той третій

не спав. А коли настала липнева спека, шеф уже не їздив по покоях і ресторації, але беззмінно сидів у тім своїм кабінеті, у такій льодівні, де температура не могла сягати вище двадцяти градусів, але навіть тоді, коли він уже не з'являвся, коли не їздив алейками парку, він все одно мовби нас всюди бачив, наче був всемогутній. Він обслуговував гостей, давав розпорядження й замовлення свистком, і мені здавалося, що він тим своїм свистком промовляв більше, ніж словами. На ту саме пору поселилися у нас чотири чужинці, звідкись аж із Болівії, привезли з собою таємничу валізу, яку пильнували, як зіницю ока, навіть ходили з нею спати. Всі були у чорних костюмах, чорних капелюхах, мали чорні обвислі вуса, а ще носили чорні рукавички, і та валіза, яку вони пильнували, була теж чорна і скидалася на труну. Ті четверо були цілковитою протилежністю до наших гультьайських нічних гостей. Але, видно, мусили добре шефові заплатити, якщо він сам їх прийняв. То було його особливістю, і взагалі особливістю того готелю, що коли хтось у нас поселявся, то за часникову юшку з кропом і деруни, і склянку кисляку отримував такий самий рахунок, як за вустриці й омари, запиті шампаном «Heinkel Trocken». Так само було і з нічлігом: якщо хтось засинав на канапі в залі ресторації, то мусив заплатити за апартамент, у цьому, власне, й полягав гонор нашого дому, готелю «Тіхота». А мені, як стій, кортіло дізнатися, що вони мають у тій валізочці, аж якось, коли вернувся шеф того чорного товариства, а був то жид, пан Саламон, я дізнався від Зденка, що той пан Саламон має контакти з Прагою, з самим архієпископом, і що дипломатичними каналами просить, щоб той освятив статуетку Бамбіно ді Прага, Празького Ісусика, котрий дуже популярний у Південній Америці, і то так, що мільйони

індіянців носять того Ісусика на шиї на ланцюжку, і там існує красива легенда про те, що Прага — найгарніше місто на світі, а Ісусик ходив там до школи, тому вони хочуть, аби сам празький архієпископ освятив того Ісусика, який важить шість кілограмів і вилитий зі щирого золота. З тих пір ми не жили вже нічим іншим, тільки тим славним освяченням. Але все було не так просто, наступного дня приїхала празька поліція, і сам комендант склав рапорт болівійцям, що вже про того Ісусика стало відомо у празькому злочинному світі, і навіть приїхала якась банда з Польщі, аби викрасти те Бамбіно. Отже, вони порадилися і вирішили, що буде найкраще сховати справжнього Ісусика, а коштом уряду Болівії вилити копію з позолоченого чавуну і до останнього моменту возити з собою саме її, бо якби крадіжка вдалася, то нехай краще вкрадуть фальшивого Ісусика, ніж справжнього. І таки другого ж дня привезли таку саму чорну валізочку, і коли її відчинили, там була така краса, що аж сам шеф приїхав зі своєї льодівні, аби поклонитися Ісусикові. А відтак пан Саламон домовлявся з архієпископською консисторією, але архієпископ те Бамбіно освятити не хотів, бо єдине Бамбіно було в Празі, а так би стало двоє Бамбінів, те все я дізнався від Зденка, бо він знав іспанську й німецьку, а сам Зденек ходив такий розчулений, я вперше бачив, щоб він аж настільки вийшов з рівноваги, але за три дні приїхав пан Саламон, і було видно вже в авті, що він везе добру новину, сміявся й вимахував руками, тому негайно всі збіглися, і пан Саламон відзвітував, що йому спала на думку добра ідея, архієпископ любить фотографуватися, отже, пан Саламон йому запропонував, що увесь обряд буде сфільмовано і покажуть його по цілому світі, всюди, де є кінотеатри, як додаток до кіножурналу, і всюди буде не тільки

архієпископ, а й Ісусик, і собор Святого Віта, тому церква, як схитра запевнив пан Саламон, від цього лише виграє і розширить свою популярність. Коли настав день освячення, вони цілу ніч радились, і так склалося, що ми зі Зденком отримали від поліції завдання, що саме ми удвох повеземо того справжнього Ісусика, у трьох автах сидітимуть ті болівійці з комендантом поліції у фраках, які повезуть імітацію Бамбіна ді Прага, а я зі Зденком і трьома детективами, котрі будуть переодягнені як фабриканти, поїдемо тихенько вслід за ними. То була весела мандрівка, я тримав, за задумом керівника болівійської католицької громади, справжнього Ісусика на колінах, і от виїхали ми з готелю «Тіхота», ті детективи були веселі хлопці і розповіли, що навіть коли виставлялися для публіки королівські клейноди, то й тоді вони перевдяглися на священиків, ходили довкола вітваря і буцім молилися, а тим часом за пазухою в них, як у Аль Капоне, були револьвери в кобурах під пахвами, і коли була перерва, вони, переодягнуті на прелатів, дозволили, щоб їх сфотографували на тлі тих клейнодів, згадуючи про це, вони дуже сміялися, а перед тим по дорозі я мусив їм показати те Бамбіно ді Прага, врешті ми вирішили, що затримаємось, а за муром Зденек сфотографує нас у товаристві Бамбіна ді Прага фотоапаратом тих тайняків, котрі були переодягнені на фабрикантів. Доки ми доїхали на місце, вони нам оповіли, що коли відбувається державний похорон, і оскільки там мають бути представники влади, то поліція мусить пильнувати, щоб туди не потрапили сторонні, щоб у вінки не вклали бомби, що в них є такі піки і тими піками вони штрикають усі вінки і всі квіти, і при тій okazji фотографуються, і показували мені фотографії, на яких вони стоять на колінах перед катафалком, спершись на ті

піки для виявлення бомб або бóмбочок. І нині знову, яко фабриканти у фраках, вони проповзають на колінах усе освячення, аби з трьох сторін стежити, щоб з Бамбіном ді Прага нічого не сталося. І ось переїхали ми через Прагу, а коли приїхали до Граду, де на нас очікували болівійці, пан Саламон забрав валізочку і проніс її через собор, і все відбувалося з неабияким блиском, як під час шлюбу, віргани грали, а прелати з інсигніями кланялися, коли пан Саламон ніс того Ісусика, а кінокамера дзумкотіла і все фільмувала, а потім почався обряд, точніше, урочиста меса, найпобожніше стояв на колінах пан Саламон, і ми також на колінах, тоді поступово всі колінькували ближче до вівтаря, все було усипане квітами й золотими лелітками, а хор співав урочисту месу, і в кульмінаційний момент, коли фільмар дав знак, Бамбіно ді Прага освятили, і так ото звичайна річ стала святинею і після освячення почала випромінювати надприродну силу, бо вже мала в собі ласку Божу. Коли служба скінчилася і архієпископ пішов у захристії, пан Саламон у супроводі вікарія подався за ним, а повертаючись, ховав гаманець у кишеню плаща, либонь, подарував чек на значну суму від болівійського уряду на ремонт собору, а може, є і якийсь тариф за освячення. Потім я побачив і пана посла Болівійської Республіки, як він ніс Бамбіно ді Прага через собор, знову заграли віргани і співав хор, і знову підїхало авто, і Бамбіна ді Прага сховали у валізку, але цього разу ми вже нічого не везли, пан посол разом зі своїм почетом вирушили до готелю «Штайнер», а ми поїхали додому, щоб приготувати все на нічну прощальну гостину. Коли ж о десятій приїхали ті болівійці, лише тут у нас вони відсапались і почали пити шампана й коньяки, їсти вустриці і курчат, а ближче до півночі приїхали три авта з оперетковими

танцівницями, і ми тої ночі мали повні руки роботи, як ніколи досі, бо стільки людей ми ще тут не мали, а комендант поліції, який знав усе в нашому готелі, поклав фальшивого празького Ісусика в покою на камін, а того справжнього Ісусика таємно відніс до дитячої хатки і поклав освяченого Бамбіна ді Прага поміж ляльками, паяциками, скакалками і бубниками. Відтак усі пили, а голі танцівниці почали танцювати довкола фальшивого Ісусика, а над ранок, коли настав час панові послу їхати до своєї резиденції, а болівійським представникам на летовище, пан комендант приніс справжнє Бамбіно ді Прага і замінив його на фальшивого празького Ісусика, але, на щастя, пан Саламон зазирнув у валізочку, бо під час забави й метушні пан комендант поклав туди гарну лялечку у словацькій убері, а відтак усі побігли до дитячої хатки і там поміж тими бубниками й трьома ляльками лежало Бамбіно ді Прага, вони хутенько захопили те освячене Бамбіно, поклали на його місце лялечку в словацькій убері і поїхали до Праги. Але на третій день ми дізналися, що заради представників Болівійської республіки довелося затримати літак, бо вони, щоб заплутати грабіжників, лишили фальшивого Ісусика перед входом у летовище, і прибиральниця ту валізочку спочатку сховала в куцах букшпану*, але коли члени делегації на чолі з паном Саламоном відкрили в літаку валізочку, то виявилось, що везуть вони не справжнього Ісусика, освяченого паном архієпископом, а фальшивого, не з золота, а з позолоченого чавуну, тільки шати були справжні... а відтак погнали стрімголов і знайшли справжнього Ісусика саме тоді, коли біля нього стояв швейцар і випитував усіх, чия то валізочка,

* Б у к ш п а н — самшит.

а що ніхто не зголосився, Бамбіно ді Прага так і стояв собі на тих сходах... і саме в ту хвилю пригнали болівійці, схопили валізочку, і коли зважили її в руках, полегшено зітхнули, потім відчинили й побачили, що це й був справжній Ісусик... і тоді помчали до літака, щоб летіти в Париж, а звідти на батьківщину з Бамбіном ді Прага, що, за індіанською легендою, ходив у Празі до школи, бо Прага, за тою легендою, найдавніше місто на світі... Досить вам? На тому нині й закінчу.

Я обслуговував англійського короля

Слухайте уважно, що я вам зараз скажу.

Моє щастя завше полягало в тому, що зі мною траплялося якесь нещастя. Отже, я покинув готель «Тіхота» з плачем, бо шеф вирішив, що то я підступно замінив Бамбіно ді Прага на фальшивого празького Ісусика, мовби то я все підлаштував, аби привласнити чотири кілограми золота, хоч то був не я, і ось знову приїхав з такою самою валізою новий кельнер, а я подався до Праги і там на вокзалі мав щастя, що мене зустрів пан Вальден. Він, власне, виїжджав на провінцію і знову з ним був тягоноша, той сумний чоловік, що носив на плечах у наплічнику обидва пристрої, вагу й машинку для краєння салямів... і пан Вальден написав мені рекомендацію до готелю «Париж», а на прощання погладив мене з любов'ю в очах, приказуючи: «Бідолашку мій, тримайся, ти ще маленький, але від малого, небораче, ти колись таки ще допнешся до більшого», і гукав мені: «Ще побачимось», а я стояв і довго махав йому, потяг

уже давно від'їхав, а на мене чекала вже нова пригода. Зрештою, в готелі «Тіхота» я почав побоюватись. Усе почалося з того, що наш служник, у нього була кішка, яка чекала тільки на нього, доки він прийде зі своєї дивної служби, або чекала на дворі, дивлячись, як він рубав дрова, щоб його бачили наші гості, і та кицька, вона була для нього всім, навіть спав з нею, але за кицькою раптом став воловодитися коцур, а кицька тільки муркотіла і не верталася домів, а наш служник спереживався на а́мінь, шукав її всюди і раз у раз роззирався, чи не йде та його Міля, а він, той наш служник, частенько любив розмовляти сам з собою, і щоразу, проходячи повз нього, я чув, як неймовірно стає реальним... з тих його монологів я довідався, що він сидів у криміналі, що сокирою зарубав якогось ша́ндаря, який ходив до його жінки, а жінку сперішив поворозкою так, що довелося завезти її до шпиталю, а він, діставши за це п'ять років, сидів з одним злочинцем з Жижкова, який послав дитину за пивом, а дитина загубила решту з п'ятдесяти крон і той мугиряка так розізлився, що поклав руки своєї донечки на пеньок і відрубав їх, ось перший випадок, коли неймовірно стало реальністю, а другим його співв'язнем був чоловік, що застукав свою жінку з якимось подорожнім і, забивши її сокирою, вирізав їй теє-то, як його, а подорожній під загрозою смерті від сокири мусив той пиріжок з'їсти, а відтак подорожній від того жахіття вмер, а вбивця зголосився сам, і так ото неймовірно здійснилося вдруге, а за третім разом, то був він сам, бо він так вірив своїй жінці, що коли побачив її з шандарем, розрубав йому сокирою плече, а той прострілив йому ногу, отож і отримав наш служник п'ять років, щоб неймовірно здійснилося... а якось той коцур прийшов до служникової кицьки, і він того коцура притиснув цеглою до

муру і сокирою перебив йому хребет, кицька почала оплакувати свого коцура, але наш рубач так міцно придушив коцура до заграбованого вікна, що він здихав там два дні, і скінчив так, як той шандар, а кицьку вигнав, і вона ходила по стіні, але додому вернутися не сміла, а відтак пропала, певно, її наш служник забив, бо він був надто ніжний і вражливий, і такий чуйний, що геть усе розв'язував сокирою, як зі своєю жінкою, так і з кицькою, бо страшенно ревнував хоч до шандаря, а хоч до коцура, а на суді шкодував, що замість плеча не відрубав тому шандареві голови разом з каскою, бо шандар лежав у ліжку з його жінкою з каскою на голові і з ремнями та пістолетом... а головне, що це він збрехав шефові, мовби я хотів украсти празького Ісусика, мовляв, у голові мені сидить лиш одне — якнайскоріше розбагатіти, навіть ціною злочину, і шеф злякався, бо все, що рубач казав, було святе, але ж у нас ніхто б ніколи не міг собі нічого дозволити, бо той рубач мав таку силу, як п'ятеро дужих хлопів... одного разу, а потім щодня по полудні, я бачив нашого рубача, як він сидить у дитячій хатці і щось там робить, певно, бавився ляльками і ведмедиками... підмінити Бамбіно, та я б до такого й не додумався, я бажання подібного не мав... і от він мені якось каже, що йому не сподобається, якщо я ще раз колись зайду в дитячу хатку, що він уже мене раз там бачив зі Зденком, і додав, що тоді неймовірно може стати реальністю вчетверте... і показав мені того коцура, що з перебитим хребтом просто коло мого вікна мучився два дні, і щоразу, коли я проходив, нагадував, показуючи на мумію того коцура, що такий кінець чекає всіх, хто в його очах згрішить, і двома пальцями тицяв на свої очі... За якусь дурничку, хоча б за те, що я бавився його ляльками, він мене якщо б і не забив, то точно при-

бив би, щоб я вмирав так само довго, як той коцурик, який провинився лише тим, що упадав за його кицькою... Та мало того! Тут, на вокзалі, я раптом збагнув, як сильно отупів за ці півроку в готелі «Тіхота», пасажери займали місця у вагонах, проводники давали знак свистками панові черговому по станції, а я бігаю від одного до другого й питаю: «Прошу?» А коли черговий свистав, мовби питаючи, чи все готове до від'їзду потяга, чи всі двері замкнені, я підбіг до нього й запитав гречно: «Прошу?» Потяг відвозив пана Вальдена, а я йшов празькими вулицями і знову зі мною сталося таке, що коли поліціант, який керував рухом на перехресті, пронизливо засвистав, я з розбігу бухнув йому на ноги валізку й запитав: «Прошу?» Отак я і йшов собі вулицями, аж доки дійшов до готелю «Париж».

Готель «Париж» був такий гарний, що я ледь не впав. Стільки дзеркал, стільки мосяжних перил, стільки мосяжних клямок, мосяжних свічників, і таких виглянцуваних, що все скидалося на золотий палац. Всюди червоні доріжки й скляні двері, наче у замку. Пан Брандейс мене відразу люб'язно прийняв і припровадив до мого покою, то був тимчасовий pokій на піддашші, звідки відкривався чудовий краєвид на Прагу, і я вирішив, що, бодай з огляду на той краєвид, буду старатися зостатися тут на постійно. І от я відкрив валізку, щоб повісити фрак і білизну, відчинив шафу і бачу, що вона повна костюмів, відчинив другу шафу, а та була повна плащів, а в третій було повно парасольок, а всередині на дверцятах на шнурочках, прип'ятих великими кнопками, висіло безліч краваток... я витяг плечики і повісив своє вбрання, а потім дивився на Прагу, на дахи, побачив виблискуючий Град, і щойно я поглянув на Град чеських королів, як залили мене сльози і геть забув про готель

«Тіхота», тепер я був задоволений, що шеф запідозрив, буцім я хотів украсти празького Ісусика, бо якби шеф не подумав на мене, то зараз я розрівнював би алеї, складав копички сіна і постійно боявся, ану ж звідкись пролунає свисток, тільки тепер я доп'яв, що й рубач мав свисток, і, звісно, саме він був тими всевидючими очима і запасними ногами шефа, він стежив за нами, а свистав зовсім так само, як шеф. Я зійшов униз, було якраз полудне і кельнери на зміну обідали, я бачив, як їдять палюшки, варені картопляні палюшки в сухариках, як усім на кухні приносять ті палюшки, бачив і шефа, який теж дістав палюшки і їв їх теж на кухні, так, як і касирка, тільки у головного кухаря та його помічниці була картопля в мундирах, мені теж принесли палюшки в сухариках, шеф посадив мене біля себе і їв разом зі мною, але так якось обережно, ніби задля реклями, мовляв, якщо це можу їсти я, господар, то можете їсти й ви, мої працівники... швидко витер вуста серветкою і повів мене до зали, на початках я мав розносити пиво, я брав з шинквасу повні кухлі і розставляв їх на таці, аж доки буде повна, і за кожне пиво, яке подавав, я клав на стіл червоне шкельце, так було тут узвичаєно, а старий сивоголовий метрдотель, наче композитор, кивав підборіддям, куди я мав занести пиво, а потім показував тільки очима, і я ані разу не збився, завше ставив там, куди мандрували очі цього красивого метрдотеля, а за годину я вже зрозумів, що старий метрдотель погладив мене поглядом і дав знати, що я йому сподобався, той метрдотель — то була особистість, викапаний кіноактор, або, як у нас казали, «фракман», бо я ще не бачив, аби комусь так пасував фрак, як йому, його постать гармонувала з усім тим дзеркальним простором, а вже пополудні всюди за-світили люстри і настільні лампи у формі свічок, і з кож-

ної лямпочки звисали сльозинки зі шліфованого скла, і я побачив себе в дзеркалах, як несуче світле пільзенське пиво, побачив, що тут і я став якийсь інший, що завдяки цим дзеркалам я перестану думати, що я негарний і маленький, бо фрак лежав на мені як ніколи, а коли я стояв біля метрдотеля, що мав біле кучеряве волосся, зачесане так, мовби щойно вийшов від перукаря, я зиркнув у дзеркало й зрозумів, що нічого не хотів би робити іншого, тільки ось так бути тут у залі і обслуговувати гостей з цим метрдотелем, який завжди випромінював теплий спокій, про все знав, усе помічав, пильнував замовлення і постійно усміхався, мовби був на балу або приймав гостей удома. Він знав також, хто, де і за яким столиком ще не отримав страви, і негайно реагував, а також знав, хто хоче розплатитися, бо нікому, як я зауважив, нікому не доводилось підносити руку і шпрінькати пальцями чи махати рахунком, метрдотель дивився так якось дивно, мовби наскрізь прозиравав ту масу людей або розглядав усю місцевість з високої вежі, або з корабля — море, і мовби ні на кого й не дивився, але кожен рух гостя і всіх гостей миттєво йому промовляв, чого гість хотів би чи хоче. Я відразу зауважив, що метрдотель не любить молодшого кельнера, він уже поглядом його шпетив, мовляв, той переплутав страви і замість подати свинину на шостий столик подав її на одинадцятий. Уже тиждень я розносив пиво і сам чудово бачив, як цей молодший кельнер, коли несе страву з кухні, в такому розкішному готелі, затримується перед дверима в залу і, гадаючи, що його ніхто не бачить, опускає тацю з висоти очей на висоту серця і ласо дивиться на їжу, і завжди відщипне хоча б кусник того або дрібку тамтого, брав тільки на зуб, аби скуштувати, що воно за страва, мовби тільки пальці запацькає, тільки лизне, та все ж, і ще я побачив, як той

гарний метрдотель підловив його на цьому, але нічого не сказав, тільки подивився, а молодший кельнер махнув рукою, підняв тацю до плеча і, копнувши гойдливі двері, вбіг до зали, то був його стиль — бігти так, наче таця падала вперед, так він дріботів ногами, і якщо по правді, то ніхто не відважився б нести стільки тарелів, як той Карел, так звався молодший кельнер, двадцять тарілок накладав собі на тацю, або випростовував руку і розставляв на витягнутій руці, як на довгому вузькому столикові, вісім тарілок, а ще дві тримав у пальцях віялом, а в другу руку брав ще три тарілки — це скидалося на цирковий номер, і шеф Брандейс охоче тримав того кельнера, мабуть, вважав його здатність носити таку кількість тарілок за окрасу свого закладу. Отож ледь не щодня ми, увесь персонал, мали на обід ті палюшки, раз із маком, другий з підливою, іншого разу з грінками, іноді политі маслом і посипані цукром, потім знову политі малиновим сиропом, а деколи з посіченою петрушкою і салом, і наш шеф також їв завше на кухні ті палюшки, але завше тільки трішки, казав, що має дієту, але о другій саме той молодший кельнер Карел ніс йому тацю, і на ньому все було срібне, і за формою накривки можна було здогадатися, що там є качка, гуска або курка, або дичина, залежно, що їлося під ту пору року, і завше страви приносили до окремого кабінету, мовби там обідав поважний чиновник або маклер з рільничої біржі, яка після закриття завжди перебиралася з зали біржі до нас у готель «Париж». Але щоразу у той кабінет хильцем прослизав наш шеф, а коли звідти виходив, то був розпромінений, вдоволений, з копирсалочкою в кутику вуст. І власне, у того молодшого кельнера Карела, мабуть, щось із шефом було, бо коли завершувався найважливіший день на біржі, тобто щочетверга, біржовики приходили

до нас, щоб обмити свої оборудки шампаном і коньяком, не обходилося і без таці зі стравами на кожен стіл, як правило, то була одна таця, зате щедра, бо то була неабияка гостина... і з самого рання, з одинадцятої години, сиділи в ресторації гарні підмальовані панянки, такі самі, яких я стрічав «У Райських», коли працював у «Златій Празі», вони курили й попивали солодкі вермути, чекаючи на біржовиків, а коли ті приходили, дівчата розбрєдалися кожна за свій столик, на кожную вже було замовлення до сепаратки, і коли я проходив, з-за опущених штор лунав сміх і дзенькіт келихів, і так тривало декілька годин, аж доки надвечір розпашілі біржовики розходилися додому, і вродливі панянки виходили, розчісувалися в туалетах, підмальовуючи запацькані, заціловані вуста. Вони запинали блузочки, окидали поглядом себе ззаду, ледь не викручуючи ший, щоб побачити, чи панчохи натягнуті як слід, чи рівна стрілка, шов, який тягнувся від середини стегон до самого обцасу просто на середину п'ятки. А коли біржовики йшли, то ані я, ані хто інший ніколи не смів зайти до сепаратки, проте кожен знав, а я не раз і бачив через відслонену штору, як Карел стягує з канап усі покривала, то був його гешефт, підбирає повипадали монети й банкноти, деколи й перстень, обірвані браслети від годинників, і вся та здобич була його, все, що біржовики або панянки, коли там роздягалися чи одягалися, чи по-всілякому крутилися, все, що випадало з жакетів, штанів і камізельок, або що їм одірвалося з ланцюжків при камізельках. І от якось, сталося те ополудні, Карел знову наклав на тацю свої двадцять тарілок з м'ясними стравами, а потім, за звичкою, затримався в дверях, вибираючи з тарілок шматочки вареної яловичини, а до неї дрібку капусти, а на десерт кришку телячого фаршу, а відтак підняв тацю, мовби ці

страви додали йому сили, і з усміхом влетів до зали, але якийсь відвідувач, який заживав табаку або мав сильний нежить, а був то якийсь селюх, так потужно шморгнув носом, що те його шморгання мовби смикнуло його за волосся і він аж скочив на ноги, і коли отак гучно чхнув, то зачепив ліктем за край таці, а Карел, який, нахилившись уперед, доганяв заставлену тарілками тацю, наче якийсь літаючий килим, бо він завжди носив так, що страви мовби ширяли в повітрі, отже, чи то таця отримала прискорення, чи Карлові ноги зазнали сповільнення, а може, він послизнувся, бо таця поїхала вперед по вивернутій до неба долоні, і марно пальці намагалися її підхопити, ми всі, хто був тоді в залі, і шеф, який саме приймав тут членів гільдії готельєрів, сам пан Шроубек сидів за почесним столом і все бачив, і те, що сталося потому, і те, що ми передбачили... Карел зробив відчайдушний стрибок, підхопив тацю, але дві тарілки зіслизнули, і насамперед шматки зразів а ля Пушта, а за ними й підлива, а потім тарілка, а за хвилю достоту те саме з секундним запізненням сталося й з другою тарілкою, підлива і м'ясо, а наприкінці кнедлики — усе це падало і таки впало на гостя, який саме вивчав, як звичайно, меню, щоби, вибравши, підняти очі і довго розпитувати, чи м'ясо не буде затверде, чи підлива достатньо гаряча, чи кнедлик буде такий повітряний, і все стікало і падало цьому гостеві на плечі, і коли він підвівся, увесь у тій підливі, кнедлики з'їхали йому на коліна, а потім під обрус, а один кнедлик сидів йому на голові, як шапчинка, чи то пак ярмулка, яку носить рабин, квадратик тіста на лисині превелебного паниська... і Карел, який врятував решту десятих страв, коли це побачив, і побачив пана Шроубка, власника готелю «У Шроубка», підніс тацю ще вище, злегка підкинув, крутнувся і шпурнув на

килим усі решту десять тарілок, так ото він показував, наче в театрі чи в пантомімі, як його ті дві тарілки вкúрвили, і от він розв'язав фартух і, розмахуючи ним, пішов, розлючений, геть, потім перевдягся у звичайний костюм і подався, щоб десь налігатися. Я ще того не розумів, але кожен з нашого фаху казав, що якби таке трапилося з ними, вони вчинили б так само, як той Карел, бо в кельнера на службі лиш одна гідність — бездоганне обслуговування гостей. Але на тому все не скінчилося. Пан Карел вернувся і, блискаючи очима, сів на кухні, обличчям до залу, а далі, ні сіло ні впало, зірвався і спробував перекинути на себе великий креденс, у якому були келихи для всієї ресторації, касирка з кухарями підскочили і той креденс, із якого з брязкотом сипалися і розліталися по підлозі склянки, поставили на місце, проте в пана Карела після тих двох тарілок з'явилася така сила, що поволі у три заходи він ледь того креденса не перевернув на підлогу, але кухарі, уже геть бурячкові, поволі в три заходи таки заштовхали ту шафу на місце, і ось, коли вже всі ніби зітхнули з полегшенням, пан Карел прискочив і шарпнув кухонну плиту, таку довгу, що коли дрова розпалити біля самих дверцяток, то вогонь до конфорок і не дістане, отож він ту плиту як шарпнув, то аж вирвав трубу, і ціла кухня миттєво наповнилася димом і чадом, і всі, чхаючи, ледве засадили ту трубу на місце, а цілком замурані кухарі впали на крісла і почали роззиратися, куди подівся пан Карел? Але він уже зник, і ми нарешті могли перепочити, але раптом пролунав брязкіт, то пан Карел пробив ногами скляний дах у вентиляційній шахті над кухнею і, провалившись над самою піччю, одною ногою втрапив у суп з флячками, а другою — в гуляш з грибною підливою... так він там і чалапав, а кухарі розступилися, всюди були скляні скалки,

тоді побігли за служником, колишнім борцем, щоб той випровадив пана Карела, який, либонь, має щось проти готелю «Париж»... І служник, розгарячившись, розставив лаписька, мовби тримав прядиво, яке мали намотувати на клубочок, і сказав: «Де та сука?» Але пан Карел заліпив служникові такого хука, що той звалився, і мусила приїхати поліція, та пан Карел уже втихомирився, хоч на коридорі збив з ніг двох поліціантів і кóпав їхні шоломи, хоч ті шоломи були на головах поліціантів, а тоді затягли пана Карела до сепаратки і там йому надавали, після кожного зойку усі гості в ресторані здригалися, і врешті, коли вивели вони пана Карела, він був суцільний синяк, але сказав гардеробниці, що ті дві тарілки ще дорого нам обійдуться... і справді так вийшло, бо, коли вирішили, що Карел заспокоївся, він несподівано розстрошив порцеляновий умивальник і вирвав зі стіни водогінні труби, і всі, хто там був, включно з поліціантами, вимокли як хлющі, доки вдалося пальцями заткати діри.

І ось так я став кельнером під опікою метрдотеля пана Скржіванека, тут працювало ще двоє кельнерів, але тільки я міг стояти, опершись на службовий стіл у пристінку, коли пополудні був менший рух. І пан метрдотель казав, що буде з мене добрий метрдотель, але мушу виробити в собі таку здатність, щоб, коли гість увійде, я відразу взяв його на око і не прогавив, коли піде, але не в пообідню пору, коли є гардеробниця, а перед обідом, коли подають снідання в кав'ярні, щоб я навчився розпізнавати, хто хоче наїстися й непомітно вислизнути не заплативши. А ще аби я вмів відгадати, скільки відвідувач має грошей і скільки він, залежно від того, може заплатити. Усе це основи доброго метрдотеля. І ось, коли був час, метрдотель мені тихо підказував, який

гість, власне, прийшов, а який зараз виходитиме. Отак він вишколював мене кілька тижнів, аж я й сам урешті наважився відгадувати. Я тепер тішився, коли наставала пообідня пора, мовби перебував на якійсь пригодницькій виправі, і був схвилюваний, наче той мисливець, який чатує у засідці на звіра, а пан метрдотель курих з примруженими очима і спокійно кивав або хитав головою, поправляючи мене, коли я помилявся, і сам підходив до гостя, аби довести, що мав рацію, і він дійсно завше мав рацію. Справді. І тоді я вперше довідався, звідки в нього такий нюх, коли спитав його: «Як то ви все так знаєте?» Він відповів, виструнчившись: «Бо я обслуговував англійського короля». «Короля? — сплеснув я руками. — Мій Боже, ви обслуговували... англійського короля?» А пан метрдотель спокійно кивав головою. Так ми перейшли до другого етапу, який викликав у мене захват, то було щось на зразок лотереї, коли ви перебуваєте в очікуванні, чи випаде на ваш квиток виграш, або щось таке, як фанти на карнавалі чи на якомусь святкуванні. Пополудні, коли входив якийсь відвідувач, пан метрдотель кивав мені головою і ми виходили до комірчини, я казав: «Це італієць». А пан метрдотель хитав головою і казав: «Це югослав зі Спліта або Дубровника»... З хвилину ми дивилися один одному в очі, а відтак кивали головами і клали на тацю у тій комірчині по двадцять крон. Потому я йшов приймати замовлення, а коли вертався, пан метрдотель, бачачи мою міну, згортав обидві двадцятикронки і ховав їх у свій велетенський гаманець, через що й кишеню мав обшиту тією самою шкірою, з якої зроблено гаманець, я здивувався: «Як ви, пане метрдотель, про це дізналися?» І він скромно казав: «Я обслуговував англійського короля». І отак ми закладалися, і я раз у раз програвав, а пан метрдотель знову мене вчив:

якщо я хочу бути добрим метрдотелем, то мушу відгадати не тільки національність, а й що гість замовить. І коли гість заходив до ресторації, ми кивали одне одному і йшли до комірчини, і там кожен клав дві двадцятки на службовий столик, і я казав, що гість замовить гуляшну поливку або суп з флячками, а пан метрдотель казав, що замовить чай і грінку без часнику, і я пішов прийняти замовлення, побажав доброго ранку і спитав, чого гість бажає. Він і справді замовив чай з грінкою, а коли я вернувся, пан метрдотель уже взяв обидві двадцятикронки, кажучи, що я мушу відразу розпізнати хворого на жовчник, з першого погляду, а в того пана, мабуть, і печінка підгуляла... іншого разу я думав, що відвідувач замовить чай і хліб з маслом, а пан метрдотель стверджував, що той замовить празьку шинку з огірком і кухоль пільзенського пива, і справді, тільки я прийму замовлення, тільки озирнуся на пана метрдотеля, а він, заледве глянувши на мою ходу, піднімає віконце і гукає на кухню: празьку шинку... а доки я підійду, додає: і з огірком! Я був щасливий, що можу так учитися, хоч і втрачав усі чайові, бо за кожної нагоди ми закладалися і я завше програвав, але завше при цьому запитував: як то так, пане метрдотель, що ви все знаєте? І він, вкладаючи ті двадцятикронки в гаманець, казав: я обслуговував англійського короля. Отак я замінив Карела, а ще раніше доля мене звела з метрдотелем Зденком, який любив уночі розколошкати ціле село і проциндрити всі гроші, мовби якийсь збанкрутілий аристократ, а ще я пригадав собі метрдотеля зі «Златої Праги», він був моїм першим метрдотелем, називався Малек, був дуже ощадливий, ніхто не знав, куди він ховає папірці, але кожен знав, що має їх, і то чимало, бо відкладає на малий готелик, і коли не буде вже метрдотелем, то купить або винайме собі той

готелик десь у Чеському Раю. Але все було цілком інакше, він якось мені звірився, коли ми на одному весіллі впилися, а він тоді напився в дзюську, і розповів, а потім і показав гроші, отож вісімнадцять років тому дружина послала його до подружки з вісткою, він пішов, подзвонив, йому відчинили, у дверях стояла красива жінка, вона почервоніла, він теж, так і стояли вони в дверях, ошелешені, вона тримала вишивання, і ось він увійшов, не кажучи їй слова, обняв її, а вона вишивала далі, а потім зіслизнула на канапу і не переставала вишивати за його плечима, і він, за його словами, оволодів нею як чоловік, і відтоді закохався і заощаджує, і протягом тих вісімнадцяти років зібрав сто тисяч, щоб оплатити і забезпечити свою родину, жінку й дітей, наступного року купить їм будиночок, а тоді піде, хоч уже й сивий, зі своєю сивою красунею за своїм щастям... оце він мені оповів, а ще відімкнув свій письмовий стіл з подвійним дном, і там були складені ті сотки, все, що було потрібно, аби викупити своє щастя... а я дивився на нього і ніколи б не сказав, що він такий, я дивився на його черевики, з-під штанів визирали старомодні підштаники, перев'язані над кісточкою білою тасьмою, пришитою до облямівки, і ті підштаники були наче з мого дитинства, коли я жив у бабусі в міських млинах, де подорожні викидали з кльозету Карлових лазень білизну... саме такі підштаники, розкинувши ноги, на хвилю зависали в повітрі... ось і всі мої метрдотелі, і кожен був іншим, а той Малек зі «Златої Праги» згадався мені, коли я стояв біля метрдотеля «Парижа», і той Малек здався мені святим, як поет і маляр Йодл, що продавав «Життя Ісуса Христа», то скидаючи, то вдягаючи пальто або плащ, і весь був обсипаний білим порошком, а вуста пожовклі від неврастеніну... що ж то вийде колись із мене?

І ось тепер щочетверга біржовиків обслуговував я, Карел уже не повернувся. А то були люди, як і всі багачі, забавні та веселі, як цуценята, а коли пощастило їм з якоюсь обгородкою, то могли витратити й роздавати банкноти, як ті різники, що вигравали у фербля*. Але різники, граючи у фербля, не раз закінчували тим, що верталися додому через три дні без брички і без коней, без худоби, яку купили, бо все програвали в карти і приходили додому пішки з батогом у руці. Ось і ці біржовики іноді, програвши на біржі, так само витрачали все до решти, і, сидючи в сепаратці, дивилися на світ такими очима, як Єремія на палаючий Єрусалим, протринькуючи останні гроші, а платив їх уже той, хто виграв на біржі, кому пофортунило. А я поступово завойовував довір'я тих панянок, які сиділи в кав'ярні й чекали, коли закінчиться біржа, щоб потім спуститися у всій своїй красі до сепараток, з самого ранку в готелі «Париж» світилися світла, увесь готель сяяв, як люстра, яку забули вимкнути, і байдуже — одинадцята ранку чи вечора, чи тільки смеркає, чи вже глибока ніч або й світанок. Найдужче я любив обслуговувати сепаратки, які панянки називали кабінетами побачень, павільйоном обстежень або відділом терапії. Тим часом біржовики, котрі ще були при силі, намагалися споїти панянок найкоротшим шляхом, аби згодом поскидати з них блузочки й сукенки, а потім до знемоги качатися з ними на обтягнутих шовком каніпах і кріслах так, як їх Господь сотворив, а закінчували ті біржовики абсолютно знеможені, деякі мали такий вигляд, ніби після любовщів зазнали серцевого нападу, так їх виснажувало оте милування в незвичних позиціях, словом, у відділі терапії чи у так званому

* Фербель — гра в карти.

павільйоні обстежень було завше весело. Дівчата, яким випав обов'язок реанімувати гостей, ставилися до цього добросовісно, бо тут, як я помітив, платили найбільше, старші біржовики безупинно сміялися й жартували, і сприймали те роздягання панянок як спільну гру в фанти, повільно, не перестаючи цмулити й принюхуватися до кришталевих келихів з шампаном чи коньяком, вони роздягали панянку просто на столі, куди панянка сама лягала, і довкола її тіла стояли келихи й тарілки з кав'яром, салатами і покраяною угорською саямі, вони нап'ялювали окуляри і приглядалися до кожного вигину чарівного жіночого тіла і просили, як на якомусь показі моди або в студії малярської академії, щоб дівчина сіла, випростала ноги, вклякла, спустила ногу зі столу, погойдала босими ніжками, ніби мила ноги в потоці, і ніколи ці старші біржовики не сперечалися, яка частина тіла має бути обернена в їхній бік, яка має бути ближча, отож усі вони з великим захватом, що співмірний хіба з захватом малярів, котрі переносять на полотно краєвиди, що їх зворушили, отак і ті старі пердуни, з неослабним натхненням розглядали зблизька крізь окуляри то зігнутий лікоть, то розпушене волосся, то стопу й кісточку, потім животик, а інший тим часом вже вкотре розтулював гарненькі половинки дупці і з дитячим захватом дивився на те, що в цю хвилину бачив, третій захоплено скрикував, спрямовуючи погляд у стелю, мовби самому Богу дякував за те, що може дивитися на розкинуті ноги панянки і торкатися пальцями або вустами того, що йому сподобалося найдужче... відтак уся сепаратка іскрилася не тільки від яскравого світла, що лилося зі стелі з пергаментного абажура, а й від руху келихів, а особливо від іскор чотирьох пар лінз в окулярах, які рухалися, наче рибки в освітленому акваріумі.

Наситившись баченням і завершуючи обстеження, вони наливали панянці шампана, дівчина сиділа на столі, а вони цокалися з нею, називаючи її на ім'я, вона брала зі столу все, що забажала, а старші пани галантно жартували, тоді як в інших сепаратках дзвенів веселий сміх, який часом переривала тиша, і я частенько думав, чи не втрутитися мені, чи не лежить там труп або вмираючий біржовик... А потім ті старигані зодягали панянку, наче перемотуючи фільм від кінця до початку, бо так, як її роздягали, так її й одягали, але без жодного збайдужіння, яке зазвичай настає опісля, натомість — сама галантність, яка була й спочатку... під час розрахунку завше платив один біржовик, давали метрдотелеві на пиво, а я отримував сотку, і вони відходили розпромінені, заспокоєні, наповнені красивим видовищем, якого їм вистачало на цілий тиждень, і вже від понеділка тішилися, що в четвер проведуть обстеження іншої панянки, бо ці відвідувачі ніколи не обстежували одну й ту саму панянку вдруге, щоразу мусила бути інша, либонь, аби здобути репутацію у світі празьких повій. І щоразу панянка, та, що її обстежували, залишалася у сепаратці... чекала... а коли я прибирав зі столу і ніс уже останню тарілку, знаючи з самого початку, що буде далі, бо це стало уже традицією, дівчина дивилася на мене так ласо, мовби я був кіноактором, те обстеження так її заводило, вона так дихала, що не могла встати й піти, і так ото й сталося вперше, а потім щочетверга я мусив докінчувати те, що розпочали старпери, бо всі ті панянки завше кидалися на мене з таким запалом, з такою жагою віддавалися мені, наче робили це вперше... і впродовж тих кількох хвилин я почувався гарним, високим і кучерявим, у мене було, ні, не враження, не відчуття, а переконання, що я король цих вродливих панянок... а все тому,

що їхні тіла під час обстеження були настільки випещені очима, руками і язиками, що після того розглядання дівчата не мали сили піти, і лише відчувши, що раз або два сягли вершини, вони оживали, в очі повертався спокій, пелена, що їх застинала, відступала, і вони дивилися на мене знову нормально, і знову я ставав для них коротуном кельнером, який, замінюючи когось гарного й сильного, виконав те, чого від нього бажали, і робив я це кожного четверга зі щораз більшою охотою і хистом, а колись цей привілей належав звільненому кельнерові Карелові, у якого був для цього неабиякий нахил і здібності, і любов, хоча й мені теж цього не бракувало... Та, мабуть, був я в інших справах добрий, якщо всі дівчата віталися зі мною перші, коли зустрічалися зі мною в ресторані чи на вулиці, уже здалеку кланялися, уже здалеку, щойно мене забачать, махали хусточкою чи баламкали торбинкою, а коли не мали нічого в руках, то бодай приязно махали мені ручкою... і я їм кланявся або широким змахом капелюха поштиво роздавав поклони, а потім випрямлявся і задирав підборіддя, щоб почуватися вищим на подвійних каблуках, щоб стати вищим на кілька сантиметрів... І ось я став почуватися вищим, ніж був насправді. На вихідні почав форсити, залюбився в краватки, бо краватка, то така річ, що спочатку вона робить костюм, а потім костюм робить чоловіка, і я купував краватки такі, як носять наші гості, але й цього мені здалося мало, я увесь час згадував, а, згадуючи, відчиняв ту шафу з речами й одягом, які забували в нашому готелі гості, і там я бачив краватки, яких ніде й ніколи не здибав, і до кожної на тонкій ниточці було прикріплено карточку, одну з краваток забув тут Альфред Карніол, гуртовий купець з Дамаска, другу Саламон Піговатий, генеральний представник з Лос-Анджелеса, третю Йо-

натан Шаплінер, власник прядилень зі Львова, і четверту, і п'яту, цілий тузінь краваток, і я мріяв одну з таких краваток зав'язати, і ні про що інше не думав, тільки про таку краватку, я мав три на вибір: одна була голуба, наче з металу, друга бордова з тої самої тканини, як і та голуба, вони виблискували, мов крильця рідкісних жучків або крильця метелика, ах, злегка розхристаний літній піджак, рука в кишені, і щоб від шиї до пояса звисала така дивовижно елегантна краватка, коли я приміряв її перед дзеркалом, то навіть тамував подих... я дивився й бачив, як іду Вацлавською площею і Народною Алеєю, і раптом завмер! — назустріч мені йшов я сам, і я помітив, що й інші перехожі, особливо елегантно вбрані, злякалися моєї краватки, якої ще не бачили ніколи, ніде й ні на кому, а я собі недбало чвалаю у розхристаному піджаку, щоб усі, хто розуміється, могли побачити ту краватку, отак я, стоячи перед дзеркалом у мансарді готелю «Париж», недбало розв'язував ту блискучу бордову краватку, і тут зауважив іншу, якої раніше не помічав, а та краватка, то була таки моя краватка! Вона була біла, з грубої, але дорогої тканини, всіяна синіми цятками, точніше блакитними, як незабудки, а ті цятки були виткані так, що здавалося, ніби вони наліплені, і блищали, як жужіль, а на ниточці висіла картка, яку я відв'язав, там було написано, що краватку забув у нас князь Гогенлоге, я зав'язав її і глянув на себе в дзеркало, я настільки погарнішав у цій краватці, що здалося, немов з тієї краватки сплигло на мене трохи запаху князя Гогенлоге, отож я злегка припудрював собі носа і виголене підборіддя і йшов на вулицю до Представницького будинку, а потім крокував по Пржікопах, зазірав у вітрини, і справді, я був провидцем, бо яким я бачив себе в мансарді, так воно й вийшло, ах, що там гроші, вони є

майже в кожного, хто має особливу краватку, елегантний костюм і замшеві мешти і несе, наче шпагу, парасольку, але такої краватки, яку мав я, тут не мав ніхто, відтак увійшов я до крамниці чоловічої білизни, і щойно увійшов, одразу став об'єктом зацікавлення, і центром була та краватка, бо що-що, а краватку я вмів зав'язати, отже, об'єктом зацікавлення був я, я замовив і оглянув кілька муслінових сорочок, а потім, щоб додати собі шику, попросив, аби мені подали білі хустинки, а ще попросив продавчиню, щоб вибрала мені з тузіня одну і вклала в нагрудну кишеньку, так, як то тепер носять, а вона усміхнулася й сказала: ви жартуєте, ви, що вмієте так гарно зав'язати краватку... вона взяла хустинку, і я тепер міг це простежити, бо досі ніколи не вдавалося мені з цим упоратись, вона взяла хустинку й поклала її на ляду, і так, наче брала сіль з сільнички, взяла хустинку трьома пальчиками за саму серединку, делікатно підняла, легко струсила, утворивши гарні фалди, потім другою рукою стисла ті складки, загорнула, і засунула мені хустинку в кишеньку, витягши троянду, яка там була, я їй подякував і заплатив, а натомість отримав дві пачки з гарною сорочкою і п'ятьма хустинками, перев'язані золотою стрічкою, потім я зайшов до крамниці чоловічих тканин, і там моя біла краватка з блакитними цятками й біла хустинка, що визирала білими кутиком і вушками, гострими, як ріжки скручених липових листочків, зачарували очі не тільки продавчинь, а й двох елегантних панів, котрі, побачивши мене, навіть загойдались і скаменіли, і так тривало з кілька хвилин, доки вони відновили втрачену довіру до власних краваток і хустинок... а я вибрав собі крам на костюм, на який не мав при собі грошей, і зупинився на «естергазі», англійській тканині, я попросив, щоб винесли її мені на вулицю, щоб поба-

чити, який вигляд вона має на сонці, і мене відразу взяли за клієнта, який знається на крамі, і, винісши мені цілий стос тканин, позагортали краєчки, щоб я міг сповна уявити мій майбутній костюм на міських вулицях, я гречно подякував і засмутився, але підручний продавця сказав, що такий клієнт, як я, цілком слушно вагається і зволікає з купівлею, що завтра теж буде день, і цю матерію я зможу собі купити будь-коли, а фірма «Генріх Піско» цілком спокійна, бо такий крам у Празі має тільки вона. Отже, я подякував і вийшов, і перейшов на другий бік вулиці, так якось те все ошелешило мене, я навіть схилив трохи голову і насупив брови, щоб на чолі з'явилися шляхетні зморшки, мовби я в задумі, а потім сталося таке, що утвердило мене в думці, буцімто завдяки цій краватці я неабияк змінився, бо там ішла панянка Вера із сепаратки, та, що була останнього четверга з біржовиками в павільйоні обстежень, та, яка знала мене з кав'ярні, вона помітила мене, і я бачив, що хоче поприятельськи помахати мені торбинкою і білими рукавичками, які тримала з ремінцем торбинки, але раптом передумала, ніби обізнавшись, ба й узагалі не впізнала того, хто запропонував їй себе, щоб після того, як її розпалили старші пани, могла піти від нас додому... але я не зрадив себе і вдав, що я хтось інший, вона озирнулася і пішла далі, переконана, що помилилася... а то все та біла краватка й хустинка. Але біля Прашної Брани, куди я дійшов, аби знову прогулятися по Пржікопах, почувавшись переможцем, навпроти по той бік вулиці крокував у білій кучмі свого сивого волосся мій метрдотель, пан Скржіванек, він ішов, не дивлячись на мене, але я знав, що він мене бачить, пройшов мимо, а я затримався, так, ніби він мене закликав, я дивився на пана Скржіванека, і він теж зупинився, розвернувся і підійшов, дивлячись

мені просто в очі, а я знав, що він бачить тільки краватку, що бачить, як біла краватка шпацерує по Пржікопах, не бачив нічого іншого, тільки шпацеруючу краватку... і пан метрдотель, який усе знав, дав мені зрозуміти поглядом, що знає, звідки та краватка, і знає, що я позичив її собі без дозволу. Дивився на мене, а я подумки запитував: звідки ви, пане метрдотель, це знаєте? А він розсміявся і відповів уголос: «Звідки знаю? Та ж я обслуговував англійського короля»... і пішов далі. І хоча світило сонце, а мені мовби потемніло, ніби я був лампою, яка щойно розгорілася і в якій пан метрдотель відтяв ґнотик, або — напompованою шиною, з якої пан метрдотель викрутив ніпель, я йшов і чув, як витікає з мене повітря, бачив, як, ідучи, перестаю світити і сам уже нічого не бачу, мені здавалося, що так само, як я, обвисла й та краватка, і хусточка, мовби я пробігся під зливою...

Мені випало щастя, що найурочистіша подія і честь, якої з усіх готелів і ресторанів міг удостоїтись лише один і лише раз, дісталася готелю «Париж». Виявилось, що пан президент не має у своїй резиденції у Граді золотого начиння, а делегація, яка приїхала до Праги з так званим офіційним візитом, мала слабкість до золота. Головний камердинер президента і сам канцлер намагалися позичити золотий посуд з приватних рук, скажімо, у князя Шварценберка або Лобковіча. Але з'ясувалось, що хоч ті шляхтичі й мали таке начиння, але не стільки, а окрім того, всюди були монограми і вигравіювані на ложках та ножах родові герби ерцгерцогських родин, до яких належали. Єдиний, хто міг позичити панові президентові золоте начиння, був князь Турн-Таксіс, але мусив би послати по них аж до Регенсбурга, куди їх торік завезли на шлюб одного з членів тієї багатой родини, котра в Регенсбурзі володіла не тільки готелями, не

тільки вулицями, а й цілими ділянками міста, і навіть банками. І от, коли всі варіанти відпали, сам канцлер приїхав до нас, він вийшов від шефа злий, і то був добрий знак, тому що все не те, щоб знав, а наперед вираховував пан Скржіванек, той, що обслуговував англійського короля, з обличчя пана канцлера, а потім з обличчя пана Брандейса, якому належав готель «Париж», він вичитав, що шеф відмовився позичити своє золоте начиння, хіба за умови, що гостина відбудеться в нашому готелі, отоді він витягне з сейфу свої золоті ложки, ложечки, ножі і виделки. Таким чином я довідався, і ледве не впав, що у нашому готелі є золоте начиння на триста двадцять п'ять осіб... і тому в Граді вирішили, що для шановного гостя з Африки і його почту урочистий обід відбудеться у нас. І почали ми прибирати увесь готель, прийшли жінки з відрами й шматами, і чистили не тільки підлогу, а й стіни, і стелю, і всі люстри, а готель світився і блищав, а потім настав день, коли мав приїхати і поселитися у нас ефіопський імператор зі своїм двором, цілий день вантажівки скуповували у празьких садівників усі троянди, шпарагуси й орхідеї, але в останню мить знову приїхав пан канцлер і скасував нічліг, але підтвердив той урочистий обід, а шефові було байдуже, бо й так всі видатки, яких зазнав у зв'язку з поселенням, вніс у рахунок, і прибирання теж, і отак ми готувалися до того урочистого обіду на триста осіб, довелося позичити метрдотеля з кельнерами з готелю «Сейнер», на той день зачинив свій готель і пан Шроубек і позичив нам своїх кельнерів, а ще з Граду прийшли детективи, ті самі, що разом зі мною везли Бамбіна ді Прага, і привезли з собою три кухарські однострої і два кельнерські фраки, і негайно переодяглися, щоб повправлятися і вивчити кухню, а все для того, аби ніхто не отруїв імператора.

Детективи-кельнери облазили всі ресторанні приміщення, шукаючи місця, з якого буде найзручніше пильнувати імператора, а коли шеф-кухар з канцлером і паном Брандейсом складали меню для трьохсот гостей, вони цілих шість годин працювали над списком страв, і пан Брандейс наказав привезти до своєї льодівні п'ятдесят телячих окостів, шість корів, трьох жеребчиків на біфштекси і одного вола для підливи, шістдесят поросят не важчих за шістдесят кілограмів, десять маленьких пацят, триста курчат, не рахуючи сарни і двох оленів, а я з паном Скржіванеком уперше спустився в пивницю, де комірник під контролем метрдотеля перерахував усі запаси вин, коньяків та інших трунків... я аж зойкнув, така та пивниця була багата, ніби то була гуртівня вин і горілок, я вперше побачив цілу стіну, наїжачену пляшками «Гайнкель троккен» та ігристими винами «Вдова Кліко» і «Вайнгарт» з Кобленца, цілі стіни «Мартелю» і «Геннесі», сотні пляшок усіх можливих гатунків шотландського віскі, а також славетні мозельські і рейнські вина, і наші бженецькі з Моравії, і чеські з Мельніка та Жерношок, а пан метрдотель Скржіванек, переходячи з підвалу в підвал, гладив рукою шийки пляшок, так ніжно їх гладив, ніби якийсь алкоголік, хоча він ніколи алкоголю не пив, і лише тепер у пивниці я збагнув, що ніколи не бачив, аби метрдотель Скржіванек коли-небудь присів, він завжди стояв, і тепер стояв і курих цигарку, і в тій пивниці, дивлячись на мене, він, мабуть, прочитав з виразу мого лица, про що я думаю, бо ні з сього ні з того сказав: «Запам'ятай собі, якщо хочеш бути добрим метрдотелем, ти не смієш сісти, бо потім ноги так розболяться, що твоя зміна стане для тебе пеклом»... Відтак ми вийшли з пивниці, а комірник вимкнув за нами світло, але того дня ми отримали вістку, що ефіопський імпе-

ратор привіз з собою своїх кухарів, і саме тому, що в нас є таке ж золоте начиння, як і в нього в Ефіопії, і саме в нас його кухарі приготують ефіопські страви... І напередодні урочистого обіду приїхали ті кухарі, чорні, аж блискучі, вони постійно мерзли, було їх троє, а з ними й тлумач, а наші кухарі мали їм помагати, але шеф-кухар зняв фартух і пішов на цілий день, він уперся, що це неповага до нього, і образився, а ті кухарі з Ефіопії почали варити кількасот яєць на твердо і сміялися, скалячи зуби, згодом привезли двадцять індиків і почали їх пекти в наших духовках, а у великих блюдах готували якісь фарші, для яких забагли тридцять кошиків булок і повні пригорщі приправ та петрушки, які привезли на тачці, а наші кухарі їм то посікли, і всіх цікавило, що будуть робити ті чорні парубки, а що їх дуже сушило, то ми носили їм пільзенське пиво, а вони його хвалили і віддячували нам своїм лікером з якихось трав, що був страшно міцний і пахнув перцем і меленими корінцями, але потім ми полякалися, бо вони веліли привезти дві антилопи, яких уже майже винищили, але їх тут-таки й принесли, купили їх у зоологічному саду, і в тих найбільших банях, які в нас були, пекли тих антилоп, кидаючи під них цілі пачки масла, сипали з мішечків свої приправи, ми мусили повідчиняти всі вікна, такий стояв запах і пара, відтак у ті антилопи вкладали напівзапечених індиків з начинкою, порожнини заповнювали сотнями яєць на твердо, і все разом запікали, але потім увесь готель ледь шляк не трафив, сам шеф перелякався, бо до такого не був готовий, ті кухарі привезли до нашого готелю живого верблюда і хотіли його заколоти, і це викликало у нас страх, але тлумач упросив пана Брандейса, і тоді приїхали репортери і спричинилися до того, що наш готель став центром зацікавлення преси, отож

зв'язали того верблюда, який ясно й виразно мукав «не-е-е, не-е-е», щоб його не різали, але один кухар його чиркнув різницьким ножом, і подвір'я геть потонуло в крові, а верблюда уже підняли на гаках за ноги і ножом продирались до його нутрощів, вийняли з нього кості, як і з тих антилоп, і привезли аж три вози дров, і шефу довелося запросити пожежників, і вони сикавками напоготові приглядалися, як кухарі хутенько розпалили багаття, таке велике, як для випалювання деревного вугілля, а коли вогонь пригас і зостався жар, вони крутили на тринозі рожен і запікали цілого верблюда, а коли він був майже готовий, вклали у нього дві антилопи, начинені індиками, які теж були начинені фаршем, а також рибою, вільні місця заповнили яйцями і без кінця сипали свої приправи й попивали пиво, попри те, що вони мерзли навіть коло вогню, як ті візники в броварні, котрі взимку, щоб зігрітися, п'ють холодне пиво. І коли вже були сервіровані столи для трьохсот гостей, і авто почали їх привозити, і швейцари відчиняли двері лімузинів, то ці чорні кухарі, ці ефіопи, встигли за той час не лише засмажити у дворі поросят і баранів, а ще й зварити в казанах юшку з такої кількості м'яса, що шеф не пошкодував, що купив стільки запасів...

І ось приїхав сам Хайле Селассіє у супроводі голови ради міністрів, і всі наші генерали, і всі найбільші пурці ефіопських військ, усі обвішані орденами, але нас усіх підкорив імператор, він приїхав без орденів, просто в білому однострої, так, налегко, тільки мав на пальці великого персня, а члени його уряду чи то якісь вожді його племен були в строкатих балахонах, деякі з великими мечами, та коли вони розсілись, відразу стало видно, що поводитися вони уміють, так вони природно трималися, у всіх залах готелю «Париж» стояли накриті столи,

і біля кожної тарілки іскрилося золоте начиння, виделки, й ножі, і ложки, потім голова ради міністрів сердечно привітав імператора. Хайле відповів так, ніби прогавкав, і перекладач сказав, що ефіопський імператор запрошує гостей на ефіопський обід... а один, що був у ситцевих шатах, товстенне одоробло, загорнутий десятима метрами сукна, зааплoduвав, а ми розносили закуски, які ефіопські кухарі приготували на нашій кухні, холодну телятину з чорною підливою, я лише облизав палець з краплею цієї патоки і відразу почав чхати, такий був сильний екстракт, і вперше я побачив, як гості, коли їм подали елегантні тарілки, підняли наші золоті виделки, триста золотих виделок і ножів зблиснули в залах ресторації... і метрдотель дав знак наливати в келихи біле мозельське вино, і тут настала моя хвилина, бо, як я помітив, забули налити вина самому імператорові, узяв я пляшку в серветку і, не знаю, що на мене найшло, бо я підійшов до імператора, опустився на одне коліно, як служка в церкві, і вклонився, а коли встав, усі на мене дивилися, а імператор мені на чолі, а, точніше, в чоло вкарбував хреста, так він мене пальцями благословив, і я налив йому вина... а за мною стояв метрдотель з ресторації Шроубека, який забув налити імператорові вина, і я помертвів, що я натворив, і почав шукати очима пана Скржіванека й побачив, що він кивнув, що він задоволений моєю уважністю... я відставив пляшку і дивився, як повільно імператор їсть, лише так, трішки, вмочив у підливі шматочок холодного м'яса і ніби ледь покуштував, кивнув і, поволі жуючи, поклав виделки навхрест, даючи знак, що вже досить... він відпив ковток вина і довго витирав вуса серветкою... а відтак розносили ту юшку, що варили в дворі, і знову ці чорні кухарі були дуже моторні, напевно, тому, що постійно мерзли і пили

пиво, ми ледве встигали підставляти чашки для супу, так швидко вони наливали, один ополоник за іншим, навіть детективи, перебрані на кухарів, дивувалися... ага, ще, а то міг би забути, ці таємні агенти сфотографувалися на пам'ять з ефіопськими кухарями, а в цей час у дворі наші кухарі крутили над ярим вугіллям фаршированого верблюда, змащуючи його віхтем з пучка м'яти, який мочили у пиві, це вигадали чорні кухарі, наш шеф-кухар, прийшовши на те помазання, втішився і сказав, що ефіопським кухарям за це треба дати орден Марії Терезії, і після цієї страви полегшало на душі у всіх кухарів, і служників, і метрдотелів, і молодших кельнерів, і кельнерів, бо ті чорнюхи зі всім упоралися, хоча увесь той час і вливали в себе пиво... а я був відзначений самим імператором, як сказав тлумач, мене вибрали, щоб і далі подавати страви й напої імператорові, і я щоразу в фраку припадав на одне коліно і, подавши, знову відступав набік і уважно стежив, щоб вчасно на перший знак підлити вина або забрати тарілку, але імператор їв так мало, тільки й того, що умочить вуста, і щойно головний дегустатор понюхає страву, лише тоді імператор трохи з'їсть і надіп'є вина, продовжуючи бесіду з головою ради міністрів, а гості, що далі вони сиділи від імператора, то більше відрізнялися поведінкою й чинами від того, хто давав цей обід, вони їли й пили, і ті, що сиділи далі, поводитися усе зажерливіше й жадібніше, і вже там, за столами в самому кінці, у закутках і в сусідніх залах, там уже жерли так, ніби їх постійно мучив голод, там їли навіть булки, і один гість пожував і з'їв квіти цикламена з трьох вазонків, присмачивши їх сіллю і перцем... детективи стояли по боках і в кутках приміщень, у фраках, ніби офіціанти, і дивилися, щоб ніхто не вкрав золотого начиння... і ось настала вершина обіду, чорні

кухарі вигостили довгі шаблі, такі довгі ножі, як у м'ясників, потім два чорнюхи підняли рожен на плечі, третій протер пучком м'яти наперчений живіт верблюда, і вони увійшли до ресторації... пройшли через залу до службового столу, імператор підвівся і рукою показав на смаженого верблюда, а перекладач тлумачив, що це традиційна африканська і арабська страва... невеличкий знак уваги з боку ефіопського імператора... два помічники занесли у центр зали два столи, дві дошки, на яких зазвичай потрошать поросят на свята, столи зсунули і двома клямрами збили до купи... і на цей величезний стіл поклали верблюда, принесли ножі і довгими лезами розрізали його навпіл, а ті половини ще навпіл, і ще, і ще, аж гострий запах розлився по залі, і обов'язково в кожному окрайці верблюда був шматочок антилопи, а в ній індишка, а в індишці риба, і начинка, і запечені гірлянди варених яєць... офіціанти підставляли тарелі і потім подавали, починаючи з імператора, по черзі всім гостям цього смаженого верблюда, я опустився на коліно, імператор дав очима знак, і я подав йому його національну страву... напевно, пречудову, бо всі гості затихли, чувся тільки прекрасний дзенькіт наших золотих виделок і ножів... і потім сталося таке, чого ще ні зі мною, а, напевно, й з паном Скрживанеком не було раніше, бо наш державний радник, відомий гурман, так захопився тією стравою, що встав і почав вигукувати, і то як вигукувати — обличчя його аж світилося неземним натхненням, бо йому страшенно посмакувала та ефіопська страва, але того крику видалося йому замало і він скорчив таку чудернацьку мармизу і став бити себе в груди, ніби готуючись до спортивного поєдинку, а відтак знову узяв шматочок, змочений у підливі, і тепер ця страва подіяла на нього так, що чорні кухарі завмерли

з довгими ножами і дивилися на імператора, але імператор, напевно, уже звик до такого і лише всміхався, всміхалися тепер і чорні кухарі, і всміхалися, киваючи, ватажки, загорнуті в дорогі тканини з узорами, які моя бабуся мала на фартухах і на строкатих спідницях, а той державний радник не витримав, вибіг і кричав уже на сходах, і знову прибіг, узяв собі ще один шматочок на виделку, але це було вже зайве, бо він гасав по залі і волав, вискочив на вулицю перед готелем і там кричав, і танцював, і тріумфував, і бив себе в груди, і знову прибіг назад, і в голосі його дзвеніла пісня, а в ногах — танець подяки за такого смачнючого фаршированого верблюда, і ні з того ні з сього він низько вклонився цим трьом кухарям, спочатку вклонився по-московськи, аж до пояса, а потім до самої землі. Інший їдець, генерал на пенсії, той лише дивився в стелю і видавав з себе довгий тужливий тон, таке довге солодке квиління, яке піднімалося вгору руладами, потім він узяв ложку підливи, плямкав і квилів, і скавулів, і кусав м'ясо, а коли відпив ковток жерноського рислінгу, піднявся і запхенькав так, що й чорні кухарі зрозуміли і радісно закричали: «Єс, єс, самба, єс!» І напевно, це стало причиною, чому так сильно піднявся настрій, голова ради міністрів тиснув руку імператорові, вбігли фотографи і все сфоткали, невпинно спалахувало різке світло, і в сяянні його бенгальського вогню наші й ефіопські представники потискали одне одному руки...

Коли Хайле Селассіє вклонився й пішов, усі гості вклонилися теж, генерали обох армій обмінювалися орденами, декорували себе навзаєм, державні радники пришпилювали зірки збоку до фраків, а через груди широкі стрічки з зірками, які вони отримали від імператора, і мене, того найнезначнішого серед них, знічев'я

узяли і відвели до імператорського канцлера, той потис мені руку і за зразкове обслуговування пришпилив, хоч за значенням і найменший, але за розміром найбільший, орден з блакитною стрічкою за заслуги перед тронем ефіопського імператора, і тепер у мене на вилозі фрака теж був пришпилений орден з блакитною стрічкою через груди, я потупив очі, бо всі мені заздрили, і, як я помітив, найбільше за всіх метрдотель з готелю пана Шроубека, бо той орден мав би отримати саме він, і я, на його думку, мав би той орден віддати йому, бо йому лишалося кілька років до пенсії, і він лише такого моменту й чекав, адже з таким орденем він міг би відкрити готель де-небудь під Крконошами або в Чеському Раю, готель «Під орденем ефіопської імперії», але журналісти й репортери сфотографували мене і записали моє ім'я, так я й ходив з блакитною стрічкою, збираючи посуд і відносячи на кухню виделки, ножі й тарілки, роботи вистачило до самої ночі, і коли жінки під наглядом детективів, переодягнених на кухарів і офіціантів, помили й витерли триста золотих наборів, і пан Скржіванек їх перерахував за допомогою метрдотеля з ресторації «У Шроубека», відтак їм довелося ще раз перераховувати, і потім ще перерахував маленькі кавові ложечки сам шеф, і коли долічив, зблід, однієї ложечки бракувало, він перерахував їх заново, потім вони радилися, і я бачив, як метрдотель пана Шроубека щось тихо говорив шефові, і потім вони дивилися на всіх нас, позичені офіціанти умивалися і йшли до службової зали, бо залишалося до дідька їжі, і тепер офіціанти, кухарі і сервірувальниці, всі зібралися якщо не доїсти, то хоча б спокійно покуштувати ті делікатеси, і, головне, всі дивилися на наших кухарів, які пробували і вгадували, на яких приправах приготовлена та або інша підлива і які

рецепти застосувалися, щоб отримати таку розкішну страву, що навіть державний радник Конопасек, який був дегустатором страв у празькому Граді, так захоплювався і кричав... але я того всього не їв, я бачив, що шеф на мене вже не дивиться, що його вже не тішить цей мій нещасний орден і що метрдотель пана Шроубека тихо розмовляє з паном Скрживанеком, і несподівано я здогадався, про що вони говорять, про золоту ложечку, вони підозрюють, що цю ложечку вкрав я, налив я собі чарку коньяку, який виставили для нас, випив, налив ще одну і пішов до мого вчителя, до того, хто обслуговував англійського короля, чи він часом не гнівається на мене, бо так, по-правді, то я незаслужено отримав орден, його мав дістати метрдотель з ресторації «У Шроубека», або сам пан Скрживанек, або наш шеф, але ніхто мене не слухав, я бачив, що пан Скрживанек дивиться на мій метелик, і то так пронижливо дивиться, що я відчув — це той самий погляд, яким кілька днів тому він окинув краватку, ту білу з цятками, блакитними, як крапочки на крилах махаона, на ту краватку, яку я без дозволу узяв з шафи, куди складають речі й одяг, забуті гостями, і я прочитав в очах пана метрдотеля, що коли я без дозволу узяв краватку, то чому б я не міг узяти золотої ложечки, яку я останній відносив зі столу самого ефіопського імператора, а було це так, що я відніс її й поклав просто у раковину. І облила мене така ганьба, коли я ось так стояв з простягнутою чаркою, збираючись цокнутися з метрдотелем, який був для мене найбільшим і найвищим, навіть вищий за імператора чи президента, він теж підняв чарку, хвилику повагався, а я мав надію, що він цокнеться зі мною за цей мій нещасний орден, але він, який завжди все знав, тепер розгубився і цокнувся з метрдотелем пана Шроубека, таким застарим,

як і він, а на мене навіть не глянув, і я відійшов з тією простягнутою чаркою і випив її, усе в мені спалахнуло, всього мене палило, я налив собі ще коньяку... і вибіг у чому був на вулицю, у ніч, позаду був мій колишній готель, бо я вже не хотів жити на світі, я взяв таксі, таксист запитав, куди я хочу їхати, і я сказав, щоб він завіз мене до лісу, мовляв, хочу подихати свіжим повітрям... і так ми поїхали, все поступово блякло позаду мене, і передовсім вогні, сила-силенна вогнів, потім там і сям ліхтарі, і потім уже нічого, все позаду, лише на закруті машина ще раз висвітлила мені Прагу і ми зупинилися біля справжнього лісу... я заплатив, він поглянув на мій орден з блакитною стрічкою і сказав, що не дивується, що я такий засмучений, він це розуміє, багато метрдотелів просили відвезти їх до Стромовки чи абикуди, де можна пройтися... я засміявся і сказав, що йду не пройтися... а напевно, повішуся. Але таксист не повірив і засміявся: на чому? А в мене й справді нічого не було, я сказав: «На хустинці», таксист вийшов з машини, відчинив багажник, попорпався там і потім при світлі фар, сміючись та підморгуючи, простяг мотузку, таку линву, і скрутив з неї петлю, і, сміючись, радив, як правильно повіситись... а потім опустил віконце і побажав мені багато щастя у процесі вішання, і поїхав, і ще моргнув фарами на прощання, і, перш ніж заїхати за лісок, посигналив... я пішов лісовою стежкою, потім сів на лавку, і коли знову все обдумав, і головне, коли зробив висновок, що пан Скржіванек мене більше не любить... я сказав собі, що жити на світі далі неможливо, бо якби то була дівчина, то не біда, бо не в одне віконце світить сонце, але ж то пан метрдотель, який обслуговував англійського короля і який думає, ніби я здатний вкрати ложечку, яка таки пропала, але ж її міг украсти і хтось інший, це не вкла-

далося мені в голові... і я відчував у пальцях цю мотузку, була така темінь, що мені довелося намацувати дорогу, і я наштотхувався руками на дерева, але це були не дерева, а такі маленькі деревця, при світлі зірок я побачив, що йду серед зовсім маленьких ялинок, по якомусь розсаднику, а відтак я попав до лісу, але тут знову були самі берези, високі берези, і я мусив би мати драбину, щоб залізти на якусь гілку... лише потім я зрозумів, що все це було не просто так, і ось я потрапив у справжній ліс, сосновий, і гілки росли дуже низько, вони стирчали так, що мені доводилося пролізати під ними рачки... так я й ліз навкарачки, а орден дзенькав по підборіддю, і бив мене в лице, і ще сильніше нагадував про золоту ложечку, яка загубилася в готелі, потім я зупинився і, стоячи рачки, знову все прокрутив у голові, і знову натрапив на те болюче місце у мозку, яке не міг втамувати, пан Скржіванек більше мене не любить, не буде більше мене виховувати, ми більше не будемо закладатися, якої національності відвідувач, котрий щойно увійшов, і що він повинен або не повинен замовити, і я так завив, достоту, як той старший радник Конопасек, коли з'їв кілька порцій розкішного фаршированого верблюда... тоді я й вирішив, що повішуся, і коли вклякнув, щось торкнулося моєї голови, з хвилину я так і стояв навколішки, потім підняв руки і намацав черевики, шпідці двох черевиків, помацав трохи вище і намацав дві щиколотки і шкарпетки на холодних литках... я піднявся і тицьнувся носом просто в пояс якогось повішеника, і так злякався, що побіг, продираючись крізь гострі старі гілки, подряпав обличчя і здер шкіру з вух, але прoderся аж на стежку, а там уже повалився і з мотузкою в руці знепритомнів... Розбудило мене світло і людські голоси... і коли я розплющив очі, то побачив, ні, не побачив, а здогадався,

що лежу на руках у пана Скржіванека, він мене гладить, а я водно повторюю: там, там; і ось там вони знайшли того вішальника, який врятував мені життя, бо інакше б там повісився я, побіля нього, або неподалік, і пан метрдотель гладив мене по волоссю і витирав кров... А я плакав і кричав: та золота ложечка! І пан метрдотель прошепотів: не бійся, знайшлася... і я запитую: де? І він тихо сказав: не стікала вода з раковини, її розкрутили, і ложечка знайшлася в коліні стоку... вибач мені... все знову буде добре, як і раніше... я кажу: але як ви дізналися, де я... і він сказав, що це таксист, який, усе розміркувавши, повернувся до готелю і запитав офіціантів, хто з них міг би хотіти повіситися? і саме в ту мить сантехнік приніс золоту ложечку... і метрдотель, який обслуговував англійського короля, миттєво здогадався, що це я, і вони зараз же кинулися за мною... І вийшло так, що я знову почувався в готелі «Париж», як у Бога за пазухою, пан Скржіванек навіть довірив мені ключі від винних льохів, від лікерів і коньяків, наче б хотів усе, що сталося з тою золотою ложечкою, виправити. Але шеф так ніколи й не пробачив мені, що я отримав орден і стрічку через груди, і так на мене дивився, ніби мене немає, ніби я порожнє місце, а я заробляв уже такі гроші, що встеляв ними всю підлогу, щотри місяці я відносив до ощадної каси цілу підлогу, встелену стокронками, бо я вирішив, що з мене буде мільйонер і я до всіх дорівнююсь, потім куплю або орендую маленький готель, таку маленьку голуб'ярню десь у Чеському Раю, одружуся, візьму багату наречену, і якщо свої й жінчині гроші зберу докупи, то мене поважатимуть, як і всіх інших власників готелів, і якщо мене й не визнаватимуть як людину, їм доведеться визнати мене як мільйонера, власника готелю й нерухомості, вони просто будуть змушені поважати

мене... Але зі мною знову сталася халепа, мене втретє призвали на військову службу, і втретє я не став солдатом через свій малий зріст, і хоч я й намагався підкупити панів військових, вони однаково мене до війська не взяли. У готелі всі сміялися, і сам пан Брандейс, розпитавши, знову висміяв мене, що я такий коротун, і я знав, що буду коротуном до смерті, бо вже не виросту, хіба тільки таким робом, що буду носити подвійні підшви і задирати голову, то була єдина моя надія, що мені шия витягнеться, якщо я носитиму високий кавчуковий комірець. Ось так і вийшло, що я став ходити на уроки німецької, почав дивитися німецькі фільми, читати німецькі газети і ніскільки не дивувався, що тепер по празьких вулицях ходять студенти в білих панчохах і зелених куртках та що в готелі я майже єдиний, хто обслуговує німецьких гостей, усі наші офіціанти поводитися з німецькими відвідувачами так, ніби не розуміли німецької, і сам пан Скржіванек говорив з німцями лише по-англійськи, або по-французьки, або по-чеському, і ось одного дня в кіно-театрі я став на черевичок якійсь жінці, вона заговорила по-німецьки, я німецькою вибачився, потім провів цю гарно зодягнену жінку, і ось, аби віддячити їй за те, що вона говорить зі мною по-німецьки, я сказав, це жахливо, що витворяють чехи з нещасними німецькими студентами, що я на власні очі бачив, як на Національному проспекті у них зривали з ніг білі панчохи і стягли з двох німецьких студентів брунатні сорочки. І вона сказала, що я все правильно розумію, що Прага — давня імперська територія і право німців ходити по ній і одягатися за своїм звичаєм невід'ємне, і якщо зараз увесь світ до такого неподобства байдужий, то настане час, настане день, коли фюрер це так не залишить, він прийде і звільнить всіх німців від Шумави до самих Карпат

І... лише тепер, коли вона це сказала, я помітив, що дивлюся їй в очі, що я не мушу дивитися на неї знизу вгору, як на інших жінок, мені ніколи з тим не таланило, бо всі жінки, які крутилися коло мене, були вищі за мене, між жінками вони, звичайно, теж були велетками, завжди, коли ми стояли поруч, я дивився їм на шию або на груди, і я побачив, що вона така ж маленька, як і я, що в неї блищать зелені очі, що вона така сама веснянкувата, як і я, але ці руді веснянки дуже гарно поєднувалися з зеленими очима, і я побачив, що вона красива і дивиться на мене якимось особливо, на мені знову була та незвичайна біла краватка з блакитними цятками, але вона дивилася на моє волосся, світле, як солома, і на такі телячі очі, блакитні очі, вона потім сказала мені, що німці з рейху так мріють про слов'янську кров, так мріють про ці рівнини і слов'янську натуру, вже тисячу років добром чи лихом німці прагнуть пошлюбити цю кров, і звірилася мені, що багацько прусських аристократів мають у своїх жилах слов'янську кров і слов'янська кров робить цих аристократів в очах інших аристократів шляхетнішими, я погоджувався і дивувався, як вона розуміє мою німецьку, бо я не просто випитував гостя, що він замовить на вечерю або на обід, я повинен був розмовляти з цією панночкою, якій наступив на чорний черевичок, і я говорив трохи по-німецьки і багато по-чеськи, але увесь час у цій німецькій атмосфері мені здавалося, ніби я говорю по-німецьки... Так я дізнався, що панночку звуть Ліза, що вона з Хеба, працює там учителькою фізкультури, що вона чемпіон району з плавання, і панночка Ліза розкрила пальто, і на грудях у неї був значок, «F» у колі, ніби якийсь чотирилисник, вона посміхалася і не зводила очей з мого волосся, я навіть стривожився, але вона мене підбадьорила, сказавши,

що у мене найгарніше світле волосся на світі, і я навіть спітнів і тоді теж сказав їй, що я метрдотель у готелі «Париж», говорив і чекав чогось образливого, але вона поклала руку мені на рукав і, коли торкнулася мене, у неї так заблищали очі, що я злякався, але вона пояснила, що у її батька в Хебі ресторан «Біля міста Амстердама»... І ось ми домовилися, що підемо на фільм «Любов у три чверті такту», вона прийшла в тірольському капелюшку і в такій, що мені з дитинства подобалася, зеленій камізельці, власне, в сірій камізельці з зеленим комірцем, що був оздоблений вишитими дубовими гілочками, на вулиці падав сніг, було це напередодні Різдва, потім вона кілька разів приходила до мене в готель «Париж» і замовляла обід або вечерю, і ось, коли вона прийшла вперше, пан Скржіванек глянув на неї, потім на мене, і ми, як завжди, увійшли до службового приміщення, я засміявся й кажу: ну, як, закладемося на двадцять крон, що замовить ця панночка? Бо я побачив, що вона знову прийшла у тій камізельці і сьогодні навіть у білих панчохах, я витяг двадцять крон і поклав їх на службовий столик, але пан Скржіванек подивився на мене відчужено, так само, як того вечора, коли я хотів з ним цокнутися після обслуговування ефіопського імператора і загубилася та золота ложечка, мої пальці лежали на двадцяти кронах, і він зумисне дозволив мені тішитися, ніби все гаразд, він теж витяг двадцятку, повільно поклав її на стіл, але потім, буцімто його гроші могли забруднитися від моїх, швидко сховав їх у гаманець, поглянув ще раз на панночку Лізу й махнув рукою, і з того часу він не сказав мені й слова, після зміни забрав у мене ключі від усіх складів і дивився на мене як на порожнє місце... ніби він ніколи не обслуговував англійського короля, ніби я ніколи не обслуговував ефіопського імператора.

Але мені вже було однаково, бо я бачив і знав, наскільки усі чехи несправедливі до німців, з тієї хвилини мені стало соромно, що я активний член «Сокола»*, бо пан Скржіванек був у «Соколі» великим чоловіком, як і пан Брандейс, і, звичайно, вони були налаштовані проти німців, а головню проти панночки Лізи, яка приходила до мене, лише до мене, і яку я не мав права обслуговувати, бо її стіл належав до ряду іншого офіціанта, і я не раз помічав, як її неввічливо обслуговують, як приносять їй холодну юшку і як офіціант тримає пальця у тій юшці... і вийшло так, що я застав за дверима офіціанта, як той плюнув у тарілку, несучи їй фаршировану телятину, я підскочив, щоб забрати в нього тарілку, але він цю тарілку вмазав мені в лице, а тоді плюнув мені у фізію, і коли я відліплював від очей застигаючу драглисту підливку, він плюнув ще раз, аби я зрозумів, як він мене ненавидить, і це був ніби сигнал, з кухні всі кинулися до дверей в залу, збіглися всі молодші офіціанти і кожен плював мені в обличчя, і так довго вони плювали, аж поки, нарешті, прийшов і сам пан Брандейс і як керівник празького «Сокола» плюнув теж і сказав, що звільняє мене... і я, такий обплюваний і вимащений підливкою з телячої печені, вбіг у залу до столу панночки Лізи і там я на себе показував, обома руками показував, ось що через неї зробили зі мною «соколи» і чехи, а вона дивилася на мене і серветкою витирала мені обличчя і казала, що від чеської солдатні нічого іншого не варто й чекати, і вона й не чекала, а за те, що я заради неї витерпів, вона

* «Сокол» — Сокільський рух виник 1862 р. у Празі з метою поширення не тільки фізкультури, а й пробудження національної свідомості. За прикладом чехів, інші слов'янські народи теж перейняли сокільську ідею, засновуючи свої організації. 1894 року постало українське спортивне товариство у Львові, а 1909-го — у Києві.

мене любить... Відтак, коли ми вийшли, коли я переодягся, аби провести її до Прашної Брани, до нас підбігли чеські хулігани і заліпили Лізі такого ляпаса, що її тірольський капелюшок відлетів аж на трамвайну колію, а я захищав її тим, що кричав по-чеськи: що ви робите, хіба ви чехи? тьху! Тоді один з тієї солдатні відштовхнув мене, а двоє схопили Лізу і повалили, скрутивши їй руки, а третій задер спідницю і грубо стягував з її засмаглих стегон білі панчохи, і коли вони мене били, я невинно кричав: що ви робите, чеська хамлото! Я кричав так довго, аж доки нас пустили, а вони понесли панчохи панночки Лізи, ніби білий скальп, білий трофей, ми вийшли завулками на маленьку площу, Ліза плакала й хрипіла: більшовицька сволото, ви заплатите за це, так зганьбити німецьку вчительку з Хеба!.. і я почувався знову високим, вона трималася за мене, і я був такий обурений, що шукав членський квиток «Сокола», але не знайшов, а був би розірвав... вона раптом поглянула на мене очима повними сліз і знову розплакалася, притулила своє обличчя до мого, припала до мене, і я зрозумів, що повинен її берегти і захищати від усіх чехів, які цю маленьку судетську німку хочуть образити, щоб жоден волосок не впав з її голови, доньки власника готелю і ресторану «Біля міста Амстердама» в Хебі, місті, яке торік восени відійшло до Німеччини як імперська територія*, і всі Судети відійшли туди, де вони були стільки років, відійшли назад до імперії**, і тепер тут, у сокільській Празі, відбувається з бідними німцями те, що я бачив на власні очі і що пояснювало, чому Судети

* За Мюнхенською угодою 1938 року, від Чехії була від'єднана і передана фашистській Німеччині Судетська область.

** Мається на увазі «Священна Римська імперія» (962—1806, з кінця XV ст. вона називалася «Священна Римська імперія німецької нації», до неї входила і Чехія. Гітлер заявив, що хоче відродити «тисячолітній рейх».

відібрали і чому, вочевидь, і Прагу чекає те саме, якщо чехи зневажають і загрожують життю і честі німецьких людей... І сталося так, що мене не тільки звільнили з готелю «Париж», а й ніде більше не брали навіть молодшим офіціантом, у всі ресторани вже наступного дня прийшла звістка, що я пронімецьки налаштований чех, ба гірше, «сокіл», який упадає за німецькою учительською фізкультури. Так я й залишався без місця, аж поки прийшли німецькі війська і окупували не лише Прагу, а й усю країну... І в цей час панночка Ліза на два місяці втратила мене, хоча я їй без відповіді писав, навіть її батькові писав, і ось на другий день після окупації Праги я пішов погуляти і на Старомістській площі побачив, як армія Рейху варить у казанах смачну юшку і в солдатських казанцях роздає її громадянам, а я отако дивлюся, і — кого ж я бачу в смугастій сукеночці з червоним значком на грудях і з ополоником у руці? — Лізу! Але я до неї не озвався, якийсь час дивився, як вона наливає і з посмішкою вручає казанки, потім схаменувся і теж став у хвіст, а як підійшла моя черга, вона подала мені казанець гарячої юшки, побачивши мене, Ліза не злякалася, а зраділа, гордо виставивши на оглядини своє військове вбрання фронтової сестри милосердя чи що то там була за уніформа, а я сказав, що мене з того дня не беруть на роботу, з того дня, коли я відстоював її честь біля Прашної Брани, її білі панчішки, і тоді вона знайшла собі заміну, узяла мене під руку, і сміялася, й раділа, і в мене було таке відчуття, і в неї теж, що, по-суті, імперська армія окупувала Прагу через її білі панчішки і через те, що мене обпльовували в готелі, і ми прогулювалися по Пржікопу, вояки в одностроях віддавали честь панночці Лізі, і я теж щоразу їм кланявся, і раптом мені щось спало на думку, і Лізі теж, ми повернулися до

Прашної Брани, підійшли до того місця, де Ліза лежала на тротуарі, де стягували з неї білі панчішки якихось три місяці тому, а потім увійшли до готелю «Париж», скрізь сиділи німецькі офіцери, і я, буцім шукаючи столика, стояв з панночкою Лізою, яка була в однострої сестри милосердя, а молодші офіціанти і пан Скржіванек зблідли і мовчки обслуговували німецьких гостей, а я сів до вікна і по-німецьки замовив каву, каву по-віденськи з вершками і чаркою рому, Wiener Kaffé mit bespritzter Nazi, як ми раніше подавали за рецептом віденського готелю «Sacher», то було прекрасне відчуття, коли я увійшов, а пан Брандейс кланявся, мені вклонився особливо поштиво і знічев'я заговорив про той прикрий випадок, що стався тоді, вибачався переді мною... але я сказав, що не приймаю його вибачення, що ми ще побачимо... і коли я платив панові Скржіванеку, то сказав: ну, бачите, дідька лисого допомгло, що ви обслуговували англійського короля... я встав і пішов поміж столами, і офіцери німецької армії вітали панночку Лізу, я їм теж кланявся, мовби їхні вітання стосувалися й мене... тої ночі панна Ліза повела мене до себе, спочатку ми зайшли до якогось військового клубу на Пржікопах, у якийсь сірий будинок, ми пили шампанське на честь окупації Праги, офіцери цокалися з Лізою і зі мною, а вона щоразу оповідала їм, як я гідно поведився і захищав її німецьку честь від чеських хамів, а я розкланювався і дякував за вітання і підняті келихи, але я не знав, та й знати не міг, що всі вітання стосувалися тільки і тільки Лізи, а по мені офіцери лиш ковзали очима, вони мене тільки терпіли, сприймаючи як доважок до Лізи, командира військових сестер, як я зрозумів зі звертань до неї під час чаркування... але в мене було таке прекрасне відчуття, що я можу брати участь в цьому

святі, що я серед капітанів і полковників, що я серед молодих людей з такими самими блакитними очима і таким самим світлим волоссям, як у мене, у того, хто не вміє пристойно говорити по-німецьки, але почувається німцем, якому, наче Сплячій Красуні, треба було зустрітися з панною Лізою і, наступивши їй на чорний черевичок, прокинутися, як у тій казці. Відтак ми поверталися з цього свята туди, де я ще не був, Ліза попросила, щоб я перевірів свою метрику, бо там обов'язково має бути якийсь німецький предок, а я сказав, що в мого діда на могилі написано «Johan Ditie», що він служив панським конюхом, і я завжди тим конюхом встидався, але Ліза як це почула, то я мовби виріс в її очах більше, ніж якби був чеським графом, начебто з тим Дітіє звалилися всі загороди і тонкі стіни, що нас розділяли, цілу дорогу вона мовчала, потім відімкнула браму старої кам'яниці, ми піднімалися сходами, і на кожному поверсі вона довго мене цілувала, гладила рукою мені шириньку, і коли ми увійшли до її кімнатки, вона запалила настільну лампу і стояла вся мокра, і очі, й вуста, і така пелена заволокла їй очі, наче більмо, вона повалила мене на канапу і знову довго цілувала, язиком обмацуючи і перераховуючи всі зуби, і так невпинно квила й стогнала, ніби вітер невпинно відчиняв і зачиняв незмащену хвіртку, і потім уже не лишалося нічого іншого, як зробити те, чого я чекав, але що йшло не від мене, як звичайно, а від неї, вона потребувала мене, і вона дозволяла мені все, повільно роздягаючись і стежачи, як роздягаюся я, а я думав, якщо вона на військовій службі, то мусить мати і якусь військову сорочку чи там комбінацію, звісно ж, має бути у сестер у госпіталях якась казенна білизна, але в неї білизна була така сама, як і в тих панночок, що ходили до готелю «Париж» на оглядини

до панів біржовиків, як і у панночок «Райських», і потім вона притягла до себе моє голе тіло, все вийшло так, ніби ми розплавились, ніби ми стали молюсками і тулилися одне до одного драглистим м'якушем, що виліз із мушлі, жах як ця Ліза тремтіла і тряслася, і я вперше дізнався, що я закоханий і коханий, і все було зовсім інакше, ніж раніше, вона не просила, щоб я був делікатніший і обережніший, бо все було тільки заради того, щоб було так, як було, рух і злиття, і шлях на Говерлу, і сплеск світла, і притлумлене сопіння, і стогони, і ще, вона мене не боялася, жодної хвилини, вона напинала живіт назустріч моєму обличчю, міцно так обіймала коліньми мою голову, вона не соромилася ані хвилики, а навпаки, мовби то так і мало бути, дозволила терти й лизати себе язиком доти, аж доки підвелася і дала мені скуштувати, і язиком, і в язика пережити все, що клекотало в її тілі... відтак, коли вона вже лежала на спині, закинувши за голову руки і розкинувши ноги, де палав пучок світлого волосся, зачесаного вгору до пупця, очі мої спочили на столі, а там стояв букет весняних тюльпанів з гілочками молодих березових гілочок і кількома гілочками ялини, і тоді, наче уві сні, а може, в пам'яті, зазвучав забутий мотив, я висмикнув гілочки, розділив їх на частинки і обклав її лоно цими гілочками, то було так гарно, увесь живіт я вистелив ялиновими гілочками, вона дивилася на мене, примруживши очка, і коли я нахилився й поцілував її між тими гілочками, то відчув на губах колючу хвою, вона взяла ніжно мою голову в долоні, піднялася і притислася лоном до мого обличчя так різко, аж я застогнав від болю, і кількома сильними посмиками живота досягла такого збудження, що пронизливо скрикнула і впала набік, дихаючи так надривно, що я подумав, ніби вона померла або ось-ось помре...

але то не було ні те, ні інше, вона нахилилася наді мною, розчепірила всі десять пальців і погрожувала, що видряпає мені очі і роздряпає обличчя і всього мене, така вона була вдячна і вдоволена, і знову розчепірювала наді мною нігті і судомно їх стискала, щоб за хвилину звалитися з плачем, і тихий плач перейшов в уривчастий сміх... а я, розслаблений, спокійно і мовчки лежав і дивився, як швидкими рухами пальців вона висмикує рештки ялинових гілочок, так заламують гілки мисливці, коли хочуть позначити місце, де підстрілили звіра, і я побачив, як вона встеляє мого живота і мою обвислу плоть, увесь мій пах вкрили гілочки, потім вона підняла мого прутня і гладила руками, і цілувала пах, і поступово я досяг ерекції, і поступово розсувалися гілочки, крізь які продирався мій пірнач, і поволі ріс, скидаючи гілочки, а Ліза ті гілочки язиком рівняла довкола, щоб потім підняти голову і захопити цілу мою плоть у рот, аж кудись до самого горла, я хотів її відштовхнути, але вона повалила мене, відкинула мої руки, я дивився в стелю і дозволяв їй робити все, що вона хотіла, ніколи я не чекав від неї такої брутальності, майже жорстоко вона різкими ударами й рухами голови висмоктала мене до самих мізків і при цьому навіть не прибрала гілочок, які дряпали до крові її вуста, мабуть, для германців то звична річ... незабаром я став боятися Лізи... коли вона повзала язиком по моєму животу, лишаючи слиняві смуги, наче молюск, вона цілувала мене, і рот у неї був повний сім'я й смерекової хвої, і вона не вважала це чимось нечистим, навпаки, за алогей, за частину меси: оце моє тіло, а оце моя кров, а оце моя слина, а це твої й мої соки, і це нас з'єднало і єднає назавжди, так вона мені казала, бо ми взаємно обмінялися і запахом соків, і волосками... Досить з вас, на цьому сьогодні закінчу.

А голову я так і не знайшов

Слухайте, що я вам тепер скажу.

Моє нове місце молодшого офіціанта, а потім метрдотеля було в горах над Дечином. Коли я приїхав у цей готель, то так і отерп. Я побачив не просто готель, як сподівався, а маленьке містечко або велике село серед лісу і лісових гарячих джерел, звідти тягло таким свіжим повітрям, що хотілося розливати його в келихи, досить було стати навпроти приємного леготу і неспішно ковтати його, мов риба зябрами, і відчувати, як зябра втягують суміш кисню з озоном, як поволі ваші легені і все нутро наповнюється, наче шина, що спустила бозна-коли десь унизу, а тепер автоматично наповнюється цим повітрям, з яким їхати не лише безпечніше, а й приємніше. Ліза привезла мене у військовій машині і розгулювала тут, як удома, вона водила мене по довгій алеї, що вела до головного обійстя, і водно посміхалася. А обабіч височіли рогаті скульптури, статуї імператорів і королів, все з чистого мармуру чи з білого вапняку,

який іскрився, наче цукор, іскрилися й усі адміністративні будівлі, які розходилися від головної колонади, як листя акації. І там теж усюди були колонади, перш ніж увійти до такої будівлі, можна погуляти по колонаді або постояти перед постаментами з рогатими статуями, і стіни теж прикрашали рельєфи з того славного німецького минулого, коли вони ще бігали з сокирами, вбрані у шкури, як то описав Ірасек у «Давньочеських оповідях», але тут одяг був німецький. А Ліза мені все тлумачила, а я не встигав надивуватися і згадував рубача з готелю «Тіхота», який любив повторювати, що неймовірно здійснилося, тут теж було так, Ліза мені з гордістю розповідала, що тут найздоровіше повітря у цілій Європі, ще одне таке місце є лише під Прагою над Оуголками і Подморжанами, і що це перша європейська станція шляхетного розплodжування людей, що нацистська партія побудувала тут першу лабораторію зі схрещування шляхетної крові німецьких дівчат і чистокровних солдатів, як з армії, так і з СС, усе на науковій основі, і щодня тут відбуваються націонал-соціалістські злягання так, як ті злягання відбувалися колись у воєнничих древніх германців, і, головне, тут майбутні породіллі виношують у своїх лонах нових людей Європи, тут вони й народжують, а за рік діти поїдуть до Тироля, Баварії, до Шварцвальду або до моря, щоб там у яслах і садках продовжити вишкіл нової людини, проте вже без матерів, а під наглядом нової школи. Потім Ліза показувала гарненькі маленькі будиночки у стилі сільських хат, з квітами, що звисали з вікон, терас і дерев'яних ганків, і я побачив цих майбутніх матерів, ставних, як усі сільські дівчата, білявок, мовби не з цього століття, а ніби звідкілясь із наших місць, з Гумпольця або з Гані, з якихось зачучзерілих сіл, де ще носять

смугасті спідниці й сорочки, як у наших «сокілок» або як на тій картині, де Божена пере білизну, а Олдржіх, їдучи повз неї на коні, знаходить у ній свою мрію, у всіх дівчат були гарні перса, і коли вони шпацирували, а майбутні матері тут тільки й гуляли серед постаментів, ніби в цьому полягало їхнє покликання, дивилися на статуї рогатих воїв або стояли перед красивими німецькими королями й імператорами, і в їхніх мізках закарбовувалися і лиця, й статури, й історії тих славетних людей з минулого. Потім я довідався і почув з вікон училища, де читали лекції про легендарних мужів і де екзаменували майбутніх матерів, чи не забули вони історію, чи знають її напам'ять, бо ці жінки, за словами Лізи, повинні знати, що всі образи з голів вагітних дівчат поступово просочуються по їхньому тілу вниз, до того, хто спочатку, як плювок, потім, як пуголовок, потім, як жаба або ропуха, а потому вже маленька людина, гомункул, який росте місяць за місяцем аж до дев'ятого місяця, коли з нього постає вже людина, і вся та наука і споглядання неодмінно й закономірно мають проявитися в новій істоті... Ліза, гуляючи зі мною, трималася за мене, і я помітив, що коли вона зиркала на моє світле волосся, то крокувала радісніше, а коли відрекомендувала мене своєму начальникові відділення, то назвала Ditie*, як написано на могилі мого діда у Цвікові, так я зрозумів, що Ліза теж хоче прожити тут дев'ять місяців, або й більше, щоб подарувати Рейху чистокровного нащадка... Але щойно я уявив, що з тою майбутньою дитиною все має відбутися так само, як колись ми водили корову до бика або козу до громад-

* Тут і далі Грабал обіграє чеське «дитя» і німецьке звучання прізвища героя.

ського цапа, щойно подивився на цю алею погрудь і статуї, то відразу зрозумів, що я там ніякого майбутнього не бачу, а те, що бачу, викликає страх, маленьку хмарку великої грози, яка мене обминула... Але коли я подумав, і це мене врятувало, що я такий курдупель, що мене навіть не взяли ані до «Сокола», ані в спортивну команду, хоч я й крутився на перекладині і кільцях не гірше за довготелесих, коли пригадав, яку придибенцію мав у готелі «Париж» з тією золотою ложечкою, як на мене плювали тільки за те, що я закохався в німецьку вчительку фізкультури, а тепер мені подав руку сам начальник шляхетного націонал-соціалістського табору, і я бачив, як він дивився на моє солом'яне волосся, як вдоволено засміявся, ніби зустрів красиву дівчину або випив лікеру чи горілки, яку він любив зі всіх напоїв найбільше, я увесь аж випрямився. Хоч у мене й не було твердого комірця на фраці, але, напевно, вперше я мав відчуття, що не конче високим бути, головне — високим почуватися, і ось я став спокійніше дивитися на себе, перестав бути не тільки молодшим кельнером, а й піко-ликом, хлопчиком-офіціантом, якому від народження і до кінця життя судилося бути коротуном, дозволяти називати себе Курдуплем і Піциком, вислуховувати кпини щодо свого прізвища Діте, але тут я був *ger Ditie*, німцям тут не вчувалося «дитя», вони це, вочевидь, пов'язували з чимось іншим, і не могли ні з чим порівняти, тому я тут став шанованою людиною уже завдяки тому, що називався *Ditie*, Ліза казала, що такому прізвищу можуть позаздрити навіть шляхтичі з Пруссії і Померанії, у чиїх прізвищах завжди є відгомін слов'янського кореня, як і в мене, фон *Ditie*, офіціанта в п'ятому відділенні, де за обідом і вечерею я обслуговував п'ять столів, п'ять німецьких вагітних дівчат, яким я ношу,

коли мені задзвонять, молоко, склянки холодної гірської води, тірольські калачі або тарілки холодного м'ясива, і взагалі, все, що було в меню...

І лише тут я розцвів, бо якщо я був добрим кельнером у «Тіхоті» або в готелі «Париж», то тут я став улюбленцем тих вагітних німок. Зрештою, так само до мене ставилися й панночки в барі готелю «Париж», коли в четвер приходили біржовики в сепаратки... але ці німки, втім, і Ліза теж, усі так ніжно дивилися на моє волосся, на мій фрак, і Ліза потім добилася, щоб у неділю або в свята я міг подавати страви з тією блакитною стрічкою через груди і орденом у вигляді розприсканого золота з червоним каменем посередині і написом «Viribus Unitis»*, бо лише тут я довідався, що і в Ефіопії є талери Марії-Терезії... Ось так я й жив у лісовому містечку, де щовечора солдати всіх родів військ набиралися сили від доброї їжі і розпалювали себе особливими винами, рейнськими і мозельськими, тоді як дівчата пили склянками тільки молоко, а потім із ночі в ніч під науковим наглядом тривала злучка, і незабаром мене стали називати «кельнер, який обслуговував ефіопського імператора», і я відчував себе тут, як пан метрдотель Скржіванек у готелі «Париж», який обслуговував англійського короля, у мене теж був молодший офіціант, якого я вчив, як пан Скржіванек мене, аби він теж відгадував, з якого краю той або інший солдат, що він собі замовить, а також ми закладалися на десять марок і клали їх на столик, і я майже завжди перемагав, щоразу переконуючись, яке то прекрасне відчуття перемоги, бо варто лише чоловікові злегковажити або дозволити собі впасти духом, і все життя в нього піде шкереберть і він ніколи не вичу-

* Спільними зусиллями (лат.).

хається, а надто в себе на батьківщині і в своєму середовищі, де на нього дивляться, як на курдупля, вічного піколика, яким я завжди був удома, але тут німці мене поважали і відзначали... Щодня пополудні, коли світило сонце, я носив молоко й морозиво, а інколи на замовлення склянки теплого молока або чаю в блакитні плавальні басейни, де з розпущеним волоссям плавали красиві вагітні німки, зовсім голі, вони мене поважали, мовби і я був лікарем, і мені це подобалося, тому я міг милуватися, як звиваються їхні світлі тіла, як розкидають вони руки і ноги і, мов за сигналом, улягаючи якомусь ритму, тіла напружувалися, і руки й ноги знову робили красиві плавецькі рухи. Але я був закоханий і мене вже не так хвилювали їхні тіла, їхнє плавуче волосся, яке, наче світлий солом'яний дим, линуло й тяглося за тими тілами, витягуючись на всю свою довжину при сильних помахуваннях рук або ніг, аби на хвилюку завмерти, і тоді їх кінчики закручувалися, наче пластинки жалюзі, а крім того, ще прекрасне сонце, а крім того, ще сині або зелені кахлі, хвилі кидали на них бризки сонця і води, наче краплі сиропу, і тіні, і віддзеркалення їхніх тіл на стінах і на блакитній підлозі басейну, і я, коли вони підпливали, підтягуючи під себе ноги, вставали і стояли так, ніби русалки, з персами й животом, по якому стікала вода, я подавав їм склянки, вони пили або неспішно їли, щоб знову хлюпнутися у воду, склавши руки, як для молитви, і одним ударом розсікти плесо, і знову плавати, не для себе, а для тих майбутніх дітей, за кілька місяців я вже бачив, як у закритих басейнах плавали не лише матері, а й ті малюки, ті тримісячні пучківірінки вже плавали з жінками, з матерями, як плавають ведмежата з ведмедицями або тюлені того ж дня, як народилися, або качата, які лише щойно вилупилися. З часом я вже

зрозумів, що ці жінки, які тут завагітніли і виношували в животах дітей і купалися, що вони вважають мене просто слугою, ні ким іншим, а тільки слугою, хоч і в фраку, мовби мене й не було, ніби я був якимсь вішаком, тому вони й не соромилися мене. Я був служкою, як ото колись у королів блазні або карлики, бо коли вони виходили з води, то озиралися, чи не бачить їх хтось з-за дошкового паркану. Якось їх сполохав п'яний есесівець, вони пищали й притискали рушники до животів, прикривали ліктями груди і ховалися в кабінках, а коли я приносив на таці склянки, вони спокійно стояли наголяса, базікали, однією рукою тримаючись за опертя, а другою спроквола витирали пухнасті золотисті животи такими вільними, дбайливими порухами, довго витирали між ногами, а відтак кожную половинку своєї дупці, а я стояв наче кухонний столик, вони брали склянки і пили, і я міг скільки завгодно ковзати по них поглядом, але нічим не міг їх схвилювати чи сполохати їхнього спокою, вони й далі витиралися махровими рушниками межи ногами, акуратно і дбайливо, потім піднімали руки і так само ретельно витиралися попід грудьми, і все це так, мовби мене тут і не було... та коли одного дня в таку хвилину пролетів аероплан, вони з криком і сміхом влетіли в кабінки, щоб за мить знову постати у тій самій позиції, а я увесь той час стояв і тримав тацю з холонучими склянками... У вільний час я писав Лізі довгі листи, тепер кудись до Варшави, яку вони вже зайняли, відтак до Парижа, а потім, напевно, завдяки їхнім перемогам, розпорядок і тут став спокійнішим, вони побудували за містом якийсь паноптикум, і тир, і каруселі, і гойдалки, і взагалі все, як бувало на ярмарках у Празі, стільки різних атракціонів, як і в нас, у них теж були щити з розфарбованими німфами й си-

ренами, і всілякими алегоричними жіночими фігурами або звірами, і на тих тирах і щитах на каруселях, і на боковинах гойдалок були зображені німецькі полки в рогатих касках, і я по цих картинках вивчав німецьке краєзнавство, цілий рік у вільний час я ходив від одного щита до другого і розпитував референта з культури, а він радо розповідав, звертаючись до мене «mein lieber Herr Ditie», і так він це Ditie красиво вимовляв, що я знову й знову просив, аби він навчав мене по цих картинках і рельєфах славного німецького минулого, щоб і я міг колись, як треба, сплодити німецьку дитину, як ми домовилися з Лізою, яка приїхала під враженням перемоги над Францією і сказала, що вона пропонує мені руку, але мені треба поїхати попросити її руки у її батька, власника ресторації «Біля міста Амстердама» в Хебі. Так неймовірно здійснилося, мені довелося погодитись, щоб мене оглянули експерти і есесівський військовий лікар у Верховному суді Хеба, куди я звернувся з письмовим клопотанням, де описав минуле всієї моєї сім'ї аж до того самого цвинтаря у Цвікові з могилкою дідуся Йогана Діте, наголосивши на його арійському й німецькому походженні і уклінно прохаючи дозволу пошлюбити Лізу, Елізабету Папанек, а згідно з законами Рейху, ще й обстежити мене з фізичного боку, чи здатний я як представник іншої національності за нюрнберзькими законами не лише злягатися, а й запліднити арійську німецьку кров. І ось на ту саме пору, коли в Празі каральні загони влаштовували розстріли, так само як і в Брні, і всюди, де суди мали право страчувати, я стояв голий перед лікарем, який паличкою підносив мого прутня, потім я мусив повернутися, і він крізь рúрочку зазирнув мені в гузіцю, потім зважив у руці мої яйка і голосно диктував те, що бачив, оціню-

вав, і намацально оглядав, а потім попросив мене, аби я подрочив і приніс йому трохи сімені з метою наукового дослідження, бо, як сказав цей лікар тією жахливою німецько-судетською говіркою, якої я не розумів, але дуже добре відчував, з якою злістю він каже, що коли якийсь засраний чех хоче взяти німку, то його сперма має бути щонайменше удвічі цінніша, ніж сім'я найостаннішого служки в найостаннішому готелі міста Хеба, і додав, що плювок, яким перша ліпша німка харкне мені межі очі, для неї настільки ж ганебний, наскільки для мене почесний... І раптом десь звіддала промайнули переді мною новини в газетах, що в той самий день, коли німці розстрілюють чехів, я граюся тут з прутнем, аби мати змогу оженитися з німкою. І раптом мене охопив жах, що там відбуваються страти, а я стою тут перед лікарем з пуцюриною в жмені і не можу досягти ерекції і видати йому кілька крапель сперми. Потім відчинилися двері, з'явився лікар з моїми паперами, видно лише щойно уважніше прочитав, про кого йдеться, бо люб'язно запитав: «Herr Ditie, was ist den los?..»* і поплескав мене по плечу, дав якісь фотографії і запалив світло, і я розглядав голі порнографічні групки, усе це я вже знав, це раніше, коли таке бачив, то відразу ціпенів, щойно взявши до рук, але тепер що довше я тасував ці порнофотки, то ясніше бачив заголовки і новини в газетах, які повідомляли, що оцей і четверо інших засуджені і розстріляні, і щодня нові, і всі безневинні... а я стою тут з прутнем в одній руці, а іншою перекладаю на столі порнографічні фотки і ніяк не досягаю того, що від мене чекають, щоб потім запліднити німецьку жінку, мою наречену Лізу, врешті-решт, мусила прийти молода сестричка,

*Пане Дітіє, що сталося?.. (нім.).

вона зробила кілька рухів, і я вже не міг і не був здатний ні про що інше думати, рука в молодій сестрички була така спритна, що за пару хвилин вона занесла на аркуші кілька крапель мого сімені, яке через півгодини визнали винятковим і одним з небагатьох, яке здатне запліднити гідним чином арійську вульву... отож адміністрація охорони німецької честі і крові не знайшла жодних перешкод проти того, щоб я пошлюбив арійку німецької крові, і рішучі удари печаток дали мені дозвіл на весілля, а в цей час чеські патріоти такими самими ударами тих самих печаток були засуджені на смерть. Весілля відбулося в Хебі в червоному залі міської ратуші, всюди висіли червоні прапори зі свастикою, і ходили чиновники в брунатній формі з червоними пов'язками на руках, і на тих пов'язках теж була свастика, я вбрав фрак з блакитною стрічкою через груди і з орденом, який отримав від ефіопського імператора, наречена Ліза була в мисливському костюмі, камізельці, прикрашеній дубовими гілочками і зі свастикою на червоному тлі, і зовсім це було не весілля, а якась державна військова акція, на якій тільки й говорилося що про честь, та про кров, та про обов'язок, і, нарешті, бургомістр, теж в однострої, у чоботях, у брунатній сорочці, попросив нас як нареченого й наречену, щоб ми підійшли до такого ніби вівтаря, з якого звисав довгий прапор зі свастикою і стояв освітлений зісподу бюст Адольфа Гітлера, що хмурився, бо ці лампочки знизу підкреслювали зморшки, і бургомістр, скорчивши урочисту міну, узяв мою руку і руку нареченої, поклав їх на прапор і потиснув крізь це сукно нам руки, ось і увесь весільний акт, потім бургомістр сказав, що ми тепер чоловік і жінка і наш обов'язок думати тільки і тільки про націонал-соціалістичну партію і народжувати дітей, які теж мають бути виховані у дусі цієї партії,

а потім бургомістр ледь не розплакався і урочисто оголосив нам, що ми не повинні докоряти собі за те, що не можемо обоє полягти в бою за Нову Європу, що вони, солдати і партія, доведуть цей бій до найостаннішої перемоги... і потім заграла грамофонна платівка «Die Fahne hoch, die Reihen dicht geschlossen»*, і всі підспівували платівці, а я раптом пригадав, що раніше співав «На Страговських мурах» і «Де мій дім»** , однак тихо підспівував. Ліза злегка торкнула мене ліктем, її очі метали блискавки, а я співав разом з іншими... «esá marschier!»... коли ж я поглянув на свідків мого весілля, а то були і полковники, і партійні вожді Хеба, то заспівав ще й з чуттям, ніби справдешній німець, певна річ, якби весілля гуляли вдома, це б не вважалося за велике діло, але тут, у Хебі, весілля перетворилося ледь не на історичну подію, бо Ліза тут була знана... і ось весільний обряд закінчився, я стояв і простягав руку для вітання, і мене аж піт обілляв, бо руку я простягав, а офіцери, як вермахту, так і СС, її не помічали, для них я був тільки малий піколик, чеський курдуплик, куцик, усі так демонстративно кинулися поздоровляти Лізу, що я лишився сам, ніхто руки мені не подав, бургомістр поплескав мене по плечу, я простяг руку, але він її не прийняв, з хвилину я так і стояв, ніби від простягання руки мене здолав правець, а бургомістр узяв мене за плечі і повів до канцелярії, щоб я підписав папери і оплатив рахунок за реєстрацію шлюбу, і тут я зробив ще одну спробу: залишив на столі на сто марок більше, а один з чиновників ламаною чеською, хоча я говорив з ним німецькою, сказав, що тут на пиво не дають, що тут не ресторація,

* «Вище прапор, тісніше ряди» — марш штурмовиків (нім.).

** Цими словами починається чеський національний гімн.

не їдальня, не броварня, не корчма, а управа творців Нової Європи, у якій вирішують питання крові і честі, і тут не так, як у Празі, де хабарі, терор та інші капіталістичні і більшовицькі звичаї. Весільна вечерея відбулася в ресторані «Біля міста Амстердама», і знову я бачив, як усі, хоча й випивали за мене, але крутилися довкола Лізи, а я починав уживатися в роль майже арійця, якого терплять, але не помічають, хоч у мене теж світле волосся і стрічка через груди, а на фраці орден у вигляді розприсканого золота. Але я й бровою не повів, я мовби нічого не помічав, я усміхався, мені було навіть приємно, що я став чоловіком такої відомої дружини, і всі офіцери, якби були неодружені, то охоче залицялися б до неї або могли б залицятися, але ніхто не добився успіху, пощастило тільки і тільки мені, бо саме я зачарував її, мабуть, ці солдати пса варті, хіба тільки стрибати в чоботях на жінку в ліжку, вони тільки на таке й здатні, щоб зберегти кров і честь, і їм і на гадку не спаде, що в ліжку ще потрібні пестоші, гра і загравання, а я це вмів і дійшов цього вже давно, ще «В Райських», коли встеляв живіт голої кельнерки злотоцвітом і пелюстками цикламену... а два роки тому і живіт цієї свідомої німки, цієї провідниці військових сестер, високопоставленої партійки. І коли вона приймала поздоровлення, ніхто не міг навіть уявити того, що бачив я: як вона лежить гола на спині і я встеляю їй живіт зеленими ялиновими гілочками, а вона приймає це з такою самою, а може, й з більшою повагою, ніж та, коли бургомістр стискав нам руки, вкриті червоним прапором, співчуваючи, що ми не можемо загинути в бою за Нову Європу, за цю нову націонал-соціалістичну людину. Ліза, помітивши, що я всміхаюся, що я прийняв ту гру, на яку мене засудила ця німецька адміністрація, узяла келих, поглянула на мене, всі за-

вмерли, а я встав, щоб бути вищим, ми стояли одне навпроти одного з келихами в пальцях, усі офіцери втупилися в нас, аби краще бачити, роздивлялися і вгадували, ніби вели якийсь допит, а Ліза засміялася так, як сміялася, коли ми лежали в ліжку, коли я бував з нею по-французьки галантний, ми дивилися одне на одного так, наче були голі, і очі їй знову заволокло те більмо, така пелена, як у ту мить, коли жінка не те, щоб зомліває, а коли відкидає останні перепони і дає волю почуттям, дозволяє чинити з собою так, як того вимагає саме ця хвилина, коли відкривається інший світ, світ любовних забав і пестощів... і на очах у всіх вона поцілувала мене довгим цілунком, я заплющився, ми тримали келихи з шампаном, і коли ми цілувалися, наші келихи нахилилися і вино вільно стікало на обрус, вся компанія приголомшено вмовкла, і з тої миті вони стали вже дивитися на мене шанобливо, ніби вони мене вивчали, а вивчивши, з'ясували, що з слов'янською кров'ю німецька кров буде набагато продуктивніша, ніж німецька з німецькою, і хоч я й залишався чужинцем, але чужинцем, якого з легкою заздрістю або ненавистю все ж поважають, навіть жінки і ті дивилися на мене так, наче намагалися уявити: що б то я міг вичворяти у ліжку з ними? І вони вирішили, що я здатен на якісь особливі і жорстокі ігри, вони солодко зітхали і заковували очі, і заводили зі мною балачку, і хоча я плував «der, die, das», але підтримував розмову, а ці жінки, які мусили говорити зі мною їхньою жахливою німецькою, повільно, як у дитячому садку, виразно вимовляли кожен фразу і насолоджувалися моїми відповідями, добавачаючи чарівність у недоліках моєї німецької мови, це їх смішило, їм здавалося, що я у свою вимову вливаю чар слов'янських рівнин, лугів і беріз... але всі військові, і з армії, і з СС, усі були

проти мене, вони майже розлютилися, бо дуже добре зрозуміли, чим я так узяв красиву білявку Лізу, адже її німецьку честь і кров переважило тваринне й красиве кохання... проти якого вони, хоча й обвішані орденами і нагородами за кампанію проти Польщі й Франції, виявилися безсилі... І ось, коли ми вернулися з весільної подорожі в містечко над Дечином, де я був кельнером, Ліза захотіла мати дитину. Але я так не вмів, бо, як справжній слов'янин, я улягав настрою, я робив усе під настрій, але коли вона казала, щоб я підготувався, для мене це звучало так, як тоді той імперський доктор, згідно з нюрнберзькими законами, просив, щоб я приніс йому на білому аркуші трішки сімені, так воно й вийшло, коли Ліза сказала, аби я підготувався, бо сьогодні увечері вона в такому стані, що могла б зачати нову людину, цього майбутнього засновника Нової Європи, бо вона вже тиждень слухала з грамофона Вагнера, «Лоенґріна» і «Зіґфріда», і вже вибрала ім'я, отже, якщо народиться хлопчик, то він буде Зіґфрідом Дітіє, і цілий тиждень ходила дивитися на рельєфи під колонадою та на скульптури, простоювала до вечора там, де на тлі блакитного неба височіли німецькі імператори й королі, німецькі герої і напівбоги, а я в цей час думав про те, як прикрашу її животик квітами, що спочатку будемо гратися, як діти, тим паче, що ми Діте, Ліза того вечора прийшла у довгій тозі, з очима, сповненими не стільки любов'ю, скільки обов'язком, і тими їхніми кров'ю і честю, вона подала мені руку і щось муркотіла німецькою, і дивилася вгору так, мовби зі стелі і крізь стелю на нас дивляться з німецького неба всі нібелунґи, ба навіть сам Вагнер, до якого Ліза водала, щоб він допоміг їй завагітніти так, як вона бажає, за законами німецької нової честі, аби від кохання у неї в животі зачался нове життя нової людини,

яка закладе новий порядок і житиме в ньому з новою кров'ю, з новим світоглядом і новою честю, я слухав усе це і відчував, як мене покидає усе те, що робить чоловіка чоловіком, тому я тільки лежав, дивлячись у стелю і снів про втрачений рай, про те, як усе було гарно до одруження, про те, як я жив, наче безхатній пес, зі всіма жінками, а тепер переді мною, наче перед якимсь породистим псом, стоїть завдання запліднити чистокровну сучку, і я знав і бачив, яка буває морока з тою злучкою, як псарям доводилося цілими днями чекати на слухну хвилю, якось приїхав до нас псар із сукою з другого кінця республіки і потім мусив поїхати, бо орденосний фокстер'єр її не схотів, і коли псар приїхав удруге, довелося ту сучку на конюшні накрити кошиком, а дама в рукавичці запхала псячу пущку куди слід, і бідний песьо з батогом над головою мусив запліднити благородну суку, і це в той час, як та породиста суцяра з превеликою охотою віддавалася першому-ліпшому приблудному барбосу, або таке, у пана штабс-капітана був сенбернар, і півдня по обіді не могли його познайомити з псюкою, яку привезли аж із Шумами, бо вона була вища за того пса... нарешті інженер Марзін відвів їх на пагорб у саду, розкопав там такий майданчик, цілу годину готували терен для того сенбернарського весілля, і лише надвечір, коли пан інженер, увесь мокрий, востаннє розрівняв лопатою сходинку, справа пішла, суку поставили під приступець, а пса на нього, аби та парочка вирівнялася, і так дійшло до злучки, але з примусу, насильно, тоді як на волі вівчур з величезним бажанням цюцюркається собі з такою або ірландська тер'єрка — зі стаєнним пінчером... і таке саме вийшло зі мною... Так неймовірно здійснилося, цілий місяць я ходив, щоб мене штрикали ін'єкціями, тими, знаєте, що збуджують, цілий набір

шприців, тупих, як цвяхи, в дупу, аби зміцнити мою психіку, і після десяти сеансів нам пофортунило, однієї ночі, згідно з інструкцією, я запліднив Лізу... і ось вона почала спухати і тепер уже їй довелося ходити на зміцнюючі уколи, бо лікарі побоювались, щоб вона, бува, тієї нової людини не скинула, так ото від нашого кохання лишилася булька з носа, а те націонал-соціалістське злягання перетворилося на якийсь акт у тозі, Ліза навіть не торкнулася ні мене, ні прутня, я просто брав участь у злучці, згідно з інструкцією і правилами Нового Європейця, що не принесло мені жодної втіхи, але те саме вийшло і з дитиною, сама тільки наука і хімія, і, головне, ін'єкції, Лізина дупця від тих уколів була наче поцвяхована, і ми замість того, щоб займатися любов'ю, мусили пацькати кремами її вавки і мої гнійники після впорскувань, які мали сприяти появі нового красивого дитяти. І тут зі мною трапилася халепа, уже не раз я завважував, що з аудиторії, де читали лекції про славне минуле древніх германців, тепер долинали уроки російської мови, бо вояки навіть під час виконання расового обов'язку з метою запліднення красивих білявих дівчат ще додатково вивчали російську мову, такі загальні фрази, і от якось, коли я під вікнами прислухався до уроку російської мови, капітан запитав мене, що я про це думаю, і я сказав, що, судячи з усього, буде війна з Росією, а він почав кричати, що я збурюю громадськість, а я кажу, мовляв, тут нікого немає, тільки він та я, а він кричав, що маємо з Росією пакт, а це є підбурювання і поширення фальшивих чуток, і лише тепер я помітив, що це той самий капітан, який був Лізиним свідком на весіллі, той, що не тільки руки мені не подав і не привітав, а й упадав за Лізою до мене, а я йому перейшов дорогу, а тепер настав слухний час, щоб відігратися, і він доніс на мене,

і я опинився перед начальником того містечка, в якому вирощували Нову Європу... коли він удосталъ накричався, що це дурість, що я піду під військовий трибунал, що я чеський шовініст, саме в цей момент у містечку зчинилася тривога, начальник підняв слухавку і зблід, виявилось, що почалася війна з Росією, як я й передбачав, і він уже на сходах сказав мені, мовляв, і як ви те вгадали, а я скромно відповів, що обслуговував ефіопського імператора... А наступного дня у мене народився син, Ліза забажала охрестити його Зігфрідом, бо вона розглядала скульптури і слухала музику Вагнера, який надихнув її на синочка. Але мене звільнили й наказали після відпустки почати працю на новому місці в ресторані «Кошичок» у Чеському Раю. Ресторан і готель на самому дні ущелини, ніби в кошику, потопав у вранішніх туманах і пообідньому прозорому повітрі, крихітний готельчик для закоханих парочок, які замріяно прогулювалися поміж скель і оглядових майданчиків, щоб повертатися назад на обід і вечерю, тримаючись за руки або під руку, всі рухи наших гостей були сповільнені й спокійні, бо цей «Кошичок» призначався лише для армії і СС, для тих офіцерів, які, перш ніж вирушити на Східний фронт, наостанок зустрічалися зі своїми дружинами, коханками, тут усе було не так, як у містечку, де вирощували нову расу, куди солдатів привозили, наче расових жеребців або породистих кабанів, щоб за один-два вечора запліднити за наукою самку німецьким сіменем... У «Кошичку» все було цілком інакше, як на мій смак, тут не було веселості, тільки меланхолійний смуток, така замріянність, якої я ніколи не чекав від солдатів, майже всі гості були схожі на поетів, які ось-ось почнуть писати вірші, але це була не поетичність, бо вони залишалися такими самими жорстокими і грубими, й заро-

зумілими, як і решта німців, сп'янілих перемогою над Францією, хоча одна третина офіцерів дивізії Grossdeutschland полягла у тому галльському поході... тут німецьких офіцерів чекала інша дорога, інше призначення, інші бої, бо зовсім інша пара калош їхати на російський фронт, який уже в листопаді вклинився під саму Москву і там загруз, хоч армії розповзалися все ширше й ширше, навіть до Воронежа і на Кавказ, але далечінь і ці вісті з Росії, найголовніше, вісті з Росії, де партизани зробили дорогу на фронт настільки небезпечною, що фронт, по суті, починався вже в тилу, як оповідала Ліза, приїхавши додому з фронту, і війна з росіянами її зовсім не тішила. Ще вона привезла маленьку валізку, і я спершу не склав ціни тому, що в ній було, а валізка була повна поштових марок, я думав, що Ліза її знайшла, але вона ще в Польщі і в Франції нишпорили по єврейських квартирах у пошуках марок, а у Варшаві при обшуках у депортованих євреїв брала тільки поштові марки, про які казала, що після війни вони так піднімуться в ціні, що ми на них зможемо купити готель де завгодно і який завгодно. А той мій синочок, який залишався зі мною, був дивним дитятком. Я в нім не міг розпізнати жодної моєї риси, жодної прикмети ні моєї, ні Лізиної, ні навіть тієї, яку обіцяла атмосфера Вальгалли*, у цьому дитинчаті не було й сліду музики Вагнера, навпаки, він був такий полохливий, що в три місяці вже бився в корчах. А я обслуговував гостей зі всіх німецьких земель, спочатку вгадував, а потім уже з абсолютною точністю визначав, звідки німецький солдат — з Померанії, з Баварії чи з Пореїння, я достеменно упізнавав

* Вальгалла — у німецькій міфології палац бога Одина, куди після смерті потрапляють загині в битвах воїни і де вони продовжують попердне героїчне життя.

вояків чи то з побережжя, чи з внутрішніх земель, і чи він робітник, чи селянин... і це була моя єдина розвага, я обслуговував зранку і до ночі без відпочинку і вихідних, тому й не міг розважатися інакше, як тільки вгадувати, хто що замовить та звідки родом, і не лише чоловіки, а й жінки, що приїжджали з якоюсь такою таємною вісткою, і в тій вістці були смуток і страх, така урочиста туга, потім за все життя я ніколи не бачив подружніх і закоханих пар таких ніжних і уважних, у чийх очах було б стільки зажури й ніжності, хіба тільки вдома, коли дівчата співали «Чорнії очі плакали з ночі...» або «Зашуміли гори...» і таке інше. В околицях «Кошичка» за будь-якої погоди прогулювалися парочки, завжди молодий офіцер в однострої і молодичка, тихі і занурені в себе, і я, хто обслуговував ефіопського імператора, не міг зрозуміти й розгадати, чому вони такі, і збагнув лише тепер, що вони відчували, що можуть уже ніколи більше не побачитись... така ймовірність і робила з них красивих людей, це й була нова людина, не той гордовитий переможець і горлодер, а, навпаки, людина покірна, задумлива, з прекрасними очима наляканого звірятка... і ось очима цих закоханих пар, бо й подружжя перед перспективою фронту ставали коханцями, я навчився дивитися на околиці, на квіти на столі, на дітей, що гралися, на те, що кожна година як святе причастя, бо день і ніч перед від'їздом на фронт закохані вже не спали, не те, щоб вони не були в ліжку, але тут було щось вище, ніж ліжка, тут були очі і людські стосунки, які, мабуть, за все своє кельнерське життя я не відчув з такою силою, як побачив і пережив тут... Хоч я й служив офіціантом, а інколи метрдотелем, по суті, я був тут, як у величезному театрі або в кінотеатрі на сумному спектаклі або мелодрамі... і ще я зрозумів, що найлюдяніші стосунки

між людьми — тиша, така тиха година, відтак чверть години і, врешті, останні хвилини, коли під'їжджає коляса, іноді військова бричка, інколи авто, і двоє тихих людей підводяться, довго дивляться одне на одного, зітхають, і потім останній цілунок, фігура офіцера спочатку виростає у бричці, осідає, вона в'їжджає на горб, останній поворот, помах хустинки, і потім, коли коляса чи авто поступово зникає, мов сонце за горбом, і нема вже нічого, перед входом до «Кошичка» застається тільки жінка, німка, людина в сльозах, і все махає й махає, прощається пальчиками, з яких випала хустинка... аби потім повернутися і, заливаючись слізьми, кинутися по сходах до кімнати і там у відчаї, ніби черниця, яка зустріла мужчину в монастирі... впасти обличчям у подушку і потонути в ліжку в довгому наростаючому риданні... а на другий день виїжджали ці кохані на вокзал з очима, почервонілими від сліз, і та ж сама коляса, або бричка, або авто, привозила нові пари з усіх кінців світу, зі всіх гарнізонів, зі всіх міст і сіл на останнє побачення перед від'їздом на фронт, бо повідомлення з фронту йшли такі погані, незважаючи на швидке просування армій, що Ліза з того бліцкригу ставала дедалі стурбованіша, аж врешті не витримала і вирішила відвезти Зігфріда до Хеба у ресторан «Біля міста Амстердама», а сама поїхала на фронт, бо там їй, мовляв, буде краще.

Так неймовірно знову стало дійсністю, мене більше не було в «Кошику», рік тому я виїхав і теж прощався, теж махав рукою, перш ніж бричка зникла за горбом, теж плакав по дорозі і потім поїздом вирушив на нове місце. Ті дорогоцінні марки лежали в мене у звичайній валізці з їжею, у фібровій валізі, яку хтось викинув, а я підібрав, я визначив за каталогом Цумштайна цінність деяких марок і відразу ж зрозумів, що мені вже не дове-

деться застеляти свою кімнату стокронками, що якби я з соток зробив шпалери і обклеїв ними стелю, і передпокій, і вбиральню, і кухню — усе помешкання обліпив би зеленими квадратами стокронок, то й це не могло рівнятися з сумою, яку колись я хапну за марки, бо лише за чотири марки, згідно з каталогом Цумштайна, я міг отримати стільки, що став би мільйонером, відтак я подумки планував, що колись повернуся, німці війну вже програли, скоро їм кінець, і цього не можна не помітити, бо коли приїжджав будь-який вищий офіцер, з його обличчя я вичитував становище на фронті, їхні обличчя стали моїми газетами і повідомленнями про бойові дії, і навіть якби вони вставили в очі блискучі моноклі, то й тоді б я це зрозумів, і навіть, якби вони нап'яли чорні окуляри, я однаково побачив би, чим то скінчиться, і якби натягли на обличчя кап'узу чи якусь чорну маску, я розгадав би за їхньою ходою, з їхньої генеральської виправки і поведінки, що відбувається на бойовиську... відтак я ходив пероном, і довелося мені глянути на себе в дзеркало, а коли я подивився на себе, то раптом побачив себе як чужого чоловіка, як тих німців зі всіх земель, зі всіма відбитками професій, і хвороб, і захоплень, які я, завдяки тому, що обслуговував ефіопського імператора, розгадував, адже я врешті-решт був учнем пана метрдетеля Скржіванека, який обслуговував англійського короля, і ось подивився я на себе цим проникливим поглядом і побачив себе таким, яким ще не знав, я побачив «сокола», який, коли страчували чеських патріотів, дозволив оглядати себе нацистським лікарям, аби встановити, чи здатен він жити разом з німецькою вчителькою фізкультури, а в той час, коли німці розв'язали війну з Росією, я влаштував весілля і виспівував «Die Reihen dicht geschlossen», і в той час, коли вдома люди мучилися,

я прекрасно почувався у німецьких готелях і готельчиках, де обслуговував німецьку армію і есесівців, і коли війна скінчиться, я вже ніколи не зможу повернутися до Праги, я бачив, як десь мене — ні, не вішають, я сам себе вішаю на першому ж ліхтарі, і сам себе засуджую, у кращому випадку, до десяти років і більше... і ось я стояв і дивився на вранішньому вокзалі, зовсім порожньому, дивився на себе як на гостя, який іде назустріч, а потім віддаляється від мене, але я, той, що обслуговував ефіопського імператора, засуджений до правди і з тією ж цікавістю, з якою милувався стражданнями і таємницями чужих людей, тепер тим же самим поглядом я дивився на себе, і мені від цього погляду було погано, особливо, коли я думав про свою мрію стати мільйонером і показати Празі і всім власникам готелів, що я один з них, і не просто один з них, а може, і вищий за них, що тільки і тільки від мене, від того, що я тепер зроблю, залежить, чи зможу я повернутися додому і купити найбільший готель, дорівнятися і до Шроубека, і до пана Брандейса, тих «соколів», які мене зневажали і з якими можна розмовляти, лише відчуваючи свою силу, силу моєї валізки, завдяки якій лише за чотири марки, які Ліза відібрала десь у Варшаві або Львові, я куплю готель... готель «Ditie»... «Діте»... а може, купити щось в Австрії або Швейцарії? Я радився зі своїм відображенням у дзеркалі, і за моєю спиною тихо проїжджав швидкий поїзд, військовий госпіталь з фронту... і коли він зупинився, я бачив у дзеркалі опущені шторки, і ось одна шторка піднялася, чиясь рука відпустила шнурок, і на постелі лежала жінка в дамській нічній білизні, вона позіхала так, що відкривалася вся нижня щелепа, терла очі, а коли їх протерла, дивилася заспаними очима: де зупинився поїзд? Я дивився, і вона дивилася на мене, і це була Ліза, моя дружина, я побачив,

як вона вискочила з вагона і промайнула, відокремлена парканом, і вибігла в чому була, і перш ніж я встиг отямитись, уже повисла в мене на шиї і цілувала мене, як до весілля, і я, який обслуговував ефіопського імператора, я бачив, що вона змінилася, як мінялися ті офіцери, які, приїхавши з фронту, у «Кошичку» проводили щасливий тиждень з дружиною або коханкою, так само й Ліза, напевно, бачила і пережила неймовірно, яке стало дійсністю... і вона знову стала вчителькою фізкультури, везучи військовий транспорт калік туди ж, куди їхав я, до Хомутова, у військовий госпіталь біля озера, і щойно я вліз зі своєю валізкою, як відразу ж поїзд рушив, я увійшов до Лізиного купе, і доки за спущеною шторкою і замкнутими дверима скидав сорочку, вона мліла, як до весілля, бо ця війна, напевно, її вивільнила, упокорила, і у відплату за колишнє вона роздягла мене, і ми голі лежали в обіймах, вона дозволила мені цілувати їй живіт і чинити узагалі все в ритмі руху потяга і буферів, що стикалися і піднімалися на пружинах...

На вокзалі в Хомутові вже чекали санітарні машини, вантажівки і спеціальні автобуси, такі пересувні лікарні на шести колесах, я не чув, що Ліза доповідала начальникові вокзалу, бо стояв наприкінці вичищеного перону, мені дозволили там стояти лише тому, що я вийшов з Лізою, потім почали вивантажувати те, що привіз із фронту потяг, — свіженьких калік, придатних для транспортування, всіх, хто не міг ходити, з ампутованими ногами, однією або обома, їх складали в машини і автобуси, повний перон калік, і коли я на них дивився, то не так упізнавав, як знав, що то все ті, хто приїжджав на злучку в містечко над Дечином, ті, хто прощався в «Кошичку», і то була завершальна сцена їхньої комедії, їхнього театру, їхнього кіна. З першою машиною я поїхав

туди, куди мене призначили, — в їдальню військового госпіталю, з валізочкою на колінах, а шкіряну валізу я кинув на обгороджений дах між солдатськими наплічниками і клунками. Того дня я обійшов околиці й табір, який розкинувся біля підніжжя пагорба, такого черешневого і вишневого саду, що спускався до самого озера між галунових скель, те озеро скидалося на Генісаретське* або на священну річку Ганг, бо обслуга відвозила калік з ранами, що загнили після ампутації, на довгі загати цього озера, де не було жодної комахи, жодної рибки, взагалі все в цій воді здохло, і вже ніколи, доки витікає вода з галунових скель, ніколи не з'явиться тут життя, ось тут на березі й лежали каліки, які вже трохи підлікувалися, повільно плавали, у них не було однієї ноги чи обидвох нижче коліна, дехто взагалі був без ніг, і лише тулуби, як жаби, рухали у воді руками, і з голубого озера стирчали голови, усе скидалося на ті басейни над Дечинном, здавалося, що це ті ж фраєри, ось вони підпливали, пробувши в озері, скільки велів лікар, підтягувалися на руках і виповзали на берег, як черепахи, і залишалися лежати й чекати, поки обслуга загорне їх у купальні халати і теплі ковдри, і повільно, одного за другим, цілі сотні, повезуть потрісканою загатою на головне плато перед їдальнею, де грала дамська капела і подавали обід... Найдужче мене переймало відділення з пошкодженими хребтами, ті, що тягали за собою усю нижню частину тіла, на суші і в воді вони були схожі на русалок, і ще безногі, що мали такий маленький тулуб, ніби голова сиділа просто на ногах, але вони любили грати в пінг-понг, у них були розкладні хромовані возики, на яких

* Генісаретське озеро — біблійна назва Тівер'ядського озера, через яке протікає річка Йордан.

уміли так швидко пересуватися, що грали навіть у футбол, лише замість ніг користувалися руками, власне, в гандбол, і взагалі, заледве трішки оклигають ці всі одноногі, безрукі, з обгорілими головами, — всіх охоплювала страшна жадоба життя, бувало, вони грали в футбол і пінг-понг, і в той гандбол до самої темноти, а я сурмив їм, так гейби зорю, скликаючи на вечерю, і всі, коли приїжджали на своїх возиках або шкандибали на милицях, всі світилися здоров'ям, бо відділення, де я подавав їжу, називалося реабілітаційним, а в трьох інших пораненим фронтовикам лікарі робили операції і потім лікували електрикою та іонтофорезом... У мене через тих калік іноді виникали марева, бо я постійно бачив кінцівки, які вони втратили, і так виходило, що ті кінцівки, яких бракувало, я бачив, а ті, справжні, для мене зникали, і тоді я лякався — що ж, власне, я бачу? Тоді я завжди прикладав пальця до лоба і казав собі: чому ти так бачиш? Бо ти обслуговував ефіопського імператора, бо тебе вчив метрдотель Скрживанек, який обслуговував англійського короля. Раз на тиждень ми з Лізою їздили до синочка в Хеб у готель «Біля міста Амстердама»... Ліза тепер знову повернулася до свого плавання, бо то було її, вона щодня хлюпалася в тому озері і від купання стала, як бронзова статуетка, така міцна й красива, що я не міг діждатися, коли ми будемо разом, і Ліза ходитиме по хаті гола, і ми опустимо штори, і взагалі Ліза абсолютно змінилася. Вона накупила книг якогось імперського спортсмена Фура чи Фука про культ голого тіла, а що Ліза мала гарне тіло, то пристала до нудистів, хоча й не вступала до їхнього товариства, вранці вона подавала каву в самій спідниці, а бувало, що приходила й наголяса і, щоразу зиркнувши на мене, задоволено кивала і усміхалася, бо по моїх очах бачила, що вона мені подо-

бається і що вона тепер красива... Але із Зігфрідом, нашим синочком, була морока, будь-яку річ, яка трапляла йому в руки, він відразу шпурляв, поки одного дня, коли повзав по підлозі «Міста Амстердама», знайшов молоток, і дідусь жартома дав йому цвях, і цей шкраб наставив цвях і одним ударом забив його в підлогу... відтоді наш хлопчик, коли інші діти гралися брязкальцями й ведмедиками, коли інші діти вже бігали, наш Зігфрід повзав по підлозі і кричав доти, поки не діставав молоточка і цвяшки, і забивав їх з великою радістю у підлогу, і коли інші діти вже починали базікати, наш синочок не тільки не ходив, а й не казав навіть «мама», тільки трясся за молотком і цвяхами, і якщо він був нагорі, то «Місто Амстердам» здригалось від ударів молотка, і підлога була геть поцвяхована, і завдяки тому його права рука стала, як у дорослого, навіть здалека було видно його сильне плече... і коли ми його провідували, це завжди була для мене мука, втім, синок ні мене, ні свою матір не впізнавав, нічого не вимагав, окрім молотка і цвяхів, а цвяхи продавалися за ордером, або на картки, або на чорному ринку, так що мені доводилося добувати ті цвяхи де тільки можна, і синочок ударами забивав шестисантиметрові цвяхи в підлогу, і після кожного удару я хапався за голову, бо з найпершого погляду у цій своїй дитині, у цьому гостеві, який був моїм сином, я розпізнав, що він є й залишиться кретином, і тоді, коли його однолітки підуть до школи, наш Зігфрід ледве почне ходити, а коли інші діти закінчать школу, наш Зігфрід ледве навчиться сяк-так читати, і коли інші діти вже одружаться, наш Зігфрід навчиться визначати час і приносити газети, він сидітиме вдома, бо нікому не буде потрібний, хіба для забивання цвяхів... отак я дивився на свого синочка і за кожними провідинами бачив під-

логу чергової кімнати, поцвяховану уздовж і впоперек, я тверезо міркував ще й тому, що дивився на нашого хлопчика не як на свого сина, а як на відвідувача ресторану... але те, що наш син був одержимий забиванням у підлогу цвяхів, було не просто так, ті цвяхи, що вганялися молотком у підлогу, мали свій сенс, бо коли гуркотів наліт і всі бігли в укриття, Зігфрід радів цьому гуркоту і саяв, у той час, як решта дітей зі страху наклали в штанята, наш Зігфрід ляскав ручками й сміявся, і раптом ставав таким красивим, ніби десь дівалися його корчі, спадала пелена з мозку, і доки падали бомби, Зігфрід забивав цвях за цвяхом, які ми брали в укриття, і гарчав сміхом... І я, котрий обслуговував ефіопського імператора, радів з того, що мій синочок хоча й тупенький, але не настільки, щоб провіщати майбутнє всіх німецьких міст, про які я знав, що з ними все скінчиться достоту так, як з підлогою в номерах готелю, я купував три кіля цвяхів і Зігфрід забивав їх до обіду в підлогу кухні, а по обіді, коли він вганяв цвяхи в підлогу у pokojах, я витягав із неабияким зусиллям цвяхи в кухні і подумки радів, що літаючі килими маршала Теддера* так само забивають у землю бомби, згідно з планом, бо мій синочок теж забивав цвяхи завжди по прямій і під прямим кутом... слов'янська кров знову перемогла, і я своїм хлопцем пишався, бо хоча він ще не говорив, але вже почав ходити, і неодмінно, як Бівой**, з молоточком у міцній руці...

Тепер переді мною знічев'я виникали картини, які я вже давно забув, раптом вони спливали переді мною такі ясні й чіткі, що я завмирав з татцею і мінеральною

* Артур Вільям Теддер (1890—1967) — британський маршал авіації.

** Бівой — богатур, герой чеських легенд.

водою, ніби уражений блискавкою, і досить було кількох секунд біля галунового озера, аби переді мною явився Зденек, той метрдотель з ресторації «Тіхота», який на вихідні любив розважатися так, щоб розтринькати всі взяті з собою гроші, і завжди кілька тисяч... на картині, яка мені з'явилася, я побачив його стрийка, капельмейстра військової оркестри, вже на пенсії, який колов дрова біля свого лісового будиночка, геть зарослого квітами і хвойними деревами, цей стрийко колись служив капельмейстром за Австрії, тому він завжди носив ту форму, навіть коли колов дрова, він написав два галопи і кілька вальсиків, які все ще виконували, але ніхто вже не знав, хто композитор, всі думали, що він давно помер, і ось Зденек, коли ми в наш вихідний день, як завжди, їхали на бричці і раптом почули військовий духовий оркестр, то Зденек встав у бричці і дав знак кучерові, щоб той зупинився... а відтак підійшов до військової оркестри, яка грала вальс його стрийка, а там уже стояли автобуси, бо за хвилю вся оркестра збиралася вирушити кудись на конкурс військової музики, але Зденек умовив капельмейстра, віддавши йому всі гроші, які мав, чотири тисячі крон, воякам на пиво, аби вони вчинили те, що він скаже, і ось ми пересіли з брички у перший автобус, а за годину вийшли в лісі, і сто двадцять музикантів в одностроях зі своїми блискучими інструментами попростували ліською дорогою, потім звернули на стежину, зарослу густим чагарником, над яким піднімалися високі сосни, тут Зденек дав знак, щоб зачекали, і крізь виламані штахети в паркані зник у кущах, потім повернувся, розповів свій план, дав знак, і всі вояки один за одним пролізли через вилом у паркані, а Зденек, як на фронті, віддавав команди, щоб вони оточили будиночок, захований у кущах, звідки лунали

удари сокири, потім тихенько цілий оркестр оточив цю колоду і літнього чоловіка в австрійській старій формі військового капельмейстра, і диригент військової оркестри на Зденків знак махнув золотою паличкою і голосно скомандував, тут з кущів піднялися і вийшли блискучі духові інструменти, і оркестра розродилася гучним галопом, який створив Зденків стрий і який військова оркестра везла на конкурс, старий капельмейстер так і лишився стояти, як рубав поліно, оркестра ступила кілька кроків уперед, все ще до пояса в сосновому і дубовому підліску, лише диригент зі своєю золотою паличкою стояв по коліно в цій зелені і вимахував паличкою, оркестра грала галоп, інструменти виблискували на сонці, а старий капельмейстер ошелешено роззирався, і на обличчі у нього з'явився такий небесний вираз, ніби він помер, а коли оркестра дограла той галоп, то відразу ж перейшла до концертного вальсу... а старий капельмейстер звалився на колоду і, тримаючи сокиру на колінах, плакав, диригент військової оркестри підійшов із золотою паличкою, торкнувся до плеча старого і, коли той підвівся, віддав йому цю паличку, Зденків стрийко встав, як він потім казав нам, думаючи, що він умер і попав на небо разом з військовою оркестрою, він думав, що на небі грає військова оркестра і що диригує тою оркестрою Бог, і що він передає йому паличку... і старий диригував своєю музикою, а коли закінчив, з кущів вийшов Зденек, потиснув стрийкові руку і побажав здоров'я... за півгодини оркестра вже знову сідала в автобуси, а коли ті автобуси від'їжджали, музиканти зіграли Зденкові туш, урочисті фанфари, і Зденек стояв зворушений, кланявся і дякував навіть тоді, коли автобуси, а потім і фанфари зникли з лісової дороги, вихльостані гілками буків і буковою памолоддю... По суті, цей Зденек був якийсь ангел,

кожен його вихідний, який ми проводили разом, скидався на цей, потім десять днів він придумував, як витратити свої тисячі, у той час, як я зачинявся і, розклавши по підлозі папірці стокронок, ходив набосняка по купюрах, ніби по викладеній кахлем підлозі, або ж лягав на них, наче на якийсь зелений луг, а Зденек то влаштує весілля якомусь каменяреві для його дочки, то ми йдемо з ним у магазин і вдягаємо в білі матроски всіх хлопчиків з сиротинця, то він оплатить на ярмарку всі каруселі і гойдалки за цілий день, аби того дня всі могли кататися задарма, якось у Празі ми накупили найкрасивіших букетів і пляшечок з трояндовою водою і ходили від однієї громадської вбиральні до іншої і вітали кльозетних бабусь зі святами, яких не було, уродинами, які вже минули, а Зденек саяв від щастя, якщо якась бабця і справді того дня мала уродини або іменини... і ось одного дня я сказав собі, що поїду подивитися до Праги, візьму таксі до готелю «Тіхота», щоб дізнатися, чи є там ще Зденек, і якщо нема, то де може бути, і ще побуваю там, де жив на вихованні в бабусі, чи ціла ще та кімнатка, у вікнах якої з'являлися сорочки й підштанки, коли їх згори викидали приїжджі з вікна сортиру Карлових лазень, і бабуся ті брудні підштанки приводила до ладу і продавала на будовах робітникам і мулярам... І ось я стояв на вокзалі в Празі і шукав потяг на Табор, а коли загорнув рукав, щоб глянути, котра година, а потім підняв очі, то побачив, що біля кіоску стоїть Зденек, я так і завмер, бо то було те, що зі мною часто буває, коли неімовірно стає дійсністю, і так я стояв остовпілий, помітивши, що Зденек роззирається, мовби вже довго чекає, потім підняв руку, вочевидь, він таки когось чекав, бо теж хотів зиркнути на годинник, але раптом до мене підійшли троє чоловіків у шкіряних пальтах і схопили

за руку, яку я все ще тримав на годиннику, я бачив, як на мене дивився Зденек, наче у сні, був блідий, він стояв і дивився на мене, як німці запихають мене в машину і везуть, а я дивувався, куди вони мене везуть і чому, вони везли мене на Панкрац*, відкрилися ворота і знову мене повели, ніби злочинця, і кинули до камери... я з несподіванки вражений був тим, що зі мною сталося, але раптом майже зрадів і вже завмирав від страху, щоб мене не відразу випустили, бо війна однаково хилилася вже до кінця, я хотів, щоб мене посадили, щоб я опинився в концентраційному таборі, я мріяв, щоб мене посадили саме німці, і німці, моя щаслива зірка світила мені, відчинили двері й повели мене на допит, і коли я все про себе розповів, і про причину приїзду до Праги, слідчий споважнів і запитав, кого я чекав. І я сказав, що нікого, і знову відчинилися двері, увійшли двоє цивілів, кинулися на мене, розбили ніс, вибили два зуби, я впав, вони нахилилися наді мною, знову і знову запитували, кого я чекав, хто повинен був передати мені звістку, я відповідав, що приїхав погуляти по Празі, просто так, на прогулянку, тоді один з них нагнувся, підняв моє лице, схопив за волосся і став бити головою об підлогу, а той, що допитував, кричав, що зиркання на годинник означає пароль, та що я пов'язаний з підпільним більшовицьким рухом... потім мене занесли й кинули до ув'язнених, ті витягли мені вибиті зуби, обтерли кров з лиця і розбитих брів, а я радів і сміявся, мовби нічого не відчував, ні побоїв, ні ран, ні ударів, і всі дивилися на мене так, гейби я був сонцем, героєм, бо, коли шпурнули мене в камеру, то ті есесівці з відразу волали: «Ти більшовицька свиня!», а в моїх вухах їхні слова звучали,

* Панкрац — в'язниця у Празі.

як ніжна музика, як слова коханої, бо я починав усвідомлювати, що це вхідний талон, зворотний квиток до Праги, очищувач, єдиний плин, який здатен відмити все те, в чому я закалявся, одружуючись із німкою і стоячи в Хебі перед нацистськими лікарями, які оглядали мого прутня, чи годен він запліднити німецьку арійку... обличчя, яке мені розбили тільки за те, що я дивився на годинник, стане моєю єдиною перепусткою, яка зможе витримати перевірку, отже, я увійду до Праги як борець проти нацизму, і, головне, я доведу всім цим шпроубекам і брандейсам, всім власникам готелів, що належу до них, бо, якщо залишуся живий, обов'язково куплю найбільший, який тільки існує, готель, хай якщо не в Празі, то деінде, бо з валізкою марок — як хотіла Ліза — я міг би купити навіть два готелі і вибрати їх десь у Австрії або Швейцарії, але в очах австрійських або швейцарських готелярів я не був би нікчемною, їм би я не мусив щось доводити, з ними у мене не могло бути жодних рахунків з минулого, перед ними я не мусив виструнчуватися, але мати готель у Празі, і в Празі вступити в гільдію власників готелів, і досягти поста секретаря всіх празьких готелів, ось тоді б їм довелося мене визнати — не любити, але поважати, а мені нічого іншого в майбутньому й не треба... Отак я відсидів на Панкраці повних чотирнадцять днів, на подальших допитах стало ясно, що трапилася помилка, що німці дійсно вистежували людину, яка повинна була глянути на годинник, що вони вже схопили зв'язкового і від нього дізналися все, що потребували, навіть те, що там, на вокзалі, був хтось інший, а я пригадав, що там стояв Зденек, і що він теж хотів поглянути на годинник, а що Зденек мій приятель, замість якого взяли мене, то він стане кимось дуже важливим, і якщо не хтось із співкамерників, то вже ж таки

Зденек обов'язково мене захистить, тому, повертаючись із допитів, навіть, якщо мене й рукою ніхто не торкався, я відновлював кровотечу з носа, а при цьому усміхався і сміявся, а з носа мені дзюрила кров... врешті мене звільнили, слідчий вибачився, проте підкреслив, що інтереси Рейху зобов'язують, хай краще дев'яносто дев'ять невинних будуть помилково покарані, ніж один-єдиний винний утече від них... І ось надвечір я стояв перед брамою панкрацької в'язниці, а за мною вийшов ще один звільнений... він як вийшов, так і звалився, сів на тротуар, у фіолетовому затемненні проїжджали трамваї, текли вгору і вниз потоки перехожих, молодята трималися за руки, у сутінках гралися діти, ніби й не було війни, ніби на світі лише квіти, обійми і закохані погляди, у цих теплих сутінках блузки і сукні на дівчатах були такі звабливі, що я теж охоче дивився на те, що було приготоване для чоловічих очей і зумисне обіцяло еротичні радощі... «Яка краса», — сказав той чоловік, коли отямився, і тоді я запропонував йому свою допомогу... я спитав: «Скільки років?» Він сказав, що відсидів десять років... і хотів встати, але не зміг, мені довелося його підтримувати, він запитав, чи я не кваплюся. Я відповів, що ні, а коли він запитав, за що я сидів, я сказав: «За нелегальну діяльність», відтак ми рушили до трамваю, і мені довелося допомагати йому, і знову скрізь, у трамваї і на вулицях, було повно людей, і всі нібито поверталися або йшли на якусь танцювальну забаву, лише тепер я помітив, що властиво пражанки красивіші, ніж ті німки, що в них кращий смак, бо на німках будь-який одяг сидить як однострій, що їхнє вбрання, ті дірндли* й зелені камізельки з мисливськими капелюшками

* Ді р н д л — німецьке національне жіноче вбрання зі строкатої тканини.

несуть відбиток чогось військового... І ось я сидів біля сивого молодика, напевно, йому було не більше тридцяти, і я сказав, що він хоч і сивий, але ще такий молодий, а потім ні з того ні з сього запитав: кого ви убили? Він хвильку повагався, потім довго дивився на випнуті перса дівчини, що трималася однією рукою за петлю в трамваї, і спитав: звідки ви знаєте? І я відповів, що обслуговував ефіопського імператора... так ми доїхали до кінцевої зупинки «одинадцятки», уже стемніло, і цей убивця попросив, аби я пішов з ним до його матусі, щоб провів його, бо він дорогою може впасти... відтак ми курили й чекали автобуса, який швидко прийшов, потім проїхали три зупинки і вийшли біля Конічкового Млина, цей убивця сказав, що краще піде задвірками через село Макотряси, аби скоріше бути вдома, і, головне, щоб здивувати матусю і вибачитися перед нею... я сказав, що піду з ним до околиці, до воріт рідної хати, потім повернуся на головну дорогу і поїду автостопом, усе це я робив не з якогось співчуття чи люб'язності, я завше думав про те, щоб у мене було якнайбільше алібі, коли закінчиться війна, а те, що вона скоро закінчиться, цього не можна було не бачити... так ми крокували крізь зоряну ніч, запорошена дорога через темне село знову вивела нас у вологі поля, сині, як копірка, з вузеньким серпом місяця, що саяв помаранчевим світлом і кидав на нас то ззаду, то збоку, то спереду тоненьку, ледь помітну тінь... потім перед нами виріс пагорб, такий, ніби земля собі просто зітхнула, і він сказав, що звідси має бути видно його село, його будинок... але коли ми зійшли на вершину, то не побачили жодної будівлі... убивця завагався і навіть злякався, забурмотів, що це неможливо, невже він заблукав? Напевно, за тим другим горбом... але, пройшовши метрів сто, і вбивцю, й мене

охопив страх... тепер убивця затремтів ще сильніше, ніж коли вийшов з воріт панкрацької в'язниці... він сів і витирав лоба, який блищав так, ніби по ньому текла вода... Що таке? — кажу. «Тутка було село, а тепер ані сліду, вже-м здурів чи тільки починаю дуріти?» — бурмотів убивця... Я кажу: як це село називається? І він відповів: «Лідице...» Я кажу: воно було тут, але тепер села нема, німці його спалили, людей розстріляли, а тих, що лишилися, відвезли до концтабору. І вбивця допитувався: «Чому?» Кажу: вбили імперського протектора*, і сліди вбивці вели сюди... А вбивця сидів, і руки в нього звисали уздовж зігнутих колін, ніби два плавники... Відтак піднявся і, як п'яний, ходив по цьому місячному попелищу, зупинився перед якоюсь жердиною і обійняв її, але це виявилася не жердина, а стовбур дерева, стирчала з нього єдина обрубана гілка, мовби на цій гілці страчували, вішали. «Це тут, — сказав убивця, — тут, це наш горіх, тутка був наш сад, і тут, — він поволі човгав, — і тут десь...», та враз злякався і став руками обмацувати засипані фундаменти будинку і господарських будівель, потім поповз, ніби сліпий, який читає книгу, спогади додавали йому сили, і коли обмацав на колінах увесь рідний будинок, сів під стовбуром і закричав: «Ви вбивці!», і встав, стискаючи кулаки, і в світлі молодика блакитні жили виступили у нього на шиї... і коли він накричався про вбивць, то вбивця сів на землю, скорчився, руки стулив під коліньми і гойдався, ніби в кріслі-гойдалці, і дивився на цю гілку, що перекреслювала серп місяця, і говорив, ніби сповідався: «У мене був файний татко, він був файніший, ніж я тепер, я з ним не до по-

* 1942 року учасники Опору вбили Гейдріха, «імперського протектора Богемії і Моравії».

рівняння, хоча і я файний, татко любив жінок, а жінки ще дужче любили татка, і ото татко ходив до сусідки, а його ревнував, бо мама страждала, і я увидів, як татко... розумієте? От за цю гілку він щоразу тримався і, розгойдавши її, зручненько так пускав, щоб опинитися по той бік паркана, а там файна сусідка, одного дня я татка підстеріг і, коли він перелетів через паркан, ми з ним посварилися, і я татка зарубав сокирою, не так, аби хтів убити, але я любив мамусю, а мамуся страждала... і тепер від того всього лишився тільки стовбур горіха... і моя мамця, вона, певно, теж мертва...» Кажу: може, в концтаборі, скоро повернеться... І вбивця піднявся й запитав: «Підете зі мною? Ходім запитаємо»... і я сказав: чом би й ні... я знаю німецьку... Відтак ми подалися на Кладно і перед північчю вже були в Крочеглавах, запитали в німецького патруля, де будівля гестапо. І патруль нам показав, куди йти. Ми стояли перед брамою, на другому поверсі йшла якась забава, шум і галас, якийсь дзенькіт і жіночий пронизливий сміх... Змінився патруль, була вже перша ночі, і я запитав старшого охорони, чи можна поговорити з начальником гестапо. І він заволав: «was?» і сказав, щоб ми прийшли вранці, але тут відчинилися двері і вивалилася юрба есесівців в одностроях, вони розходилися і весело прощалися, як після якоїсь гулянки, якогось святкування, іменин чи уродин, а я пригадав, як щодня у піднесеному настрої гості покидали готель «Париж», коли настав їхній час чи була пора зачиняти... на верхній сходинці стояв військовий, він тримав канделябр зі свічками, п'яний, у розхристаному мундирі, волосся звисало на лоба, він піднімав на прощання свічник, а коли побачив нас, спустився на самий поріг і запитав старшого охорони, який віддав йому честь, хто ми такі. І старший відповів, що ми хотіли б

з ним поговорити... і вбивця сказав, аби я переклав усе, що він мені казав, що він десять років відсидів у в'язниці і тепер прийшов у Лідіце додому, і не знайшов ні Лідіце, ні матері, і що він хоче знати, що сталося з його мамою. Начальник засміявся, з нахиленої свічки, ніби сльози, скрапували крапинки гарячого воску... він почав підніматися по сходах, але потім заволав: «halt!» Двері охорони відчинилися, начальник знову спустився й запитав: «За що ти отримав десять років?» І вбивця відповів, що вбив батька... Начальник підняв свічник з тими свічками, що все ще крапали воском, і освітив обличчя вбивці, і враз ніби ожив, ніби зрадив, що доля в цю ніч послала йому того, хто прийшов запитати про свою матусю, хто вбив свого батька і хто виявився у становищі, в яке часто потрапляв сам начальник, коли вбивав за наказом чи власноруч... і ось я, котрий обслуговував ефіопського імператора і часто ставав свідком, як неймовірно стає дійсністю, я побачив, як державний імперський вбивця, вбивця тисяч, розцяцькований нагородами, які дзвеніли у нього на грудях, ступає сходами вгору, а за ним крокує звичайний вбивця, батьковбивця, я хотів піти, але старший охорони узяв мене за плечі, показав на сходи і грубо завернув до них... Потім я сидів за великим столом перед залишками пригощення, такі столи бували після весілля або випускних іспитів, залишки торта і надпочаті, недопиті і допиті пляшки, у центрі сидів п'яний есесівець і випитував знову і знову про те саме, а я перекладав, як усе відбулося біля того стовбура горіха десять років тому, але найдужче начальник тішився з того, як досконало усе організовано на Панкраці, що ув'язнений так і не дізнався, що в Лідіце і з Лідіце сталося... І ще раз того вечора неймовірно здійснилося, бо мене, перекладача, що сховався за роллю

перекладача з розбитим, але вже підгоєним обличчям, він не пізнав, але я пізнав у начальникові гестапо одного з гостей на моєму весіллі, того пана, який мене ані привітав, ані руки не подав, я тоді простяг келих і цокнув обцасами лакованих штиблетів, але так і залишався стояти з випростаною рукою і келихом, достукуючись до свого щастя, але відповіді не отримав, я тоді був так страшно зганьблений, що почервонів до самих корінців волосся так само, як тоді, коли не захотіли зі мною випити ані пан Шроубек, власник готелю, ані пан Скржіванек, який обслуговував англійського короля... і тепер доля підкинула мені ще одного з тих, хто не помітив мого доброго наміру по-приятельськи почаркуватися... ось він сидить переді мною і нахваляється, що може підняти з ліжка, розбудити якогось начальника архіву, і потім разом з нами бере реєстраційну книгу і гортає на бенкетному столі, гортає, мачаючи сторінки в розлиті підливки й лікери, аж поки знаходить потрібну, щоб прочитати, що сталося, і повідомляє, що матуся вбивці в концентраційному таборі, і досі біля її імені немає ні дати, ні хрестика, які б означали смерть. Коли я наступного дня повернувся до Хомутова, виявилось, що я вже звільнений, вони отримали повідомлення, і самої лише підозри вистачило, щоб мені пакувати валізи, а ще я знайшов листа, що Ліза виїхала в Хеб, до Зіґфріда і дідуся в ресторацію «Біля міста Амстердама», і щоб я приїхав до них, валізку вона взяла з собою. Потім я добрався на машині аж до самого Хеба, але там довелося почекати, бо оголосили про наліт на Хеб і Аш, і коли я лежав з солдатами у шанцах, то почув гудіння, що наближалося, немов розмірено й ритмічно працював якийсь верстат, таке то було гудіння, що мені аж привидівся і майже виник перед очима мій синочок, бо я побачив, як щодня

і, звісно, нині теж, бо ж я купив йому п'ять кіля цвяхів, він повзає і справно й ритмічно сильними ударами молотка з одного маху вганяє в підлогу цвях за цвяхом з таким натхненням, ніби садить редьку або густий шпинат... Після закінчення нальоту я сів у військове авто, і коли ми наближались до Хеба, обабіч дороги йшли, співаючи, люди, літні німці, і співали якісь веселі пісні, співали, напевно, надивившись усього, очамрівши або збожеволівши, а може, в них така звичка в нещасті співати веселі пісні, а потім уже нам назустріч летіла пилюка й золотистий дим, ми бачили у рівчаку убитих, а далі почалися вулиці з палаючими будинками, санітарні чоти витягали напівзасипаних людей, а медичні сестри вклякали і перев'язували голови й руки, з усіх боків лунали стогони й голосіння, а я пригадав, як проїздив тут у колісі разом з автами під час весілля, і всі були сп'янілі перемогою над Францією і Польщею, і тепер я бачив ті самі червоні прапори зі свастикою, які похитливо лизав вогонь, ці прапори і стяги горіли з таким тріском, мовби вони особливо смакували вогню, що піднімався по червоному сукну догори, і обгорілий край закручувався, наче хвіст морського коника... і потім я стояв перед стіною готелю «Біля міста Амстердама», що горів і обсіпався... віяв легкий вітерець, відносячи бузкову хмару диму й пилу, і я бачив, як на останньому поверсі сидить мій синочок і продовжує влучними ударами забивати в підлогу цвяхи, я бачив, яка сильна у нього права рука, і найсильніші в ній зап'ястя і лікоть, як у тенісиста, я бачив рухливий біцепс, який одним ударом забивав цвяхи в підлогу, мовби не падали бомби, мовби нічого на світі не відбувалося... І вийшло так, що на другий день, коли всі люди вибралися з укриття, не прийшла Ліза, моя дружина, казали, що начебто вона залишилася

десь на дворі, я питає про маленьку подряпану валіску, сказали, що Ліза завше тримала її при собі... і ось я взяв кайло і цілий день шукає у дворі, наступного дня я дав синочкові п'ять кіля цвяхів, і він весело забивав їх у підлогу, поки я шукає свою дружину, а його матусю, і лише на третій день натрапив на її мешти, і поволеньки, бо Зігфрід кричав і плакає, що в нього нема цвяхів, ніхто не приносив йому нових, і він бив молотком по голівках уже забитих, я поволі витягав з румовищ і сміття свою Лізу, і, коли вивільнив половину її тіла, то побачив, як, скрутившись клубочком, вона захищала своїм тілом фіброву валіску, яку я спочатку дбайливо заховав, а потім відкопав свою дружину, але без голови. Повітряною хвилиною їй відірвало голову, яку ми шукали ще два дні, а синочок продовжував бити молотком і забивати цвяхи в підлогу і в мою голову. І ось на четвертий день я взяв валіску і, не попрощавшись, пішов, і позаду мене заговкали удари молотка, ці удари я потім чув майже все своє життя, бо того вечора мали приїхати за моїм синочком Зігфрідом з товариства схиблених діток, а Лізу ми поховали в братській могилі, навіть ніби й з головою, але це був лише намотаний на тулубі шалик, аби люди не подумали казна-що... хоча заради цієї голови я перекопав увесь двір. Досить з вас? На цьому сьогодні закінчу.

Як я став мільйонером

Слухайте, що я вам тепер скажу.

Та валізка з рідкісними марками принесла мені щастя. Але не відразу, бо після закінчення війни я попав під «малий декрет»*, хоча я й повідомив адресу того начальника гестапо, того вбивці безлічі людей, який утік і сховався десь у Тіролі, а я в свого тестя у Хебі вивідав місце його перебування, тоді Зденек отримав дозвіл від американської адміністрації і на машині з двома військовими поїхав за ним, застали його, як він косив луг, відростивши бороду і перебравшись у тірольські штани й сорочку. І хоча його посадив я, все одно «соколи» з Праги відправили мене до в'язниці, не за те, що я одружився на німці, а за те, що в той час, коли страчували тисячі чеських патріотів, я стояв перед нацистською управою крові й честі і вони мене оглядали, я, активний

* Йдеться про закон, за яким усі, хто співпрацював з нацистами, мали відбути покарання.

член «Сокола», добровільно дозволив оглядати себе, чи здатний я на статеве життя з німецькою арійською жінкою, і ось за це мені дали за «малим декретом» півроку... потім я продавав марки і отримував за них такі суми, що міг би застелити ними десять підлог у своєму помешканні, і коли я набрав суму, що покривала сорок підлог, я купив готель на околиці Праги, готель, у якому було сорок номерів... Але в першу ж ніч мені почулося, що на верхньому поверсі, на мансарді, хтось кожну хвилину з жахливим гуркотом теслярською сокирою забиває цвяхи в підлогу номера, і потім щодня не лише в тому, а й у другому, і в третьому, і в десятому і навіть, нарешті, в сороковому номері — у всіх відразу номерах і всюди по всіх підлогах рачкує мій синочок, сорок синочків, і кожен потужним помахом забиває в підлогу цвяхи, в одну підлогу за другою, і так щодня до сорокового дня... і коли я на сороковий день, очамрілий від ударів, запитував, чи не чує хто-небудь ударів молотка, то ніхто не чув, окрім мене, і тоді я цей готель поміняв на інший, навмисне вибрав лише з тридцятьма pokojами, але все повторилося й там, і тоді я второпав, що гроші за поштові марки були несправедливі, що це були гроші, які відібрали насильно, і людину при цьому вбили, може, це були марки якого-небудь чародія-рабина, бо удари і цвяхи, що були забиті в підлогу, насправді були забиті в мою голову, за кожним ударом я відчував, як цвях проникає мені в череп, при другому ударі він увійшов у череп до половини, а потім і ввесь, і під кінець я не міг навіть ковтати, бо ці довгі цвяхи врешті досягли самого горла... але я глузду не втратив, бо в мене була мета мати готель і дорівнятися до всіх власників готелів, і я не хотів і не міг відступити, адже я жив лише однією мрією, що колись досягну, скажімо, такого становища, як у власника готелю

пана Брандейса, не те, щоб у мене було золоте начиння на чотириста гостей, як у нього, а бодай лише сто золотих наборів, зате в мене житимуть найзнаменитіші іноземці... і тоді я почав будувати готель, зовсім не такий, як інші готелі в Празі, я купив покинуту каменярню і почав доповнювати й покращувати все, що там було, як у готелі «Тіхота», основою готелю стала величезна кузня з глиняною підлогою і двома коминами, я залишив і четверо маленьких ковадел зі всіма молотками і всіма кліщами, що висіли на чорних стінах, у цих коминах і ковальських горнах на рожнах на очах у гостей будуть смажитися шашлики й мисливська печеня, я купив шкіряні крісла й столи, все за порадою архітектора, вар'ята, який усе, що омріяв сам, виконував для мене, і він завше був у такому самому захваті, як і я, і ось того самого дня, як ми влаштували цю кузню, я ліг у ній спати, і в першу ніч я почув удари, але вони були зовсім слабенькі, в глиняну підлогу ці цвяхи входили легко, як у масло, так що удари в моїй голові відлунювали приглушено, і я зі ще більшим бажанням взявся будувати готельні номери, маленькі келії, влаштовані в довгому бараку, на кшталт барака в концтаборі, тут раніше були роздягальні й туалети для робітників, але я велів переобладнати їх у номери, у тридцять номерів, і на пробу звелів зробити підлогу з грубої, шорсткої плитки, такої, яку виробляють в Італії та Іспанії, і всюди, де буває спекотно, і першого ж дня я вирішив перевірити і прислухався, але почув, як ті цвяхи лише ковзають по моїй голові, вибиваючи іскри, такий твердий був цей кахель, а згодом ті удари після марних зусиль стихли, і я видужав і почав спати так, як спав досі... будівництво йшло так швидко, що за два місяці я відкрив готель і назвав його «У розколіні», бо в мені теж щось розкололося і відпало. Це був справді першо-

класний готель, і жили тут лише ті, хто заздалегідь замовляв номер, готель стояв у лісі, і номери півколом огинали блакитне озеро на дні каменярні, а на гранітній скелі, що височіла на сорок метрів, я велів альпіністам посадити альпійські рослини і декоративні кущі, які зростають у подібних умовах, і ще над озером було напнуто сталеву линву, один її кінець закріпили на вершині скелі, а інший спускався до самого низу, щовечора у мене в готелі був атракціон, я наймав артиста, який брався за ролик, таке сталеве кільце зі вставленою у нього жердиною, вичікував момент, відштовхувався від скелі, з'їжджав линвою вниз, а над озером відпускав ролик, який котився до самого низу, і артист, світячись у фосфоруєчому костюмі, на мить завмирав у повітрі, робив сальто, і тоді, випрямившись, із витягнутими руками пірнав у глибоке озеро, щоб потім поволі, не кваплячись, в облягаєчому фосфоруєчому костюмі пливти до берега, на якому стояли столики й крісла. Все було біле, я все велів пофарбувати на біло, білий тепер став моїм кольором, я влаштував такий собі Баррандов*, але в мене вийшло оригінальніше, я міг тепер змагатися з кожним, я сказав би їм... якщо чесно, ідею з роликом підказав піколик, який одного дня після обіду піднявся нагору, вхопився за цей ролик, з'їхав униз і відпустив його над озером, гості закричали з жаху, хтось підскочив, а хтось упав у крісло, всі крісла були в стилі Людовика, а піколик у фракку випростався, знайшов у повітрі рівновагу і головою пірнув у плесо, озеро ніби його проковтнуло... і в ту ж хвилину я зрозумів, що таке повинно бути тут

* Баррандов — пагорб на околиці Праги, де розташовані вілли, чимало з яких побудував батько президента Чехії Вацлава Гавела, там також знаходиться однойменна кіностудія і найрозкішніший у Празі ресторан.

щодня і що ввечері костюм треба підсвічувати, я не міг на цьому прогоріти, навіть якби захотів, бо такого не було ні в кого, не лише в Празі, а й у всій Чехії, а може, й Центральній Європі... як я потім дізнався, і в цілому світі, бо одного дня мені доповіли, що в нас поселився письменник на прізвище Стейнбек... він скидався на морського капітана або пірата, і йому так тут сподобалося, та кузня, яку я переробив на залу, і цей вогонь, і ці кухарі, що працювали просто перед гостями, і те, що вони тут таки досмажували шашлики й мисливську печеню, і гості від того, що дивилися на них, починали відчувати такий голод і такий апетит, що були схожі на дітей, отже, цьому письменникові над усе сподобалися різні верстати, що лишилися від каменярні, запилюжені дробарки граніту і голі конструкції риштовань, тут можна було бачити все, достоту, як на виставці млинів або на виставці, де показують авта у розрізі, щоб видно було мотор, отже, цей письменник був просто зачарований тими верстатами, що стояли на майданчику перед каменярнею, ці верстати стояли там, ніби десятки скульптур, створених зварйованими скульпторами, усілякі кинуті фрези й токарні верстати для каміння, і ось цей письменник, називався Стейнбек, звелів там поставити білий столик з білими прозорими кріслами й стільцями і випивав тут після обіду одну, а увечері ще одну пляшку французького коньяку... оточений тими верстатами, він дивився на досить нудний краєвид з млином унизу, туди, де Великі Поповичі, але чимось тому письменникові цей краєвид видався таким красивим, а ті верстати такими мистецькими, що він сказав мені, що такого ще не бачив, у такому готелі ще ніколи не жив, що таке в Америці може собі дозволити хіба який-небудь знаменитий актор, Гаррі Купер або Спенсер Трейсі, а з пись-

менників це міг би купити хіба Гемінгвей, і він запитав, скільки б я хотів за це, і я сказав, два мільйони крон... він підрахував щось на столі і, покликавши мене знову, витяг чекову книжку і сказав, що він це купить і пропонує мені чек на п'ятдесят тисяч доларів... і я кілька разів перепитав, і він щоразу додавав чек на шістдесят, на сімдесят, на вісімдесят тисяч доларів... але я бачив і знав, що цей готель не можу продати і за мільйон доларів, що він для мене все, бо цей готель «У розколіні» — найбільший злет моєї снаги, моїх прагнень, тепер я став перший серед усіх власників готелів, бо таких готелів, як у пана Брандейса, як у пана Шроубека, у світі сотні й тисячі, але такого, як у мене, жодного... Відтак одного дня приїхали на авті найбільші празькі власники готелів, а з ними пан Брандейс і пан Шроубек, вони замовили вечерю, метрдотель і молодші офіціанти приготували їм стіл з найбільшою турботою і смаком, лише задля них я влаштував підсвічування скелі десятима прожекторами знизу, захованими під рододендронами, і вся скеля була ніби в заграві, і завдяки цьому виступили гострі грані і фантастичні тіні, і квіти, і кущики, і я вирішив, якщо ці господарі готелів мають намір змиритися, прийняти мене до свого середовища, запропонувати мені членство у гільдії готелярів, я забуду про все так само, як забули й вони. Проте вони не тільки вдавали, що ніколи мене не бачили, а й сиділи спиною до всієї краси мого закладу, і я поводився так само, я відчував себе переможцем, адже я переконався, що вони обернулися спиною до винятковості мого готелю лише тому, що побачили й зрозуміли, що я тепер сягнув вище за них, адже в мене зупинявся не лише Стейнбек, а й Моріс Шевальє, за яким приїхала і оселилася в околицях каменярі хмара жінок, Шевальє приймав їх вранці у піжамі,

і вони кидалися на нього, ці прихильниці, роздягали співця, на шматочки розривали піжаму, щоб забрати на пам'ять смужку його піжами, якби вони могли, то розірвали б і самого Шевальє і понесли б на пам'ять шматочок м'яса, кожна на свій смак, але, судячи з їхніх уподобань, майже всі вирвали б із знаменитого співця перш за все серце, а потім його прутня... і цей Шевальє притягав за собою стільки газетярів, що фотографії мого готелю з'явилися не лише у всіх наших, а й в іноземних газетах, я отримав вирізки з «Frankfurter Allgemeine», «Züricher Zeitung», «Die Zeit», і в самій «Herald Tribune» був мій готель, і в центрі плато навіжені жінки довкола Шевальє, а позаду й довкола них ці скульптури з інструментів і верстати, оточені білими столиками й стільцями, в яких спинки зроблені у вигляді стилізованих пагонів винограду, які викували художники-ковалі із залізних смужок... тому, по суті, й приїхали ці готелярі, хоча зі мною й не змирилися, вони приїхали лише заради того, щоб побачити, і те, що вони побачили, було набагато могутніше й красивіше, ніж вони уявляли, і головню тому, що тепер, коли вони побачили й зрозуміли, що каменярю зі всім, що в ній залишалося, я купив за копійки, вони заздрили, бо я, як купив, так все й залишив, як було, а перебудував лише усередині, і тепер кожен, хто хоч щось у цьому тямив, визнавав і цінував мене, мовби я був якимсь митцем... і це був мій злет, те, що зробило з мене людину, яка даремно прожила. Я й сам лише тому почав дивитися на свій готель, як на художній твір, як на моє творіння, бо таким бачили його інші... вони відкрили мені очі, і я, правда, вже потім, вже опісля, але таки зрозумів, що, по суті, ці верстати і є скульптури, красиві скульптури, які я не віддав би за жодні скарби, я навіть думав, що цей мій об'єкт

у каменярні схожий на те, що зібрав мандрівник Голуб, що зібрав етнограф Напрстек, і ще прийде час, коли тут на кожному верстаті, на кожному камені і всюди буде табличка «пам'ятник історії»... та все ж я почувався приниженим цими готелярами, що я їй досі не належу до них, що я їм нерівня, і хоча я перевершив їх, ночами я часто шкодував, що нема більше старої Австрії, були б маневри, оселився б тут якщо не сам цісар, то якийсь його ерцгерцог, і я його обслуговував би, готував різні страви, і він, звичайно б, підвищив мене до шляхетського стану, не високо, але так, щоб я став бароном... І я так мріяв, аж поки настала страшна спека і на полях усе висохло, і розтріскалася земля, і діти кидали записочки в тріщини, що утворилися в землі, а я мріяв про зиму, коли випаде сніг і прийдуть морози, як я відполірую плесо озера і на це озеро поставлю два столики і на них два старі грамофони, один з блакитною, а другий з рожевою сурмою, схожою на велику квітку, куплю старі грамофонні платівки і гратиму лише старі вальси і характерні інтермеццо, і в кузні палатиме вогонь, а на березі озера в металевих кошиках горітимуть поліна, і гості будуть ковзатись, я куплю або звелю зробити старі ковзани на ремінцях, і кавалери прищипатимуть ковзани дамам, сівши навпочіпки, а на коліна поставивши дамські ніжки, і я подаватиму гарячий пунш... і доки я так мріяв, газети й політичні партії сперечалися, хто оплачуватиме засуху, під час якої мені так прекрасно мріялося про зимові свята в готелі «У розколіні», а в парламенті депутати і члени уряду сварилися теж через те, хто оплачуватиме засуху, і зійшлися на тому, що це зроблять мільйонери, і я прийняв це рішення зі спокоем, бо я теж мільйонер, і я сподівався, що тепер моє ім'я з'явиться в газетах, що воно буде поряд зі Шроубеком і Брандейсом та іншими,

і що цю засуху послала мені моя щаслива зірка, а це нещастя — моє щастя, завдяки якому я відчув себе там, де мріяв бути уві сні, у якому ерцгерцог підносить мене до шляхетського стану, адже я, усе той самий коротун, такий самий піколик, як і раніше, а все ж я високий, я мільйонер... Але потім спливав місяць за місяцем, і мені ніхто нічого не прислав, ніхто не вимагав, аби я заплатив мільйонерський податок, і тоді я купив два грамофони, а на додачу замовив прегарний оркестріон, я купив не лише шафограйку-оркестріон, а й стару каруселю з такими великими кониками, оленями й ланями, які гойдалися, і велів цю каруселю розібрати, а коней і оленів на колишніх пружинах поставити на парпеті довкола озера, і кожен гість міг сісти на них з дружиною, немов у якісь шезлонги, такі французькі стільці, обернені один до другого, такі фотелики, в яких можна сидіти з панночкою і розмовляти, і ось я поставив по два олені і по двоє коней поряд, ніби на якійсь галантній верховій прогулянці, і справді це прижилося, гості сідали з панями на коней і оленів, награвав оркестріон, гості гойдалися на цих дерев'яних звірятках з прекрасними чапраками й красивими очима і зі всім рештою, бо ця каруселя була німецька, якогось багатого власника стрільниці і луна-парку... Відтак одного дня до мене прийшов Зденек, він став великим паном у районі, а може, і в краю, і геть змінився, він став зовсім не такий, як бувало, гойдався на коні і розглядався довкола, і коли я сів на сусідню конячку, він тихенько розповів, а потім на доказ показав складений папір і, перш ніж я заперечив, неквапно розірвав цей папір, у якому писалося, що я мільйонер і повинен заплатити мільйонерський податок, потім Зденек зістрибнув з коня і кинув у вогонь ту картку, той прекрасний для мене, майже шляхетський указ, він

сумно так усміхнувся мені, допив мінеральну воду, він, той, що пив лише міцний алкоголь, і з сумною усмішкою пішов від мене, його чекала розкішна машина, чорна лімузина, щоб знову відвезти туди, звідки він приїхав, кудись у політику, у якій він працював, у яку, напевно, вірив, яка його підтримувала і яка, мабуть, була прекрасна, якщо могла замінити хвацькі витівки, на які він витрачав усі гроші, що мав при собі, завжди якісь філантропічні фіглі, мовби ці гроші палили його, і він квапився повернути їх людям, вважаючи, що вони належать їм... а потім події закрутилися так, як я мріяв, у готелі «У розколіні» я влаштовував сенсаційні вечори і поплудневі розваги, грамофони й катання на ковзанах, багаття у коминках кузні і довкола замерзлого озера, але гості, які приїжджали, були сумні, а якщо веселі, то якимось не так, це була не та веселість, яку я знав, це була така роблена веселість, як у німців, коли вони раділи, але знали, що зі своїми дружинами й коханими бачаться в «Кошичку» востаннє, а потім з «Кошичка» простували на фронт... Ось так і мої гості прощалися зі мною, подавали руку і махали з машин, ніби виїжджали назавжди і вже ніколи сюди не приїдуть, а якщо приїжджали, то знову було те ж саме, вони були сумні, меланхолійні, бо все в політиці перевернулося, хоч сюди ще не дійшло, був лютий*, і всі мої гості знали, що настав їхній кінець, вони тринькали все, що могли, але безтурботність і радість зникли, я теж перейняв у них цю печаль, переставши щоночі замикатися й зашторюватися, щоб потім з самим собою розкладати, наче пасьянс, стокронки щоденного виторгу, який щоранку я заносив до банку, куди саме в ті дні я

* У лютому 1948 року в Чехословаччині на виборах під чужою опікою Красної армії перемогли комуністи і розпочали націоналізацію.

поклав уже мільйон крон... відтак прийшла весна, і мої гості, так само, як німецькі офіцери до «Кошичка», поверталися не всі, переважна більшість моїх почесних відвідувачів переставали приходити, і я довідався, що вони загинули, що були заарештовані, ув'язнені, а деякі втекли за кордон... але приходили інші гості, виторг став ще більший, а я думав, що ж сталося з тими, хто бував у мене щотижня, а з них сьогодні прийшло тільки двоє, і ці двоє мені сказали, що вони мільйонери і завтра їх засудять, що їм веліли взяти з собою міцні черевики, і ковдри, й запасні шкарпетки, а ще харчі, і що їх відвезуть кудись до збірного табору, бо вони мільйонери... і я зрадів, добре, що в мене теж мільйон, я приніс ощадну книжку і показував цим двом гостям, в одного був завод спортивного знаряддя, а в іншого фабрика штучних зубів, я показав їм ощадну книжку, а потім пішов і взяв наплечник, міцні черевики на шнурках, запасні шкарпетки, їжу в консервах, бо я теж наготувався, що за мною придуть, бо фабрикант штучних зубів розповів, що всі власники празьких готелів уже отримали такі повістки... І на світанку вони виїжджали і плакали, бо їм не вистачило відваги перебігти кордон, вони вже не хотіли ризикувати, вони казали, що Америка і Об'єднані Нації цього не допустять, що вони все своє отримають назад, повернуться у свої вілли, до своїх сімей... Я чекав день, потім два, потім тиждень, я отримував з Праги вісті, що всі мільйонери уже в збірному таборі, що цей табір у церковній семінарії в монастирі Святого Яна під Скалою, у величезному монастирі і бурсі для майбутніх священиків, яких виселили... Відтак я вирішив, що піду туди, але саме того дня прийшли з району і вручили мені делікатне повідомлення, що національний комітет забирає готель «У розколіні» і що я тимчасово залишуся тут, як

керівник, а всі майнові права переходять до народу... Але я розлютився, бо знав, як, напевно, все вийшло, знову Зденек, і ось я вирушив у район і завітав до канцелярії Зденка, він нічого не казав, лише сумно усміхався, узяв зі столу картку і на очах у мене знову її розірвав, а мені сказав, що мою повістку він порвав на свою відповідальність, бо тоді, коли я дивився на годинник, я все взяв на себе, але я відповів, що такого від нього не чекав, я думав, що він мій товариш, а він проти мене, бо я усе своє життя нічого так не прагнув, ні задля чого так не викладався, як задля одного — мати готель і бути мільйонером... Я пішов і тієї ж ночі постав перед брамою освітленої семінарії, перед брамою стояв міліціонер з пістолетом, як у військового, і я йому заявив, що я мільйонер, власник готелю «У розколіні» і хочу переговорити з начальником про важливу справу... Міліціонер підняв слухавку і за хвилину мене впустили у ворота, потім до канцелярії, де сидів інший міліціонер, але без пістолета, перед ним лежали списки й повістки, і він, не відриваючись, хилив пиво, коли допивав одну пляшку, кидав її під стіл і виймав з ящика другу, відкривав і жадібно пив, ніби тамував першу спрагу... я запитав, чи не забули вони якого-небудь мільйонера... мовляв, я не отримав повістки, хоча теж мільйонер... він зазирнув у папери, поводив олівцем по іменах, потім сказав, що, либонь, я не мільйонер і можу спокійно йти додому... але я кажу, що це помилка, що я мільйонер... а він узяв мене за плечі, повів до воріт і, виштовхнувши, кричав: «Якщо вас у списках нема, то ви не мільйонер!» А я витяг ощадну книжку і тицьнув йому під ніс, що у мене на книжці один мільйон сто одна крона і десять геллерів... і кажу з переможним виглядом: «А це що?» І він вирячив очі на мою ощадкнижку... я став канючити: «Ви б

мене ліпше не проганяли»... Тоді він змилювався і втягнув мене до семінарії і повідомив, що я інтернований, і записав усі мої дані і потрібну інформацію... Ця бурса для майбутніх богословів справді нагадувала в'язницю, як казарма, як гуртожиток для бідних студентів, одне лише, що на сходах на кожному закруті між вікнами всюди висіло розп'яття упереміш зі сценами з життя святих. І майже на кожній картині змальовані якісь муки, жахливі тортури, передані художником з такою точністю, що проживання чотирьохсот мільйонерів учотирьох або вшістьох в одній келії здавалися суцєю дрібницею. Втім, я чекав, що тут буде такий самий терор і злість, як після війни, коли я відбував у в'язниці свої півроку за малим декретом, але вийшло навпаки, тут, у цій бурсі Святого Яна, була комедія. У трапезній влаштували суд, прийшли міліціонери з пістолетами, як у військових, і з червоними стрічками через плече, ремені у них повсякчас спадали, однострій був шитий не за міркою, а ніби навмисне для коротунів — завеликий, а для довготелесих — замалий, тому вони вважали за краще ходити розхристані і судили нас так, що кожен мільйонер за кожен мільйон отримував один рік, а я за свої два мільйони отримав два роки, пан фабрикант спортивного знаряддя за чотири мільйони — чотири роки, більше за всіх отримав готеляр Шроубек, десять років, бо в нього було десять мільйонів. І найбільша проблема полягала в тому, за якою статтею присудити нам ці терміни і націоналізацію, так само, як стало неабиякою заковикою нас порахувати, щовечора когось не вистачало, може, тому, що ми ходили в сусіднє село з глеком за пивом, а може, тому, що наші вартові безперервно пиячили, от вони й не могли нас порахувати, навіть якщо й починали відразу по обіді. Тоді вони вибрали

метод рахувати десятками, один з вартових ляскав у долоні, другий клав камінчики, аби потім, коли дійдуть до останнього, підрахувати камінчики і додати до результату нуль і останню цифру, яка не дотягла до десяти. Але щоразу нас було то більше, то менше, і навіть, якщо ми тут були всі і кількість інтернованих мільйонерів збігалася, і була записана, і всі зітхали з полегшенням, то саме в цю хвилину приходило ще чотири мільйонери і приносили шапки й коновки пива, і тоді, щоб не плутатися, їх оголошували новоприбулими, і кожен знову отримував термін за кількістю мільйонів, про які заявив, додатково до вже записаних років. Хоч це й була бурса, але паркана тут не було. Біля брами сиділи міліціонери, і мільйонери ходили та поверталися через сад, але, коли вони поверталися, мусили пройти через браму, яку міліціонери щоразу відкривали і закривали, замикаючи на ключ, хоча довкола не було ні паркана, ні стіни, згодом вже й міліціонери, щоб скоротити дорогу, ходили через сад, але їх мучила совість і вони поверталися до воріт, підходили до них з ключем зсередини, з саду, відмикали і входили, знову замикали, обходили збоку замкнуті ворота і поверталися в бурсу. Найбільші труднощі були з харчами, але побоювання виявилися марні, бо начальник і міліціонери їли із задоволенням з мільйонерами, а те, що привозили з міліційних казарм, з'їдали поросята, яких купив мільйонер, фабрикант штучних щелеп, так що спочатку їх було десять, потім двадцять поросятток, і всі раділи, чекаючи свята свіжини, бо серед мільйонерів виявилися і власники м'ясарень, які обіцяли такі делікатеси, що міліціонери заздалегідь облизувалися і самі вносили раціоналізаторські пропозиції, які смаколики можна приготувати зі свинини. Зрештою, страви тут готували не такі, як у бурсі для майбутніх

священиків, а радше такі, як у багатих монастирях, які готували, наприклад, для хрестоносців. Якщо в якогось мільйонера закінчувалися гроші, то начальник міліціонерів відправляв його додому за грошима, на перших порах з ним посилали міліціонера, перебраного в цивільне, але потім досить було дати слово, і інтернований міг їхати до Праги за грошима, зняти заощадження з книжки, зі свого мільйона або мільйонів, бо начальник давав довідку, що ці гроші підуть на суспільно корисну справу. Отже, в бурсі готували смачно, складали меню і давали його на затвердження начальникові міліціонерів, щоб той люб'язно зробив доповнення, бо мільйонери вважали міліціонерів своїми гостями і, звичайно, у трапезній ми сиділи всі разом... Якось мільйонер Тейнора отримав дозвіл махнути в Прагу за музиками, за віденським квінтетом, а коли тих музик привіз на таксі, то поїздки до Праги на таксі взагалі взяли за звичку, отже, музики увійшли до мільйонерського концтабору, обійшли замкнуті ворота, розбудили охорону, бо була вже північ, і знову вийшли перед ворота, але заспаний охоронець ніяк не міг їх відкрити, тоді мільйонер обійшов ворота, узяв ключа, вийшов назовні і звідти відімкнув ворота, але ключ виявився якийсь нездалий і ніяк не вдавалося ворота замкнути, тоді мільйонер увійшов досередини і, замкнувши браму звідти, передав охоронцеві ключа... Я, бувало, думав: а шкода, що Зденек не мільйонер, він був би тут у своїй стихії, він би розтринькав не тільки всі свої гроші, а й гроші всіх тих, кому бракувало фантазії, що з тими мільйонами чинити. О, він би за них з їхньої згоди таке вигадав... За який місяць усі засуджені мільйонери стали засмагли, бо ми засмагали на схилах, а міліціонери лишалися бліді, позаяк або стояли біля воріт, або сиділи в келіях і складали звіти, вони не могли пере-

рахувати всіх навіть за прізвищами, бо деякі прізвища, такі як Новак і Новий, повторювалися тут по тричі, та й інші теж, і потім їм доводилося завжди бути при зброї, і раз у раз у них падали пістолети й торбинки з кулями, і вони підтирали й переписували свої звіти, які їм врешті-решт складав якийсь власник готелю, так, мовби складав меню. Від католицького училища тут залишилося господарство, десять корів, і надою з їхнього вим'я не вистачало для вранішньої кави, а тут подавали натуральну каву з молоком, до якої, як то запровадив пан готельєр Шпроубек, додавали чарку рому, того він навчився в кафе «Sacher» у Відні, тому фабрикант лаків і фарб докупив ще п'ять корів, і тепер молока було удосталь, бо дехто від кави з молоком крутив носом і вранці випивав лише чарочку рому або пив той ром просто з глека, такого пузанчика, аби їжа перетравилася, бо вони жерли ще й серед ночі. А як то було гарно, коли раз на місяць приходили на побачення наші родичі... для цього начальник купив білизняні мотузки і натягнув їх довкола уявної стіни, а де мотузки не вистачало, сам провів каблуком лінію, яка відділяла інтернованих від бурси і навколишнього світу... І ось приходили дружини з дітьми, з наплечниками і торбами з їжею, з угорськими салями й консервами закордонних фірм, хоч ми й намагалися корчити засмучені писки, але були такі засмаглі й відгодовані, що якби хто прийшов і нічого не знав, то подумав би, що в'язниця зовні, а ув'язнені — ті, хто прийшов на побачення, бо родинам вочевидь жилося куди гірше, ніж мільйонерам. А що нам не вдавалося всього з'їсти, то ми, мільйонери, ділилися з міліціонерами, яким усе так смакувало, що вони добилися в начальника дозволу на побачення двічі на місяць, щодва тижні... А потім вийшло так, що коли в нас, усіх разом, не назбиралося тридцяти чи п'ятдесяти

тисяч, то начальник вирішив, аби знаючі мільйонери вибирали рідкісні книги з монастирської бібліотеки і на áвті відвозили їх до Праги букіністам... потім дійшло до того, що ми могли б продавати й простирадла, і білизну, і сутани майбутніх священиків з бурси Святого Яна під Скалою, на схилах якої ми засмагали і давали після обіду хропака... але продавати було вже майже нічого, бо справжні мільйонери уже давно скумекали і пригледіли ті гарні простирадла, ті довгі нічні сорочки, виткані в гірських селах на старовинних верстатах, вони давно вже повиносили у валізах гарні рушники цілими тузіннями, тут того добра були повні склади, бо кожен, хто виходив звідси як майбутній священик, кожен отримував посаг, який тепер ніхто не контролював, ніхто його не пильнував, ба навпаки, його віддали в розпорядження міліціонерів і мільйонерів, аби в цьому збірному мільйонерському таборі не спалахнула яка-небудь заразлива хвороба, яка-небудь холера або дизентерія чи тиф... а тоді відпустку почали брати і мільйонери, так нам довіряли, бо знали, що ми не втечемо, а якби й утекли, то нам самим те на гірше вийшло б, ми навіть привели сюди мільйонера, одного доброго знайомого, щоб він відпочив від сім'ї... тепер міліціонери перевдягалися в цивільне, а їхню форму одягали ми, мільйонери, і охороняли самі себе, і коли нам доручали в неділю або з суботи на неділю службу, таку мільйонерську вахту, то ми дуже тішилися, бо то була комедія, якої не придумав би й Чаплін, після обіду ми гралися в ліквідацію табору, мільйонер Тейнора, перебраний на начальника охорони, оголошував, що табір ліквідується, мільйонери можуть іти додому, але вони ховалися, а інші мільйонери, перебрані на міліціонерів, їх умовляли, малювали їм усі приваби життя на волі, що не будуть вони там терпіти

і пріти під батогами міліціонерів, а заживуть вільним життям мільйонерів, але ті й слухати не хотіли, тоді мільйонер Тейнора, переодягнений на міліціонера, і начальник мільйонерів, перебраних на міліціонерів, що стояли на брамі, оголосили примусову ліквідацію табору, і ми повитягали з келій тих, у кого було по десять і вісім мільйонів і кому дали по десять і вісім років, потім шукали ключі до брами і не могли їх відімкнути, тоді мільйонери оббігли ворота і відімкнули їх ззовні і увійшли через них усередину, і ми всі дивилися й захопилися реготом, коли мільйонерів, яких вели міліціонери, витягли за межі бурси і замкнули за ними браму, і мільйонери полізли на саму вершину Скали, а коли роззиралися, то, все гарненько обдумавши і повернувшись, почали стукати у браму в'язниці, навколішках просити мільйонерів, перебраних на міліціонерів, аби ті надали їм притулок... я теж сміявся, хоча насправді не сміявся, бо хоч я й був з мільйонерами, все ж до них не дорівнювався, хоча й спав у одній келії з власником готелю паном Шроубеком. Але все одно я лишався для нього чужим, я навіть не смів подати йому ложку, що впала, я підняв її й тримав і так стояв у нашій їдальні з простягнутою ложкою, як перед роками з чаркою, з якою ніхто тоді не захотів зі мною цокнутися, і пан готеляр пішов за іншою ложкою, і їв юшку тією ложкою, а ту, яку я поклав біля його тарілки, ту ложку він гидливо відсунув серветкою і вона впала на підлогу, всі дивилися, як пан готеляр ту ложку ногою копнув від себе так, що вона відлетіла під стіл з церковною уберею... Я сміявся, але мені було не до сміху, бо коли я починав розповідати про свій мільйон, про своє підприємство «У розколіні», всі мільйонери мовчали й дивилися в різні боки, вони не визнавали мого мільйона, моїх двох мільйонів, і я зрозумів, що вони

лише терплять мене в своєму середовищі, бо я негідний їх, бо мільйонери мали ті свої мільйони вже давно, ще перед війною, тоді як я розбагатів лише під час війни, тому мене в своє середовище вони прийняти не лише не хотіли, а й не могли, бо я йшов до свого мільйона не так, як вони, я був скоробагатьком, напевно, так самісінько те було в тому моєму сні, якби ерцгерцог підвищив мене до шляхетського стану і зробив бароном, то бароном від цього я ще не став би, бо решта шляхти мене до свого середовища не прийняла б, як тепер мене не прийняли за свого мільйонери, а ще рік тому на волі я тішив себе надією, що одного дня вони приймуть мене до себе, я був навіть переконаний в тому, що як власник ресторації «У розколіні» я їм рівня, бо ж вони й ручкалися зі мною, і говорили по-приятельськи, але то було тільки так, про око, бо кожна багата людина, маючи у звичці здобути приязнь метрдотеля, обов'язково попросить, аби той приніс ще один келих, і такий метрдотель разом з ним цокнеться і вип'є... але якщо б цей багатий чоловік зустрів метрдотеля на вулиці, то навіть не спинився б, не забалакав з ним, бо то є справа доброго тону мати на своєму боці метрдотеля, з таким метрдотелем або з власником готелю корисно бути в приятельських стосунках, від нього залежить, яку страву тобі подадуть, в якому номері поселять, і потім завдяки тому цоканню келихами, чаркуванню за спільне здоров'я і перекиданню кількома люб'язними словами, метрдотель зобов'язаний зберігати стриману мовчазність... І тут я побачив, що ті мільйони виникають і виникали так завдяки тому, що пан Брандейс велів готувати картопляні галушки для всього персоналу, економив на дрібницях, ось і тут він перший побачив і зрозумів, як скористатися цими добротними рушниками і простирадлами, як зуміти про-

нести їх крізь браму у валізі і переправити додому, не те, щоб їх дуже потребував, але його мільйонерський дух не дозволив залишити без уваги нагоду, яка сама йде в руки, а може, він тренував свій мільйонерський дух, як йому задарма привласнити ці гарні речі з посагу майбутніх священиків. А я тоді доглядав голубів, бо в монастирі залишилось двісті пар поштових голубів. Начальник призначив мене чистити голубник, давати голубам воду і недоїдки... Щодня по обіді я їздив на кухню з візком за недоїдками... І ще ледве не забув сказати, що начальник так обжерся м'ясом, що затужив за картопляними пляцками і млинцями зі сливовим повидлом і тертим сиром, политими сметаною. А в мільйонера-кравця Барти якраз було побачення, і ось він запропонував начальникові, мовляв, його дружина з села, то нехай би пекла тут різні млинці як куховарка... так з'явилася тут перша жінка, а що ми всі теж переїли м'яса, то до в'язниці прийшли ще три дружини, три мільйонерки, і пані Бартова — головний фахівець з борошняних страв, а відтак, коли випустили мільйонерів, які довели, що в них австрійське і французьке підданство, то десять келій спорожніло, тоді мільйонери вирішили, що могли б ці камери винаймати для дружин, які раз на тиждень приїжджали б до них на побачення, бо це не гуманно в одруженої людини відбирати законну дружину. І так щотижня чергувалося по десять красивих жінок, і потім я навіть виявив, що це були не конче дружини, а жінки з колишніх барів, я сам упізнав двох клієток, вже в літах, але все ще вродливих, красунь, які ходили в павільйон обстежень готелю «Париж» по четвергах, коли приходили біржовики... але я полюбив цих моїх голубів, двісті пар голубів, які були такі точні, що рівно о другій сиділи на гребені монастирської будівлі, звідки було добре видно кухню,

з якої я виїжджав з візком, а на тому візку було два мішки з недоїдками і баняки з картоплею та рештками овочів і таке інше, а я, що обслуговував ефіопського імператора, годував голубів, яких ніхто годувати не хотів, така робота не для мільйонерських ручок, а я виїжджав капка в капку тоді, коли вибивало дві години, а якби не вибило, а було сонце, то акурат тоді, як сонячний дзигар на стіні костелу показував другу, і щойно я виїжджав, як усі чотириста голубів спускалися з даху і летіли мені назустріч, така тінь летіла разом з ними з шурхотом пір'я і крил, мовби з мішка сипалася сіль або мука, і голуби сідали на візок, а ті, що там не поміщалися, сідали мені на плечі й літали в повітрі, і лопотіли крильми біля моїх вух, затуляли мені майже все світло, ніби я трапив усередину величезного шлейфу, який тягся й позаду мене, і переді мною, і я геть увесь був у тому шлейфі з розмаяних крил і восьмисот красивих, як чорниці, очей, і я волочив те все, тримаючи дишло обома руками, мільйонери, либонь, лускали зо сміху, коли бачили мене, усіяного голубами, заки я дотягав візок на подвір'ячко, де голуби накидалися на їжу і дзьобали доти, поки ті два мішки не порожніли, а баняки ставали, наче виметені, одного дня я запізнився, начальник дегустував італійську юшку з пармезаном, і я, чекаючи, поки звільниться баняк, почув, як бамкає другу, і ледве відбринів другий удар, як у відкрите вікно до кухні влетіли голуби, всі чотириста голубів, вони оточили всіх присутніх, вибили ложку в начальника табору інтернованих, я моментально вибіг, і за порогом голуби обсипали мене, подзьобували ніжними дзьобиками, я біг, закриваючи руками обличчя й голову, а коли спіткнувся і впав, вони літали наді мною й сідали на мене, я сів і побачив себе збоку, як голуби, оточивши мене, ластяться до мене,

бо для них я Бог, що дарує життя, і я зазирнув у минуле, в своє життя, і побачив себе тепер, оточеного посланцями Божими, голубами й голубицями, наче якийсь святий, наче обранець небес, коли мільйонери сміялися з мене, я чув сміх і вигуки, і кепкування, за мене заступилося голубине посольство, і тепер я повірив, що неймовірно знову стало дійсністю, хай би в мене було й десять мільйонів і три готелі, але ця ласка і поцілунки дзьобиків голубів і голубок, це послане мені з небес, яким, напевно, в мені щось таки сподобалося, подібне я бачив на іконах на вівтарі і на картинах, що прикрашали хресну дорогу, якою ми ходили в свої камери. Але раніше я нічого не бачив, нічого не чув, я лише хотів бути тим, ким ніколи не міг стати, мільйонером, і хоча в мене було два мільйони, справжнім мільйонером я став тут, коли вперше побачив, що ці голуби — мої друзі, що вони провісники того, що на мене ще чекає, що тепер зі мною сталося те, що було з Саулом, коли він упав з коня і з'явився йому Бог*... а коли я розгорнув лопотіння восьмисот крил і ви-йшов з тріпочучого пір'я, наче з розгілля плакучої верби, і побіг, тягнучи візка з двома мішками недоїдків і баняками з рештками овочів, голуби знову сідали на мене, і в тій хмарі голубів, що били крилами, я повільно тяг візок до подвір'я, і явилось переді мною на цій дорозі ще одне видіння, з'явився мені Зденек, не той політичний функціонер, а метрдотель готелю «Тіхота», як одного разу у вихідний день ми пішли на прогулянку і в березовому гаю побачили, як бігає між деревами чоловічок зі свистком, він свистів, показував рукою, відштовхував дерева й кричав на них: «Що ви знову собі дозволяєте?

* Саулові, гонителю християн, по сорозі в Дамаск явився Ісус Христос. Саул прозрів, прийняв християнство і став відомий як апостол Павло.

Пане Ржіга, ще раз — і ви покинете гру!» І знову біжить від дерева до дерева, Зденек веселився, а я нічого не розумів, а потім Зденек пояснив, що це футбольний суддя, пан Шіба, того разу ніхто не хотів бігати зі свистком на матчі «Спарта» — «Славія», бо там кожної хвили когось ображали, ось ніхто й не хотів, і тоді пан Шіба сказав, що свистіти буде він... і ото він тренувався в лісі серед беріз, бігав, викликаючи в берізку сум'яття, і карав, і погрожував вилученням Бургрові і Брайнові, але над усе кричав на пана Ржігу, мовляв, ще раз, і той покине поле... Відтак по обіді Зденек з божевільні для легко прибацаних повіз на екскурсію повний автобус вар'ятів і завіз їх у село, де було посвячення церкви, і вони у смугастому вбранні і в шапочках могли кататися на каруселях і гойдатися на гойдалках, і Зденек, купивши у шинку бочку пива, з піпою* та позиченими гальбами, завіз їх у березовий гайок, там вони відкрили цю бочку і пили, а пан Шіба бігав серед берізок і свистів, хворі дивилися, дивилися і врешті второпали, що до чого та водномить перетворилися на уболівальників і почали кричати і підбадьорювати всіх знаменитих гравців «Спарти» і «Славії», вони навіть помітили, що Брайн копнув Планічку в голову, і верещали доти, аж доки вивели того Брайна з поля... і нарешті після того, як пан суддя тричі відштовхнув Ржігу і тричі зробив йому зауваження, нічого не залишалось, як вивести футболіста з поля за грубу гру проти Єзбера, а вар'яти кричали, і коли ми допили бочку пива, то не лише вони, але і я побачив замість берізок рухливі двобарвні й червоні спортивні форми, що ганяли в такому самому стрімкому темпі, в якому суддя, крихітний пан Шіба, свистів... і уболівальники врешті винесли

* П і п а — помпа з краником у північній гірці.

його з поля на плечах за таке чудове суддівство матчу... через місяць Зденек показав мені статтю про суддівство пана Шіби, який вигнав з поля Брайна і Ржігу і таким чином своїм енергійним свистком врятував зустріч... І так поступово неймовірне здійснилося, коло замикалося, я почав повертатися в пору свого дитинства, юності, знову я був піколиком, і наскільки я віддалявся, настільки й повертався назад. Ще кілька разів я стояв віч-на-віч з самим собою, але не тому, що мені хотілося, події змушували мене озиратися на своє життя, бачити, як чатував я з бабусею біля відкритого вікна її комірки над вікном туалету Карлових лазень, звідки щочетверга і щоп'ятниці комівояжери викидали брудну білизну, яка деколи на чорному тлі вечора розкидала руки, мовби хтось розпинав на хресті білі сорочки, інколи підштанки, але потім усе це падало вниз на величезне млинове колесо, звідки бабуса стягувала його гаком, щоб потім випрати, зацерувати і продати робітникам на будівництві.

У ту бурсу мільйонерів прийшло повідомлення, що ми тут останній тиждень, потім нас відправлять на роботу, а найстарші підуть додому. І тоді ми влаштували прощальну вечерю, а що треба було зібрати більше грошей, я отримав відпустку і з фабрикантом штучних щелеп подався до нього на хутір, де він сховав гроші... То було ще одне моє неймовірне враження, добралися ми на той хутірець аж уночі, приставили драбину і при світлі ліхтарика відчинили двері на стрих, фабрикант забув, у якій скрині він сховав свої сто тисяч, і я відкривав одну за другою однаковісінькі скрині, аж поки відкрив останню велику скриню і посвітив у її нутрощі, я жахнувся, хоча й міг сподіватися такого від фабриканта штучних щелеп, у скрині були самі штучні зуби і ясна, так багато, самі рожеві ясна з білими зубами, сотні

штучних щелеп, я стояв на сходах і аж злякався, бо ті зуби виглядали, як м'ясожерні рослини, зціплені і стиснуті, деякі напіввідкриті, інші роззявлені, гейби та штучна щелепа позіхала, аж вивертаючись з суглобів, і я почав падати навznak і перевернув на себе скриню, потім відчув на руках і на обличчі холодні поцілунки зубів, я скотився з драбини і загубив ліхтарика, впав на підлогу, а на мене сипалися ті зуби, я лежав засипаний, усі груди в штучних щелепах, і з того всього я дістав таку гусячу шкіру, що навіть не міг кричати... та все ж я перекинувся на живіт і хутенько виповз рачки з-під тих зубів, наче якийсь звір, наче якийсь павук... а на дні скрині лежали ті тисячі, і фабрикант акуратно збирав усі ці зуби, змітав їх на шуфельку і зсипав до скрині, потім перев'язав скриню мотузкою і знову заволочив її туди, де я її відкривав... ми замкнули горище і мовчки повернулися на вокзал. Та наша остання вечеря була майже така, як бували святкові бенкети у готелі «Париж», я заскочив до свого празького покою за новим фракком, а, головне, я взяв той орден, якого отримав від ефіопського імператора, і ту стрічку через груди, ми купили квіти і багато гілочок шпарагуса для оздобы столу, і цілий день пан власник готелю Шроубек і пан Брандейс прикрашали столи в їдальні для священників, і пан Брандейс шкодував, що не може виставити те золоте начиння, а ще ми запросили усіх міліціонерів і начальника нашого табору, то був такий добрий татусь, учора ввечері він зустрів нас біля села й запитав, куди ми йдемо, а пан Брандейс каже: «Ходімо, пане начальнику, з нами, ми йдемо танцювати», але він не пішов, тільки похитав головою і подався собі з рушницею, яку ніс, ніби риболовецьку вудку, страшно йому заважав той військовий гвер, бо він йому ані руш не пасував, адже він уже мріяв

про те, як знову піде працювати на шахту, тільки передасть для ліквідації цей мільйонерський табір... А я знову став кельнером, зодягнув фрак, але вже зовсім інакше, ніж одягав колись, так, ніби звичайний костюм, бо я вже десь був і щось бачив, без жодних церетелів пришили до грудей фрак, начепив блакитну стрічку, тепер я вже не витягався і не задирав голови, щоб бути на пару сантиметрів вищим, мені було байдуже, я навіть не прагнув дорівнятися до власників готелів, мільйонерів, я так якось зів'яв і дивився на ту гостину з іншого боку, без інтересу приносив страви, хоча разом зі мною в залі були пан готеляр Шроубек і пан Брандейс, також у фраках, і коли я пригадав свій готель «У розколині», то не відчув жалю, що він уже не мій, як про це мені повідомили, бо та вечеря була взагалі сумна, усі були сумні й статечні, ніби на справжній Таємній Вечері, яку я бачив на іконах, і тут, у трапезній, на всю стіну висів образ Таємної Вечері, на закуску ми їли омарів і запивали південноморавським білим вином, і поступово, спочатку лише я, потім і решта, піднімаючи очі до того образу, дедалі більше ставали схожі на апостолів, і коли принесли печеню а-ля Строганофф, почала нами оволодівати меланхолія, таке собі весілля у Кані Галилейській з тої нашої вечері вийшло, і що більше мільйонери пили, то ніби тверезішими ставали, а за кавою й коньяками стало зовсім тихо, і міліціонери, які мали свій стіл, а то був стіл, за яким раніше їли викладачі й професори духовного училища, і ті зробилися сумні, бо знали, що в цю північ ми бачимося востаннє, що й для них це був прекрасний час, деякі бажали б тут бути цілу вічність... Відтак раптом з монастиря, де з тридцяти ченців залишили одного кульгавого послушника, пролунав дзвін, що скликає на опівнічну месу, це куль-

гавий брат почав службу для мільйонерів-католиків, зібралось їх у каплиці лише кілька, вже мали спаковані валізи й клунки, раптом кульгавий послушник з чашею в руках благословив хрестом вірних, потім відклав чашу, ні з того ні з сього підняв руки, і орган заgrimів, і послушник почав співати «Святий Вацлаве, князю чеської землі»... навіть до трапезної долинав його голос і гуркіт органу, поглянули ми, католики й не католики, на образ Таємної Вечері Бога, і так воно усе якось збіглося з нашим сумним і тужливим настроєм, що ми почали підводитись один за одним, відтак цілими групами... побігли через двір у відкриті ворота на жовте світло свічки, вбігли до каплиці і не вклякали, а падали на коліна, ба ні, не падали, ми були повержені чимось, що виявилось дужчим за нас, мільйонерів, щось у нас самих, що сильніше навіть за гроші, щось, що чекає і возноситься тут уже тисячу років... «не дай загинути нам, ані тим, що по нас»... ми співали, вклякнувши, дехто падав долілиць, я стояв на колінах і бачив ті обличчя, це були зовсім інші люди, я їх би вже не впізнав, у жодному обличчі не проглядалися риси мільйонерів, але всі ці обличчя були мовби осяяні чимось вищим і прекраснішим, тим найпрекраснішим, що має людина... і кульгавий послушник теж начебто вже не кульгав, а те його кульгання було таке, ніби він волочив за собою важкі крила, у своїй білій рясі він скидався на янгола, що кульгав під вагою свинцевих крил... той послушник, коли ми отак стояли на колінах... і цей брат підняв чашу і благословляв нею нас, і коли він отак нас поблагословив, то пройшов із золотою чашею в руках межі вкляклыми і попрямував через двір, і в нічній темноті його ряса світилася, як світився фосфором костюм артиста, що робив сальто і летів на ролику зі скелі в озеро готелю «У розколіні»,

аби вода його ковтнула, як ковтав цей послушник святе причастя, коли благословляв нас хрестом... Потім годинник пробив дванадцятю і ми почали прощатися, проходили через відкриті ворота, міліціонери і їхній начальник кожному сердечно стискали руку, усі вони були шахтарями з Кладна, а ми розчинялися в пільмі і трюхикали до вокзалу, бо бурсу розпустили і нам сказали, щоб ми розходились додому, нема різниці, хто отримав десять років чи лише два, чи мав хто десять мільйонів, чи тільки два мільйони... а я цілу дорогу думав про двісті пар голубів, як о другій годині вони будуть чекати, а я не прийду. І так ото я їхав з головою, повною голубів, їхав додому, але не в Прагу, а до готелю «У розколіні», я ступав по стежині, а небавом міг би вже бачити за лісом освітлений готель, проте там було темно... Коли я підійшов до скульптур і дробарок для каміння, то навіть не злякався, готель стояв замкнений, в'їзні ворота зачинені, нові, з дощок збиті ворота хтось закрив на великий висячий замок. Я обійшов паркан і з пагорба розквітлого вересу спустився в середину каменярі. Всюди панував безлад, крісла забруднені, погнуті... я взявся за клямку в кузню, було відкрито. Ресторації як не бувало, все кудись вивезли, тільки в горні ще тліло багаття, а від кухонного начиння зосталася лиш пара звичайних кавових горняток... з кожним кроком я з якоюсь дивною радістю переконувався, що вже нема того чудового готелю «У розколіні», за який сам Стейнбек хотів виписати мені чек на п'ятдесят, на шістдесят, на вісімдесят тисяч доларів, але я цього не зробив, і добре, що не зробив, і також добре, просто прекрасно вийшло, що коли вже я не можу бути тут господарем, то нехай піде зі мною і цей готель, з якого влаштували якийсь басейн, бо замість рушників висіли купальні простирадла і на дроті, напну-

тому від рогу до рогу, висіли плавки... І ще щось, чого тут раніше не було, і я відразу помітив, що до стелі горизонтально підвісили голий жіночий манекен з вітрини якогось ательє... Я піднявся по сходах, зникли килими, зникли й скляні канделябри над кожними дверима. Я взявся за клямку, двері відчинилися, я роззирнувся, засвітив, але номер виявився порожнім, і я завмер з думкою, що хай усе буде так, як я залишив, і добре, що, по суті, разом зі мною зник і увесь готель «У розколіні», і ні в кого вже не стане сил зробити його таким, яким зробив його я, тільки в спогадах, ті, хто його бачив, якщо їм захочеться або під враженням хвилини, можуть пригадати, як тут було, або розмістити тут свою мрію, свій готель «У розколіні», або зустрічатися в моєму готелі з найкрасивішими дівчатами, або кожен мій гість може з'їхати в мріях на тому ролику з сімдесятиметрової висоти і посеред озера відпустити його, на секунду завмерти і потім головою вниз летіти до самого плеса, або ж, уві сні все може бути, відпустити ролик і на хвилюку зависнути в повітрі над озером, роззираючись, наче птах, що тріпоче крильми, як це уміє жайворонок, якого підтримує лише вітер, і потім доведеться повернутися назад, як у фільмі, який крутять з кінця до початку, на вершину скелі, туди, звідки, тримаючись за ролик і жердину, хвилину тому з'їхав у прірву, приховану дзеркалом плеса, на дно...

І, задоволений, я пішов, і коли приїхав до Праги, мене чекало повідомлення, в якому пропонувалося на вибір: відбувати покарання на Панкраці, і тоді я сам маю туди з'явитися, або на свій розсуд і уподобання можу вибрати лісову бригаду, але з однією умовою, що то мусить бути прикордоння*. По обіді я подався до канцелярії і погодився на першу-ліпшу бригаду, яку мені запропо-

нували, і був щасливий, і моє щастя стало ще більшим, коли я виявив, що в мене відвалився каблук, я порухав цей шматок шкіри, під яким були заховані останні дві марки, останні великі гроші, що залишилися мені від моєї дружини Лізи, котра привезла ці марки з Лемберга, Львова, після того, як там спалили гетто і ліквідували євреїв. Гуляючи Прагою, я вже не мав краватки, і не хотілося мені бути ані на сантиметр вищим, і не вибирав я готелів, які хотів би купити, минаючи їх на Пржікопах і на Вацлавській площі. Я навіть зловтішався, що моя дорога вперед тепер буде вже тільки моєю дорогою, і тепер я вже не мушу кланятися й молоти язиком, і завжди бути готовим сказати «добр'день», і «добр'полуд'нь», і «добр'вечір», і «цілу'ручки», і тепер я вже не мушу стежити за персоналом, а коли я сам був персоналом, то тільки й стежив за тим, щоб не помітив шеф, що я сів, що закурив цигарку, що взяв шмат вареного м'яса, і я навіть радів, що завтра поїду кудись далеко, далеко від людей, хоча люди там будуть, але там буде й те, про що я, бувало, мріяв, як і всі, хто працює при світлі жарівок, що коли-небудь я подамся на природу, коли-небудь, вже на пенсії, погляну, як виглядає ліс і як виглядає сонце, яке весь день і все життя світить мені в обличчя так, що мені доводиться ховатися від нього під капелюхом або в тіні... коли я був офіціантом, я любив усіх брамників, усіх двірників і опалювачів центрального опалення, які хоча б раз на день вибігали на вулицю перед будинком і, задерши голову, дивилися з окопів празьких вулиць на смужку неба, на хмари, на те, котра година за природними даними, а не за дзигарем. І в мене було

* Прикордоння — після Другої світової війни з прикордонних з Німеччиною теренів Чехословаччини виселили усіх німців, і ці землі деякий час залишалися безлюдні.

відчуття, що знову неймовірне стає дійсністю, що воно мене не покинуло, і я в це неймовірне вірив, у цю приголомшливу несподіванку, в цю дивовижу, то була моя зірка, яка вела мене через життя, напевно, лише заради того, аби довести самій собі, що попереду на неї завжди чекає щось вражаюче, і я — у мене повсякчас перед очима сяє відсвіт цієї зірки — я вірив у неї дедалі більше, бо так, як вознесла вона мене аж у мільйонери, так ото зараз, коли я був скинутий з небес додола, на всі чотири, я побачив, що моя зірка світить мені ще яскравіше, ніж раніше, і лише тепер я можу зазирнути у самісіньке її серце, в серцевину, мої очі від всього того, що я пережив, мусили настільки ослабнути, аби змогти більше витримати і пережити. Мені треба було знесиліти, аби більше бачити і розуміти. Так воно і вийшло! Коли я приїхав на станцію і потім пройшов лісом кілометрів десять пішки, далеко за Краслице, і коли почав уже зневірюватися, то стояв там покинутий мисливський будиночок, і я, коли побачив цей будиночок, то подумав, що здурію від радості, так мене ця лісничівка проїняла, вона залишилася після німців і була такою, якою і уявляє мисливський будиночок людина, яка росла у місті і в місті жила, зачувши, що хтось згадав про «мисливський будиночок». Я сів на лавку під лозами здичавілого винограду, сперся на дерев'яну стіну і наслухав, як цокає всередині лісничівки справжній «шварцвальд» — дзигар із зозулею, — якого я ніколи не бачив, я чув його дерев'яні механізми і коліщатка, і дзенькіт ланцюжка, ланцюжка, що підтягується гирками, і дивився в просвіт між двома горбами на рівнину, на якій вже не було доглянутих полів, ще коли я йшов, то навздогад визначав, де раніше садили картоплю, де сіяли овес або жито, але все вже заросло так само, як і села, які я про-

минав, мовби ішов Тамтим світом, зрештою, на розпутті я побачив, що одне село так і називалося... і всюди серед зруйнованих будівель і парканів стирчали могутні здичавілі гілки і пагони дозріваючих порічок, набравшись хоробрості, я хотів, було, увійти до котрогось із будинків, але не увійшов, я зупинявся перед ними в священному жаху, не міг я переступити поріг там, де все розгрошене на друзки, меблі перекинуті, усі стільці мовби хтось поклав на обидві лопатки, пригостивши їх подвійним нельсоном... хтось розрубав сокирою балки, хтось відчиняв сокирою замкнуту скриню... а в одному селі паслися корови, було полудне, і корови верталися додому, я йшов за ними, і корови пройшли алеєю поміж старих лип, а з-за них випірнула вежа барокового замку... а коли дерева розступилися, то відкрився красивий замок з дахом, викладеним квадратами невипаленої смальти, напевно, ренесанс, подумав я, і корови увійшли крізь висаджені ворота до замку, а я йшов за тими коровами, може, вони заблукали, казав я собі, але ті корови мали у замку хлів... велика рицарська зала, до якої вели широкі сходи, і корови стояли на другому поверсі в тій залі під кришталевою люстрою і красивими сценами з життя пастухів, але все намальовано було так, ніби відбувалося десь у Греції, бо жіночі й чоловічі постаті були вбрані не по тутешній погоді, то мусило відбуватися десь на півдні Європи або ще далі, в Землі Обітованій, бо увесь одяг був схожий на той, який на іконах носив Ісус Христос і люди, які з ним жили у ті часи, і ще там були між вікнами великі дзеркала, і ті корови не без задоволення довго розглядали себе, і я навшпиньки спустився сходами по коров'ячих пляцках, і побачив, що це, напевно, початок того майбутнього, коли неймовірно стає дійсністю. Я теж вважав себе за обраного, бо розумів, що

якби тут замість мене був хтось інший, він би нічого не помітив, а я отримував задоволення від того, що бачив, і навіть зрадів, що бачу таке запустіння, від якого мені моторошно, то було щось таке, як кожна людина боїться злочину і остерігається аварії, але якщо десь щось трапиться, то кожен, хто може, йде туди і дивиться, і розглядає сокиру в голові або стареньку, яку переїхав трамвай, але я ходив тут і не тікав, як тікають з місця аварії, я радів, що все так, як є, я навіть вирішив, що цих нещасть і мук і цієї звироднілості мені замало, що такого могло б не тільки на мене, а й на увесь світ звалитися більше... Відтак я сидів коло лісничівки, і потім прийшли двоє, і я зрозумів, що це, вочевидь, ті, хто тут живе, з ким я проведу цілий рік, а може, й більше... я сказав, хто я і куди мене послали, і чоловік з сивими вусами, ледь зиркнувши на мене, відповів, а радше пробурчав, що він професор французької літератури... і показав на вродливу дівчину, в якій я відразу розпізнав дівчину з виправного закладу або з тих, що стояли за Прашною Браною і ходили до нас, коли закривалася біржа, по її рухах я навіть уявив, як вона виглядає гола, які кучерики у неї під пахвами, а які в паху, я навіть здивувався з себе і побачив у цьому добрий знак, що ця руда дівчина після стількох років збудила в мені мрію поволі роздягати її, і якщо не насправді, то хоча б очима. І вона сказала, що відбуває тут покарання за те, що любить ночами танцювати, і звуть її Марцела, і що вона була ученицею на шоколадній фабриці «Оріон» у Маршнера. На ній були чоловічі штани, геть у смолі і хвої, і в волоссі теж була хвоя, і вся вона була обліплена хвоєю... і той професор так само, як і вона, мав гумові чоботи, з яких визирали онучі, і теж був обліплений сосною і ялиною смолою, і обидвоє вони пахли, неначе якийсь луг, як

галявина. Вони увійшли до лісничівки, я за ними, і такого борделю я не бачив навіть у тих розгромлених, залишених німцями будинках, де хтось з сокирою шукав скарби, розбиваючи замки, щоб дістатися до шафи чи скрині... стіл був засипаний недопалками і сірниками, як і підлога, мовби ліктем хтось постійно скидав усі рештки зі столу. Професор сказав, що я спатиму на другому поверсі, й відразу відвів мене туди і відкрив клямку гумовим чоботом, ногою. Я опинився у гарній світлиці, вся вона була з дерева, з двома вікнами, до яких припадали гілки і пагони виноградної лози, я відчинив двері і потрапив на кружганок, теж дерев'яний, по якому можна було обійти довкола будинку і подивитися на всі сторони світу, перебуваючи під постійним наглядом пагонів здичавілого винограду... я сів на випотрошену скриню, склав руки на колінах, і захотілося мені тріумфувати, і захотілося мені щось зробити... відкрив я валізу і на честь того, що тут побачив і що мене чекало, пришпилив свою блакитну стрічку і пришпилив ту позолочену зірку на піджак, і в такому вигляді спустився у велику кімнату, професор з ногами на столі курих, а та дівчина розчісувала волосся і прислухалася до професорської балаканини, він звертався до неї «панно», і повторював оте «панно» ледь не після кожного слова, і вже тільки від того, що крилося за словом «панно», він увесь аж тремтів, і я подумав, може, він умовляє її... І ось я увійшов, а що мені було все одно і все тут однаково цінне, я пройшовся театральним кроком з піднесеними руками, наче на виставі, показавши себе з усіх боків... потім я сів і запитав, чи треба мені йти з ними після обіду на роботу... професор засміявся, у нього були красиві очі, і сказав: «Нащадки глупі, злі й злочинні...», а потім додав, наче й не помітивши мого ордена, що ми

підемо на роботу за годину... і вів далі бесіду з тою панночкою, і я не дивувався, що він говорив їй французькі слова «la table, une chaire... maison...», і вона їх повторювала, вимовляючи не так, як слід, і він з великою ніжністю казав: «Нано*, дурепо, ось розщипну пасок і дам тобі по губах, не тою шкірою, а тою пряжкою...», і знову терпляче повторював ті французькі слова... а очима й голосом ніби гладив її, цю дівчину з шоколадної фабрики «Оріон» фірми Маршнера... котра, мабуть, знову повторювала ті слова погано, мені здалося, що ця Марцела упирається, що їй нудно вчитися, що вона знає, але зумисне каже так, щоб професор її ніжно картав: «Нащадки глупі, злі й злочинні...», і коли я зачиняв двері, пан професор сказав мені услід: «Дякую!» А я вистромив у двері голову і сказав: «Я обслуговував ефіопського імператора...» і провів долонею по блакитній стрічці. Їм довелося позичити мені запасні гумові чоботи, бо місця тут вологі, вранці випадало стільки роси, що вона тремтіла, наче штора, осипаючись вервечками на кожную гілочку, на кожен листочок, досить було тільки зачепити якусь гілочку, і роса починала скрапувати, ніби порване намисто. З першого дня роботи виявилось до дідька й трохи. Ми підійшли до ялини, гарної ялини, яку вже до половини обступили соснові і ялинові відростки, і ми їх відсікали, і шар за шаром укладали все вище й вище, аж поки прийшли двоє робітників з пилкою, і пан професор сказав мені, що це не звичайна ялина, а резонансна, і на доказ цього витяг із сумки камертон, ударив ним об стовбур і приставив мені до вуха, і камертон гарно зазвучав, видаючи світлі звуки, повні концентричних кольорових кілець, а потім він порадив, щоб я, приклав-

* Професор називає Марцелу Нана, маючи на увазі героїню однойменного роману Е. Золя «Нана», що була куртизанкою.

ши вухо до стовбура, послухав ці райські звуки... і так ми обоє стояли, обіймаючи резонансну ялину, дівчина сиділа на пеньку й курила, демонструючи не так байдужість, як те, що їй усе набридло і надокучило, вона за-кочувала очі до неба, ніби жалілася йому, з ким тут, на цьому світі, їй доводиться нудьгувати, я сповз на землю і обіймав, уклякнувши, той стовбур, який гудів гучніше за телеграфний стовп, а потім, коли робітники стали на коліна, щоб спиляти ялину, я виліз на купу зрізаних гілок, що сягали до половини ялинового тіла, і прислухався, як вривається пила і піднімається від ялини вгору гучна скарга, я чув, як вона граційно піднімається і як убиває її безперервний гук пилки, як скаржиться стовбур, що йому вгризаються в тіло... відтак пан професор гаркнув, щоб я спустився вниз, я зісковзнув, і за хвилю ялина нахилилася, загойдалася, ще трішки постояла, нахилившись, а потім швидко з наріканням упала від самого кореня, і складені на купу гілки, наче розкритими руками, затримали її, уповільнивши падіння і, як сказав пан професор, уберегли, не давши розколотися і замовкнути музиці ялинових кілець, бо таких ялин, як ця, мало, і що тепер справа за нами, її треба обчухрати, акуратно і за планом, який у нього при собі, розпиляти і, знову ж таки, акуратно на подушках з гілок відвезти на фабрику, де цю ялину розпиляють на дошки, на дощечки, на тоненькі дощиночки, з яких на фабриці зроблять скрипки й віолончелі, музичні смичкові інструменти... але головне знайти оті дощечки, які назавжди законсервували в собі ялинову музику... І отак ото прожив я тут уже місяць, потім два, ми готували гілки, щоб музичні резонансні ялини лягали так, як мама кладе на перину дитинку, і не переламали ці звуки, ув'язнені в їхньому акустичному стовбурі, і щовечора я слухав, як жахливо

пан професор гнівається, як лає нас грубими словами, і не лише цю дівчину, а й мене, ми були ідіоти і придурки, гієни плямисті і скунси верескливі, а все це, аби швидше навчити нас французьких слів. І поки я варив вечерю у кахляних печах, які трапляються в горах, і запалював гасові лампи, я прислухався до красивих слів, які постійно невдало вилітали з вуст тієї дівчини, яку відправили з шоколадної фабрики до лісу за те, що любила веселитися, любила спати щоразу з іншим парубком, як вона оповіла нам, і взагалі її сповідь не відрізнялася від тих, які я чув від подібних дівчат з вулиці, різниця була тільки в тому, що ця дівчина усе робила із задоволенням і задармо, лише заради кохання, лише заради хвилиної втіхи від того, що хвилину, а може, й цілу ніч хтось її любив, і цього було достатньо, щоб бути щасливою, бо тут їй доводилося працювати і на додачу ще й цілий вечір вивчати французькі слова, не тому, що вона хотіла, а тому, що їй було нудно, і вона не знала, як убити такий довгий вечір, якщо не було з ким... наступного місяця пан професор почав читати лекції з французької літератури двадцятого століття, і тут настала така зміна, що ми обоє зраділи... Марцела почала виявляти цікавість, пан професор цілий вечір розповідав їй про сюрреалістів і про Робера Десноса, і про Альфреда Жаррі, і про Рібемона де Сіні, про красенів Парижа і красунь... і якось він показав нам книжку, що називалася «Ружа для всіх»*, і щовечора читав і перекладав по одному віршу, а на роботі ми його розбирали, образ за образом, все було таке незрозуміле, але коли ми його аналізували, то пробиралися до змісту, і я слухав і почав читати книжки, важку поезію, якої ніколи не любив, а тепер її читав і розумів

* Робер Деснос, Альфред Жаррі, Жорж Рібемон де Сіні — французькі поети. «Ружа для всіх» — збірка віршів французького поета Поля Елюара.

так, що часто давав своє тлумачення, і пан професор ка-
зав: «Бовдуре, ідіоте, звідки ви то знаєте?» І я відчував
себе котиком, якому хтось почухав шийку, так приємно
це було, коли пан професор когось лаяв, напевно, я по-
чинав йому подобатись, бо він лаяв мене так само, як
Марцелу, з якою на роботі говорив уже тільки по-фран-
цузки... Відтак одного дня я поїхав на фабрику з тим
музичним деревом і, здавши його, отримав платню, купив
харчі і крупи, а ще купив пляшечку коньяку і букет
гвоздик, і вже збирався додому, але на розі фабрики
почався дощ, і тоді я сховався під дерево, а потім забіг
до якоїсь старої вбиральні, аби сховатися від зливи, що
барабанила по дошках, якими була вкрита стріха тієї
вбиральні, але то була не вбиральня, то мусив бути колись
шільтергауз, будиночок для військової варти, я помітив,
що й щілини з боків будиночка забиті дощечками, аби не
дуло... І от я сидів там, роззирався, постукуючи по тих
дощечках, якими були оббиті стріха і бічна стіна... а коли
дощ перестав, я повернувся на фабрику музичних інстру-
ментів, двічі мене виганяли, але я все ж пробився до ди-
ректора і повів його за фабрику, за зруйнований склад,
і все вийшло так, як я й передбачав, десять коштовних
дощечок бозна-якої давності, якими хтось перед роками
оббив цю вартівню від протягів... «Як ви здогадалися,
що це музичне резонансне дерево?» — здивувався
директор... «Я обслуговував ефіопського імператора», —
кажу, але директор сміявся, попліскуючи мене по спині
і захлинаючись зо сміху, і повторював: то вам пощас-
тило... я теж посміхався, бо, напевно, я так змінився, що
вже ніхто в мені і не впізнав би того, хто справді обслуго-
вував ефіопського імператора...

Але тепер я сприймав усе це інакше, я навчився кпити
сам із себе, мені вже вистачало самого себе. Присут-

ність людей починала мене обтяжувати, я відчував, що розмовляти мені доведеться хіба з самим собою, що це буде наймиліший і найприємніший для мене співбесідник, моє друге «я», той мій спонукач і вихователь, що сидів у мені, з яким я тепер заходив у бесіду з дедалі більшим і більшим задоволенням. Може, подіяло на мене те, що я чув від пана професора, який опановував себе в лайці, жоден візник не вмів так лаятися ні на коней, ні на людей, як пан професор французької літератури і естетики... і при цьому розповідав нам про все, що цікавило і його, розповідав кожного вечора, щойно відчинивши двері, доки не заснув, доки не заснули ми, до останньої хвилини розповідав, що таке естетика і що таке етика, і про філософію, і філософів, і завжди казав про філософів, включно з Ісусом Христом, що то банда розбійників, і негідників, і вбивць, і пройдисвітів, і якби їх не було, то було б людству краще, але й саме людство: «Нащадки глупі, злі й злочинні...», і ось, напевно, цей професор переконав мене в тому, що потрібно бути самому, щоб увечері дивитися на зірки, а ополудні у глибокі криниці... і ось я наважився, одного ранку встав, потиснув усім руку, подякував за все і пішов назад до Праги, бо я й так уже пересидів тут майже півроку, а пан професор і та його дівчина говорили між собою тільки і тільки по-французьки, і завше їм було про що побалукати, пан професор починав розповідати, ледве прокинувшись, і, хоч би куди йшов, то завше настроювався, як би то краще спсячити цю дівчину, котра погарнішала, і як її ще дужче й дужче здивувати черговими подробицями, які йому доводилося готувати наперед, бо, як я бачив, він закохався в неї на цьому пустищі не на життя, а на смерть, а оскільки я колись обслуговував ефіопського імператора, то зрозумів, що ця дівчина буде його долею,

хоча колись його кинє, коли дізнається все, чого знехотя навчилася, і що її одного дня осяяло, і завдяки чому вона стала красивою... одного вечора вона повторила зовсім в іншому значенні, а не в тому правильному, те, що пан професор колись сказав їй, певну цитату Арістотеля, якому докоряли, що він обікрав Платона... і Арістотель сказав, що лоша, виссавши молоко, брикне кобилу. Так, владнав я останні формальності з моїм останнім місцем праці, яке вважав, що буде останнім, і воно, либонь, останнім і буде, адже я себе знав, я ж обслуговував ефіопського імператора, і отако йшов я собі на вокзал, а навпроти Марцела, задумана, з волоссям, стягнутим у кіску, а та косичка була перев'язана ліловою стрічкою, вона йшла замислена, а я дивився на неї, але вона пройшла повз мене, як сновида, перехожі озиралися на неї, як і я, під пахвою вона тримала книжку, та колишня дівчина з шоколадної фабрики «Оріон» Маршнера... викрутивши голову, мені вдалося прочитати, що назва тієї книжки «Histoire du Surréalisme», і вона йшла собі, а я засміявся і з'явилося у мене бажання розвернутися, я уявив цю уперту і грубу дівку, яка розмовляла з професором так, як звикла у своєму Кошіржі*, дівку, яку професор навчив усього, що личить дамі... тепер вона пройшла повз мене, як варварська поглиначка університетської бібліотеки, і я достеменно знав, що ця дівчина не буде щаслива, що її життя буде сумно-прекрасним, що життя з нею для чоловіка буде мукою, та водночас і наповнене змістом...

Та Марцела, дівчина з шоколадної фабрики «Оріон» фірми Маршнера, часто уявлялася мені такою, якою я зустрів її, з книжкою під пахвою, я думав про цю книжку, про те, що, мабуть, перетекло з її сторінок у цю замислену

* Кошірже — робітничий район Праги.

і вперту голову, і взагалі я бачив лише цю голову з красивими очима, які ще торік не були красиві, але то все той професор, він зробив з тієї дівчини красуню з книгою, я бачив, як її пальці побожно й шанобливо розкривають обкладинку, чисті пальці беруть сторіночку за сторіночкою, наче оплатку для святого причастя, я бачив, як, перш ніж узяти книгу, вона йде мити руки, бо вона несла цю книгу неабияк, сам спосіб, яким вона несла її, бив у очі своєю шляхетною і шанобливою святістю, так, як тоді вона крокувала в задумі, скидаючись на музичну резонансну ялину, вся її приваба була усередині, зсередини через камертон очей ця музика виявляла відгомін в очах того, хто здатний бачити її такою, якою вона несподівано стала, в яку перевтілилась, мовби з горла пляшки інша сутність речі перетекла в інший бік, всередину, і та інша суть речі була прекрасна. І при кожному спогаді про те, як ішла ця дівчина з шоколадної фабрики, я обкладав її, а якби міг, то й справді усю її обклав би пелюстками й квітами півоній, я обклав би її голову ялиновими й сосновими гілочками, і опалим листям омели, я, котрий бачив у жінок тільки ту частину, що від пояса додолу, ноги й живіт, я завдяки цій дівчині підняв свої очі і свою пристрасть догори, до красивої шиї і красивих рук, що відкривали книгу, до очей, з котрих струмує та краса, яку вона здобула тією своєю переміною і яка цілком широко розливалася по всьому дівочому обличчі, у кожній зморшці, у примруженні очей, у легкій усмішці і в підкресленому потиранні носа зліва направо звабливим вказівним пальчиком, усі ці деталі обличчя олюднені французькими словами й французькими фразами, а відтак розмовою, і, нарешті, заглибленням у складні, але прекрасні вірші красивих молодих чоловіків, поетів, які виявляли людський чар, — це все стало для

мене дійсністю, коли неймовірно здійснилося... дівчина з шоколадної фабрики «Оріон» Маршнера, її голівку я обрамовував усіма квітами Святої Богородиці, які вигадав для неї, аби її прикрасити... Цілу дорогу в потязі я думав про цю дівчину, усміхався, сам ставав нею, на всіх вокзалах, на всіх рухливих стінках вагонів, що їхали або стояли на найближчих коліях, я подумки приклеював плакат з її зображенням, я навіть сам себе хапав за руку і пригортав її до себе, мовби тримав її руки, я роззирався по обличчях попутників, ніхто не міг зрозуміти, що везу я з собою і в собі, ніхто з мого обличчя не здогадався б, що саме я везу з собою, і коли я вийшов на останній станції і потім ще їхав автобусом по красивих місцях, таких схожих на ті, де я валив резонансні ялини, які спочатку обкладав високо настеленими гілками, ніби перинами, я малював і домальовував портрет дівчини з фабрики «Оріон» Маршнера, я бачив її, бачив, як знайомі покрикують на неї, як ставляться або прагнуть ставитися так, як ставилися до неї, коли вона вирушала в бригаду, як вони прагнуть, аби вона розмовляла з ними так, як колись, лише животом і ногами, лише усім тим сподом, який відділяє тонка гумка на її майточках, і ніхто не розуміє, що вона віддала перевагу тій частині тіла, яка височить над цією розділовою гумкою... І ось я вийшов з автобуса в Срні, запитав, де контора ремонту доріг, і зголосився, що я той, хто буде цілий рік працювати шляховиком де-небудь далеко, майже в горах, на ділянці, де ніхто не хоче бути... І після обіду я отримав коника і воза, мені порадили, щоб я купив козу, і подавали вівчура, з яким я хутко заприятелював, вгостивши селямі, і ось я неквапно їхав возом по дорозі, яка без кінця полого піднімалася вгору, мені відкривалися пейзажі з могутніми ялинами й високими соснами, які

змінювалися молодняком і чагарниками за зруйнованими парканами і плотами, що розсипалися, як сухий пірник, штахети повільно гнили і перетворювалися на гумус, з якого зростала малина і хижі пагони ожини, я крокував поруч з коником, що покинував головою, то був такий кінь, як у шахтах, гадаю, той коник, мабуть, мусив працювати десь під землею, бо мав такі красиві очі, які я бачив в опалювачів і тих людей, що працюють за дня при світлі лампочок чи шахтарських каганців, очі, які бувають у людей, що піднялися нагору або щойно вибігли з китлярні, аби поглянути вгору, яке прекрасне небо, бо для таких очей будь-яке небо прекрасне. Вїхавши до того безлюдного краю, я проминав лісові хатинки німецьких робітників, які виїхали, перед кожною я зупинявся і стояв на порозі по груди в кропиві і здичавілій малині, крізь гілля я зазиравав до кухонь і в кімнати, що позаростали травою, майже в кожному будинку висіли лампочки, і я йшов, орієнтуючись по дротах, аж поки вийшов до струмочка, де побачив руїни маленької електростанції з крихітною турбіною, яку приводила у рух вода, то була електростанція, зведена руками робітників, які тут валили ліс, лісорубами, які тут жили і мусили виїхати... їм довелося виїхати, бо їх виселили, як і тих багатих, яких я добре знав, які займалися політикою, були зарозумілі й безцеремонні, хвалькуваті, жорстокі і переповнені гординою, вона їх, врешті-решт, і знищила, це я розумів, але я не розумів, чому змусили виїхати ті робітні руки, на місці яких тепер ніхто не працює, мені було шкода тих людей, у яких не було нічого, окрім важкої праці в лісі і маленького поля на узліссі, робітників, які не мали часу на те, щоб бути зарозумілими і хвальками, зате вони були покірні, бо так їх навчило те життя, в яке я зазирнув і назустріч якому йшов. І тут мене осяяло,

я відчинив коробку з тією золотою зіркою, перетягнув вельветовий піджак ясно-блакитною стрічкою і рушив далі, тепер на грудях у мене виблискувала зірка, і я крокував у ритмі, у якому кивав шиєю коник, він щохвилини обертав голову, дивився на мою стрічку й іржав, і коза бекала, і вівчур на мене радісно гавкав, ледь не зірвавши ту мою стрічку, потім я знову зупинився, відв'язав козу і пішов подивитися на інші будівлі, тут була якась забігайлівка, корчма в лісі, з величезним залом, який, на диво, був сухим і з маленькими віконцями, напевно, все тут збереглося так, як було раніше, і запилені гальби на полицях, і бочка з піпою на дилях, і дерев'яний молот, щоб вибивати чопик... виходячи, я відчув чийсь погляд, це була кицька, яка тут залишилася, я покликав її, вона занявкала, я повернувся з ковбасою і навпочіпки манив її, киці хотілося, аби я її погладив, але вона здичавіла і відвикла від людського запаху, тому раз у раз відскакувала від мене, я поклав ковбасу, вона жадібно їла, я простяг руку, але кицька відскочила, вигнула спину і зашипіла... Я вийшов на світло, коза вже напилася зі струмка, я взяв відро, набрав води і подав коникові, і коли він напився, ми рушили далі, на закруті я озирнувся, щоб поглянути, який вигляд мають ці місця ззаду, це так само, як раніше я ніколи не пропускав красивих жінок, що проходили повз мене, завше на них озирався, а тут побачив, що кицька з тієї кнайпи біжить за нами, і я визнав у цьому добру ознаку, я цьвохнув батіжком і загулював, така якась радість вивільнилася у мене з грудей, і знічев'я я заспівав, спочатку несміливо, бо не співав усе своє життя, за все життя мені не спало на думку, за всі ці десятиліття не спало мені на думку, що я можу заспівати... і тепер я співав, вигадуючи слова і фрази, якими заповнював пробіли в тих піснях...

вівчур завив, сів і довго вив, я дав йому шматок ковбаси, і він потерся об мої ноги, але я не переставав співати, мовби тим співом, не піснею, виражав себе, виражав уже самим криком, який вважав піснею, я співав так само, як вив пес, але відчував, що випускаю цим співом з себе шухляди й шкатулки, повні застарілих векселів і зайвих листів та листівок, що з моїх вуст вилітають обривки старих, наполовину розшматованих, одна на одну наклеєних афіш, які всі разом утворюють безглузді тексти, де звіти з футбольних матчів змішуються з оголошеннями про концерти, плакати з виставок зливаються з афішами про виступи духових оркестрів, все те, що осідає в людині, наче дим і кіптява в легенях курця. І ось я співав, і було мені так, ніби я відхаркував і відплюював те, чим забилися горло й горлянка, було мені так, як пивним руркам, які шинкар пропарює і чистить струменем води, у мене було відчуття, ніби я кімната, де жили два покоління родини і де зі стін зірвано шпалери, наклеєні одна на одну багатьма шарами... Я проїжджав місцину, де ніхто навіть не міг мене чути, куди не глянь, всюди одна природа, з пагорба я бачив самі ліси, а те, що залишилося після людини та її праці, поступово й цілковито поглинав ліс, від нивок залишилося лише каміння, до будинків заходила трава й чагарі, пагілля бузини піднімало цементні підлоги й дошки і відвалювало їх набік, а над ними бузина розпрямляла своє листя і гілля, бузина працює з більшою силою, ніж важіль, ніж гідравлічні підіймачі і преси. І так ото повз купи гравію і жорстви я підїхав до великої будови. Обійшов її довкола і зрозумів, що тут, поряд з дорогою, мені буде добре, адже мені сказали, що я повинен посипати шосе гравієм і підтримувати його в порядку, хоча нині ніхто не їздить по цьому шосе і не їздитиме, і шосе підтримується лише на ви-

падок, якби що-небудь сталося або влітку довелося б перевозити дрова. І раптом я почув якесь людське нарікання, гру скрипки і знову такий співучий плач, що я завернув з дороги на голос і навіть не помітив, що коник, якого я напоїв і закинув посторонки на хомут, що коник, і коза, і вівчур ішли за мною, і я дійшов до групки з трьох осіб. То були цигани, то були ті, яких я приїхав змінити, і я побачив, а те, що я побачив, було дивовижне, як неймовірно здійснилося... стара циганка сиділа, як усі кочівники, навпочіпки біля маленького багаття і помішувала паличкою в баняку, що вушками спирався на два камені, однією рукою помішувала, а ліктем другої спиралася на коліно, підтримуючи долонею чоло, і на долоню їй опадало пасмо сплутаного чорного волосся... і старий циган сидів на землі з розкинутими ногами і потужними ударами молота забивав у дорогу рівно насипаний гравій, і над ним, нахилившись, стояв молодий чоловік у чорних штанах, вузьких у стегнах і розширених унизу, він грав на скрипці якусь пристрасну думу, таку циганську пісню, яка, напевно, підсилювала в старому якийсь настрій, бо він яйкав і квилів довгим тужливим плачем, і під враженням цієї музики вирвав пучок волосся і кинув його в багаття, і знову забивав каміння, поки його син або зять грав на скрипці, а стара варила якусь страву. І я побачив, що мене чекає, що я буду тут сам, ніхто мені не варитиме обід, не гратиме на скрипці, я буду тут тільки з коником, і з козою, і з псом, і з кішкою, яка постійно йшла за нами на поштивій відстані... Я кашлянув, старенька озирнулася і дивилася на мене, як на сонце... і старий кинув роботу, і парубок відклав скрипку і вклонився мені... я кажу, що ось приїхав на роботу... старий і стара встали і, вклонившись мені, подавали руки і казали, що у них уже все наготовлене,

і лише зараз я помітив, що в кущах стоїть підвода, такий легкий циганський возик з високими колесами, і вони сказали, що цього місяця я перша людина, яку вони побачили... і я запитав: справді? але не повірив їм... і молодик узяв з підводи футляр, відкрив його і, ніби дитину в колыску, обережно так поклав туди скрипку і ще обережніше накрив її оксамитовою накидкою з вишитими ініціалами та оздобленою нотами і словами якоїсь пісні... він подивився на свою скрипку, погладив накидку і закрив футляр, потім підскочив на підводу, узяв віжки, і старий шляховик сів теж, поміж себе вони взяли стару та й поїхали по розбитій і ремонтваній дорозі, і зупинилися перед будовою, звідти ще винесли ковдри і перини, кілька горщиків і казан, а я їх умовляв, аби залишилися ще на ніч, але вони квапилися, не могли вже діждатися, як казали, щоб знову побачити хоч одну людину, щоб побачити людей... і я спитав: а як тут було взимку? — «Айяяя, — заяйкав старий циган, — погано, з'їли ми козу, потім собаку і кицьку, — і, піднявши руку, склав три пальці, як для присяги, і сказав: — три місяці тут не було людини... і засипало нас, пане, снігом»... старенька плакала і повторювала: «...і засипало нас снігом...», і заливалися плачем, і парубок витяг скрипку і заграв тужливу пісню, і старий циган смикнув віжки, і кінь натягнув віжки, і молодий циган з сумним обличчям рвійно грав навстоячки, розставивши ноги, циганські романси, і бабуса циганська, і циганський дідок тихенько плакали, яйкаючи, і кивали мені обличчями, повними страждань і зморшок, кивали мені і жестами рук давали зрозуміти, що їм мене шкода, навіть відкидають мене, обома руками вони відкидали мене не так від себе, як від життя, мовби тими руками запорпували мене, ховали... І на пагорбі старий підвівся і знову вирвав жмут волосся,

і підвода з'їжджала з пагорба, і рука лише викинула цей жмут волосся на доказ, напевно, великого відчаю і жалю до мене... я увійшов до великої зали покинутої корчми, щоб роздивитися, де буду жити, а коли я обходив будівлю, зазирнувши в хліви, дровітню, клуню, то навіть не помітив, що за мною чимчикували коник, коза, пес і позаду кицька... Коли я подався до помпи за водою, щоб помитися, за мною поважно крокували коник, коза, вівчур і кицька... я обернувся і дивився на них, вони дивилися на мене, і я зрозумів, що вони бояться, щоб я не покинув їх тут, я посміхнувся і погладив одного за одним по голові, кішці теж хотілося, але сила остраху її, дослівно, відстрелила назад...

Дорога, якою я опікувався і засипав гравієм, який сам повинен був і дробити, ця дорога була схожа на моє життя, позаду мене вона заростала бур'янами і травою так само, як заростала й попереду мене. Лише та ділянка, де я працював, лише там були виразні сліди моїх рук. Зливи й тривалі дощі змивали ґрунт разом з піском і гравієм і заливали мою роботу, яку я на тій дорозі виконав, але я не гнівався, і не лаявся, і не проклинав долю, а терпляче вирушав на роботу і всенькі літні дні з тачкою й лопатою возив пісок і гравій, але не для того, щоб поліпшити дорогу, а для того, щоб ще раз проїхати з підводою і коником. Одного дня після дощу змило цілий закрут, і мені довелося майже тиждень гарувати, щоб потрапити туди, де я закінчив ремонт тиждень тому, але з тим більшою зосередженістю я вирушав уранці на роботу, чітка мета пробитися на протилежний край мого маленького шосе зменшувала втому. І коли за тиждень я зміг проїхати навіть возом, я з гордістю дивився на свою працю, якої ніби й не виконав, лише повернув дорогу до попереднього стану, ніхто б не повірив і ніхто б

не похвалив мене, ніхто б не зарахував мені ці шістдесят годин праці, лише пес, коза, кінь і кицька, однак вони не могли видати мені свідоцтва. Але вже проминув той час, коли я намагався потрапити на очі людям і отримати похвалу, це все осипалося з мене. Так ото майже цілий місяць я нічого не робив, лише надрирався від сонечка до сонечка, аби підтримувати дорогу в тому стані, в якому вона була, коли я взявся за роботу. Втім, щодалі, то більше я вважав ремонт цієї дороги ремонтом свого життя, і коли минуле зринало переді мною від самого початку, мені здавалося, мовби все сталося з кимось іншим, ніби все моє життя і навіть я сам був романом, книгою, яку написав хтось інший, але ключ до цієї книги життя був у мене одного, єдиним свідком мого життя був я сам, навіть якщо моя дорога й заростала на початку і в кінці бур'янами. Але спогадами, ніби кайлом і лопатою, я розчищав дорогу в минуле свого життя, щоб у думках я міг потрапити туди, куди захотілось, згадувати те, що надумав. Коли я закінчував ремонт дороги, тоді клепаю косу і косив по узбіччях траву і сушив сіно, а згодом знову косив отаву, а за доброї погоди пополудні звозив те сіно до оборога, я готувався до зими, про яку мені казали, що вона тягнеться тут майже шість місяців... Раз на тиждень я запрягав коника і вирушав на закупи, їхав я дорогою і з відремонтованого гостинця поступово з'їжджав на пугівець, яким ніхто не їздив, я озирався і бачив сліди від воза, а після дощу сліди коникових підків, проминувши двоє покинутих сіл, я потрапляв на справжнє шосе; на його лиці я бачив зморшки від вантажівок і в пилузі на узбіччі відбитки шин велосипедів і мотоциклів, транспорту робітників лісової управи і військових, які цим шосе вирушали на роботу й патрулювання або поверталися додому. Купивши в крамниці

консерви, і ковбасу, і великий буханець хліба, я зупинявся у шинку, селяни з шинкарем підсідали і випитували мене, чи подобається мені в горах, на тих безлюдних місцинах. І я з захватом пояснював їм, що в житті ніде й ніхто такого, як у них, не бачив, я розповідав так, ніби потрапив сюди проїздом на машині або поселився на якихось два-три дні, я говорив як турист, як людина, захоплена природою, як городянин, який завжди, щойно приїде в село, то починає верзти романтичну нісенітницю про те, які красиві ліси, які прекрасні вершини гір у хмарах і з яким задоволенням він буцімто оселився б тут назавжди, так тут прекрасно... У цьому шинку я плутано міркував і про те, що краса має й інший бік, що краса цього краю гір і лісів залежить від того, наскільки людина уміє любити все те, що є неприємне, покинуте, любити цей край навіть у ті години, дні і тижні, коли йде дощ і коли швидко темніє, коли людина сидить коло печі і думає, що вже десята вечора, а воно лише пів на сьому, любити розмову з самим собою і розмову з конем, собакою, кішкою і козою, але найрадше мати розмову з самим собою, спочатку тихо, ніби прокручуючи якийсь фільм, згадувати й перебирати картини минулого, але потім так само, як і я, почати самому з собою розмовляти, радитися, запитувати, самому собі ставити запитання і вислуховувати відповіді, самому в себе вивідувати найпотаємніше, наче прокурор, висувати проти себе звинувачення і захищатися і, так поперемінно розмовляючи з самим собою, добиратися до сенсу життя, не до того, що було і сталося вже давно, а до того, що попереду, запитувати, що це за дорога, яку я здолав і яку ще належить здолати, і мені здається, що ще є час через роздуми знайти такий спокій, який захистить людину від бажання втекти від самоти, втекти від найголовні-

ших запитань, які людина повинна мати силу і відвагу поставити собі... І ось так я, шляховик, щосуботи до самого вечора сидів у шинку, і що довше я в ньому сидів, то більше оповідав людям, то частіше згадував про коника, що стояв перед шинком, про зяючий самотністю мій новий будиночок, я бачив, що люди затуляють мені те, що я хотів би знати і бачити, що всі тільки байдикують, як, бувало, байдикував і я, усі вони оминають ті запитання, на які одного дня їм доведеться відповісти, якщо буде у них таке щастя, що перед смертю будуть мати на це час... у цьому шинку я нарешті усвідомив, що суть життя полягає у розпитуванні самого себе про смерть, як я поводитимусь, коли прийде мій час, що, по суті, це не просто розпитування самого себе про смерть, це розмова перед лицем нескінченності і вічності, що сам пошук розуміння смерті є початком розмислу в прекрасному і про прекрасне, бо роздумувати про безцільність тієї своєї дороги, яка, у будь-якому разі, закінчиться передчасним відходом, ця насолода і переживання своєї смерті, наповнює людину гіркотою, а отже, красою. І так ото в цьому шинку я вже став посміховиськом для всіх, я допитувався в кожного, де б він хотів бути похований, і всі спочатку лякалися, але потім сміялися до сліз і запитували, своєю чергою, мене, де б я хотів бути похований, якщо випаде мені таке щастя, що знайдуть мене вчасно, бо передостаннього шляховика знайшли тільки навесні, і він був увесь обгризений землерийками, мишами і лисицями, і поховали саму лише в'язанку кісток, як ото продають у пучках спаржу або набір телятини для юшки з кісток. І я з задоволенням розповідав про свою могилу, якщо я помру тут і якщо стануть ховати хоч би одну недогризену кістку або череп, то я хотів би бути похованим на тому кладовищі, що на вершині, щоб

лежати на самому гребені цвинтаря, і хотів би, щоб моя труна за якийсь час розкололася на дві половини, і щоб стікало дощем те, що від мене залишилося, на два боки світу, аби струмочки води відносили одну частину мене до Чехії, а другу частину щоб струмочки занесли через колючий дріт кордонів до Дунаю, що я бажаю бути громадянином світу, тому по смерті хай Влтава несе мене в Лабу і звідти у Північне море, а другу частину мене хай Дунай несе у Чорне море, і обома морями я потраплю в Атлантичний океан... завсідники у кнайпі затихали і дивилися на мене, а я вставав і їхав додому, ці запитання розважали все село, а я так відповідав майже щоразу, коли приїжджав, завжди під кінець вони ставили мені ці запитання... Вони запитували: «А що, якби-сте вмерли в Празі? А в Брні? А що, якби-сте вмерли в Пелгржимові? А що, якби вас зжерли вовки?» І я щоразу придумував усе так, як би то було, так, як учив професор літератури, що людина є незнищенна і духовно, і фізично, вона лише міняється, метаморфізує, якимось із Марцелою вони розбирали вірш поета, якого називали Сендберг*, про те, з чого складається людина, що у ній є фосфор, а з цього фосфору вийшло б десять коробок сірників, що в ній є залізо, а з того заліза можна б викувати цвях, на якому людина могла б повіситись, що у ній є вода, і на цій воді можна б зварити десять літрів юшки з потрухів... я розповідав про це селянам, і вони лякалися, боялися мене, і морщилися від того, що їх чекає... тому вони віддавали перевагу моїм розповідям про те, що буде з ними, якщо вони помруть тут. І ось одного дня вночі ми пішли на цвинтар на пагорбі і я показав їм вільні місця, звідки, якщо будуть там поховані, вони попадуть

* Карл Сендберг (1878—1967) — американський поет.

однією половиною в Північне море, а іншою половиною в Чорне море, головне, покласти труну впоперек горба, мовби на гребінь стріхи... Потім я повертався з закупками додому і дорогою роздумував, цілу дорогу я розважався, повторюючи вголос усе, що за день наговорив і зробив, і я питав себе, чи правильно я це сказав або зробив, і правильним вважав лише те, що мене веселило, не так веселило, як дітей або п'яниць, але так, як учив мене пан професор французької літератури, веселість — це метафізична потреба, бо якщо людину щось веселить, то це воно і є, «ви ідіоти, ви нащадки глупі, злі й злочинні», казав він нам і так нас лаяв, аби привести туди, куди хотів, аби забавою була для нас поезія, речі і прекрасні події, і краса, вплив і призначення якої завжди спрямовані до вічності, бо вплив і значення краси завжди спрямовані до трансцендентного, тобто у нескінченність і вічність. Ще для цього мого помешкання, кнайпи, яка була водночас і танцювальною залю на випадок, якщо б я вже не міг інакше і затужив за тим, аби хтось був зі мною, аби прийшла хоч якась людина, то я ще до зими закупив у селі великі старі дзеркала, кілька штук я дістав навіть задурно, люди раді були їх позбутися, бо казали, що коли в них дивляться, то в дзеркалах з'являються німці... я обклав їх ковдрами й газетами і привіз додому, цілий день я забивав у стіни кілочки і на ці кілочки вішав дзеркала, цілу стіну я завісив дзеркалами... а відтак я вже був не сам, бо, повертаючись додому, завжди тішився, як піду сам собі назустріч, сам собі вклонюся в дзеркалі і побажаю доброго вечора, і до того часу, поки не піду спати, теж буду не сам, буде нас двоє, і байдуже, що ми будемо робити однакові рухи, але з тим більшою реальністю я зможу ставити собі запитання... і коли я відходжу, то і той, у дзеркалі, повер-

тається спиною, мій двійник, він у кожному дзеркалі, та все ж вирушаю і віддаляюся з кімнати лише я... цей образ я не зумів домислити, чому, відходячи, я не бачу себе, чому тільки тоді, коли поверну голову, то знову бачу своє обличчя, але не свою спину, для цього спотребилось б ще одне дзеркало. Так у мене почало з'являтися дотикове враження від речей, які були невидимі, але були присутні, неймовірно здійснилося, бо хоч коли б я повертався після суботніх закупів або з платнею, я зупинявся біля підніжжя цвинтарного пагорба, спускався до потічка, в який вливалися з боків цівки ручаїв і струмочків ще менших, і тут, у цьому місці, невинно падала зі скелі вода, і я щоразу вмивався, обмивав обличчя, вода була зимна й прозора, і я міг уявити, як згори з того цвинтаря аж до самого струмочка стікають соки небіжчиків, звичайно, перш ніж потрапити сюди, вони були перегнані і проціджені прекрасною землею, яка вміє робити з трупів цвяхи, на яких можна повіситися, і прозору воду, якою я вмиваюся, так само, як через багато років де-небудь хтось митиме обличчя моєю метаморфозою, хтось чиркне сірник з фосфору мого тіла... і я ніколи не міг стриматися, щоб не попити води з цього струмочка під кладовищем, спочатку я цю воду пробував, ніби дегустатор вино, і так само, як доктор Бадештубе і Бернкастеллер, знавці рислінгу, здатні виявити у вині запах паротягів, які сотнями проїжджають щодня повз виноградники, або запах багать, які щодня розводять виноградарі, аби підігріти сніданок чи обід, так само, як дим можна розпізнати в букеті рислінгу, так ото і я куштував небіжчиків, давно похованих там, на цвинтарі вгорі, я пробував їх на смак, напевно, для того ж, для чого привіз дзеркала, лише тому, що вони зберегли відображення німців, які зазирали в них, які виїхали

кілька років тому, але їхній запах ще зберігся в тих дзеркалах, у які я щодня довго дивлюся, в яких я проходжуюся і так само, як у водах небіжчиків, я, ідучи, бреду крізь ледь видимі портрети, але для людини, для якої неймовірно здійснилося, ці люди реальні, і я труся об дівочі портрети у дірндлах, об меблі за їхніми спинами і марева німецьких родин... І ті селяни, які подарували мені дзеркала, а я за це дав їм зазирнути в дзеркало, яке їх чекає на цвинтарі, і ось вони перед самою Поминальною суботою застрелили мого вівчура, я його навчив, власне, він навчився сам, одного разу я повісив на шию йому торбу з тим, що він піде зі мною на закупи, але побачив, що він побіг по дорозі до села без мене... тоді я написав на пробу записку, чого потребую, і він побіг... а за дві години повернувся й поклав торбу з купленим... відтак замість їздити з коником ледь не через день я посилав вівчура з торбинкою, аби він приніс покупки... а то якогось дня ті селяни, марно дочекавши на мене, побачили мого пса, як він несе закупи замість мене, застрелили мені того пса, щоб я сам приходив до них у кнайпу... і я плакав, тиждень я оплакував вівчура, і потім, тільки-но застріг коника, як випав перший сніг, я вирушив за платнею і великими закупам на зиму, і все я селянам пробачив, бо вони нудьгували без мене, вони вже не сміялися з мене, а якщо й так, то вже інакше, поважніше, бо не могли без мене у шинку жити, казали, що нема в них іншої радості, вони не бажали мені смерті, але хотіли, щоб раз на тиждень я приїжджав до них, бо церква далеко, а я вмію говорити краще, ніж священник... Той мій вівчур ще добіг до мене, вони прострелили йому плече, добіг з покупками, я встиг ще його погладити, принести кісточку цукру як визнання і винагороду, але тої кісточки він уже не взяв, а поклав голову мені на

коліна і повільно так умирав, над нами схилився коник, пригнувся до собаки, прийшли й коза, і кицька, яка спала разом з псом, але мені ніколи не дозволяла себе погладити, ну, хіба на відстані, вона любила мене найбільше, коли я розмовляв з нею, вона лягала на спинку, звивалася, і крутилася, і тяглася до мене і очима, і кігтками, мовби я гладив їй шийку або шерстку, але варто було мені простягнути руку, щоразу ця дика сила страху відстрілювала її з досягу моїх пальців... і та кицька прийшла і, за звичкою, притулилася до вівчура, потім я поклав на неї долоню, а вона так і дивилася у згасаючі очі собаки, і я її гладив, вона глянула на мене, і для неї було так жахливо, що я її гладив, але вона здолала свій жах, бо вмирав її друг, вона вважала за краще заплющити очі і занурити голівку в собачу шерсть, аби не бачити того, що лякало її, але про що вона мріяла.

Одного пізнього пополудня, коли я в задумі вирушив по воду до криниці, і ось, коли я так ішов, то спочатку відчув, а потім побачив, що на узліссі, спершись рукою на дерево, стоїть Зденек, той знаменитий колишній кельнер, той мій товариш з готелю «Тіхота», який тепер пильно дивиться на мене... І я, котрий обслуговував ефіопського імператора, відразу зрозумів, він приїхав лише заради того, щоб подивитися на мене, що він не те, щоб не хотів, але не потребує розмови зі мною, він хоче тільки побачити мене, як я влився в те самотнє життя, бо Зденек тепер великий пан у політичному житті, він оточений силою-силенною людей, але я знав, що він, напевно, такий же самотній, як і я... Я помпував воду, тварини дивилися на мою роботу, і я відчував, що за всіма моїми рухами спостерігає Зденек, тоді я почав удавати, що мені дуже залежить на тому помпуванні, і буди-м Зденка не бачу, хоч добре знав, що Зденек розуміє,

що я про нього у цьому лісі знаю. Відтак я зумисне повільно нагнувся, тримаючи за вуха обидва цебрики, я давав Зденкові час хоча б ледь ворухнутися, адже тут кожен рух чутний на кількасот метрів, кожен звук, таким робом я запитував його, чи хоче він що-небудь сказати мені, але він не потребував мені нічого казати, йому вистачало так само, як і мені, що ми є на світі, бо він занудьгував за мною, так само, як і я багато разів згадував про нього. І ось я підняв обидва цебрики і спустився до будинку, за мною крокував коник, за ним коза і кицька, я обережно ступав, вода з цеберків вихлюпувалася мені на гумаки, і я знав, що, коли поставлю цебрики на призьбі і обернуся, Зденка вже там не буде, що він, задоволений, повернеться до урядової машини, яка чекає на нього за лісом, що повернеться до своєї роботи, яка, вочевидь, важча, ніж ця моя втеча в самоту. Я пригадав пана професора літератури, як він казав Марцелі, що справжня людина і громадянин світу це той, хто вміє стати анонімним, хто може звільнитися від свого фальшивого «я». І коли я поставив цебрик і озирнувся, Зденек уже пішов з лісу. І я змирився з тим, що так і має бути, бо лише так ми й могли поговорити, кожен з нас був деінде, і лише в такий спосіб ми могли разом погомоніти, і так ото ми без слів виговорили, що маємо на серці і як ми дивимося на світ. Того дня почав падати сніг, пластівцями, завбільшки з поштові марки, тихий сніг, який до вечора змінився на завірюху. Джерело прозорої і в будь-який час однаково холодної води далі струмувало у підвалі по вибитому в камені жолобу, хлів містився біля сходів поряд з кухнею. І кінський гній, який, за порадою селян, я залишив у стайні, своїм теплом зігрівав кухню не гірше за центральне опалювання. Три дні я дивився на падаючий сніг, який шурхотів, як манюсінькі метелики, як

мушки, як спадаючі з неба пелюстки. Мою дорогу засипало снігом дедалі більше й більше і на третій день замело так, що вона злилася з окіллям, і ніхто б уже не вгадав, куди ця дорога веде. І тоді я витяг старі сани, знайшов дзвіночки, якими час від часу побрязкував, і посміхався, бо ці дзвіночки давали мені змогу уявити, як я запряжу коника і поїду понад своєю дорогою, як вознесуся над нею, як нас розділятиме ця снігова подушка, ця перина, цей товстий білий килим, це напompоване біле покривало, що покриває увесь край... я лагодив сани і навіть не помітив, як сніг підступив до самого вікна, і потім його навалило вже до половини вікон. У ту хвилину, коли я поглянув і злякався, як піднялася ця снігова повінь, я побачив свою хатинку, яка разом з тваринами зависла на ланцюжках під небом, хатинку, відірвану від світу, і тому повну аж по самі краї, як і ті дзеркала з померлими й забутими, а проте з відображеннями, що приліплені там чутливою плівкою, їх закликати й викликати з минулого не важче, ніж відображення, якими я сам вистелив ці дзеркала або, краще сказати, якими була вистелена і прокладена моя дорога, тепер уже засипана снігом проминулого часу, і лише спогади можуть коли завгодно намацати старі образи, так досвідчена рука намацує під шкірою артерію і визначає, куди текло, тече і в близькому майбутньому тектиме життя... і в ту мить я злякався, що якби помер, то все неймовірно, яке стало дійсністю, одійшло б, адже, як казав пан професор естетики і французької літератури, найкраща людина та, котра вміє найкраще висловити... і я відчув бажання описати все як було, аби й інші люди могли не так прочитати, як тим, що я оповім, намалювати перед собою усі ті картини, які нанизувалися, мов коралі, як вервиці на довгу нитку мого життя, неймовірність якого наздогнала мене

в ту мить, коли я дивився і жахався падаючого снігу, якого насипало хатинці до пояса... І ось щовечора, коли я сидів перед дзеркалом, а позад мене на колишньому шинквасі сиділа кицька і голівкою буцалася до мого відображення в дзеркалі, мовби то був я, і я дивився на свої руки, і за вікнами завивала, наче повинь, снігова завірюха, і що довше я дивився на свої руки, я навіть підняв їх, ніби сам собі здавався в полон, я дивився у дзеркало на руки і ворухливі пальці і бачив перед собою зиму, той сніг, я бачив, що буду відгортати сніг, відкидати його й шукати дорогу, і щодня уперто шукатиму дорогу до села, може, й вони шукатимуть дорогу до мене... і я сказав собі, що вдень шукатиму дорогу до села, а ввечері буду писати, шукатиму дорогу в минуле і потім по ній іти, і відгортати сніг, який засипав мій шлях назад... і спробувати так, щоб словом і писанням випитувати самого себе.

На Святу вечерю знову падав сніг і засипав дорогу, яку я майже цілий місяць насилу відшукував і відновлював. Утворилася ціла стіна зі снігу, цілий рів по самі груди, я навіть пройшов половину відстані до шинку і крамниці, де був востаннє в Поминальну суботу. Увечері пороша іскрилася, наче блискітки в настінних календарях, я поставив ялиночку і спік тістечка. Я запалив ялиночку і вивів з хліва коника й козу. Кицька сиділа на печі на олив'яній блясі. Я витяг фрак, одягнув його, але він уже мені не пасував, гудзики вискакували з заклаканих пальців, а руки від роботи стали такі незграбні, що я не зумів як слід зав'язати білого метелика, я витяг з валізи і начистив кремом ті мешти, які купив, коли був офіціантом у готелі «Тіхота». І коли я начепив блакитну стрічку і пришпилив до грудей зірку, то зірка сяяла сильніше, ніж ялиночка,

коник і коза дивилися на мене і лякалися, так що мені довелося їх заспокоювати. Потім я приготував вечерю, гуляш з консерви з картоплею. Для кози я приготував гостинця, нарізавши у воду яблука. Та й коник, який щонеділі обідав разом зі мною, стояв біля довгого дубового столу, вибирав з миски і хрумав яблука. Той коник завжди мав нав'язливе відчуття, що я кину його тут, піду від нього. Хоч би куди я йшов, він усюди чапав за мною, і коза, яка звикла до коня, йшла за ним, і кицька, яка залежала від козячого молока, теж ішла туди, кудю похитувалося козяче вим'я. Так ми й ходили на роботу і з роботи. Коли восени я косив отаву, вони всі чапали за мною, навіть коли я йшов до вбиральні, тварини рушали за мною і вартували під дверима, щоб я не втік... То було, пригадую, якраз першого тижня, коли я приїхав сюди і коли з'явилася мені та дівчина з шоколадної фабрики «Оріон», я тоді так затужив, так захотілося її побачити, мені здавалося, що вона так і ходить з книгами під пахвою на ту шоколадну фабрику, така мене пойняла туга, що я склав усе необхідне і ще до світанку вирушив у село, і там чекав автобуса, але коли він підїхав і я вже поставив ногу на сходинку, то побачив, як дорогою від мого будиночка біжить коник, за ним пес, а позаду дибає коза... і просто до мене, і так на мене дивилися ці тварини, і так тихо мене просили, аби я не кидав їх, і коли вони мене оточили, з'явилася ще й та здичавіла кицька і вискочила на лавку, куди я ставив гладущик з молоком, автобус поїхав, а я повернувся додому з тваринами, які з тієї пори не зводили з мене очей, але прагнули мене якимсь чином розвеселити, кицька стрибала, мов те кошеня, коза намагалася зі мною битися і жартома стрибала на двох ногах і хотіла буцнути мене в голову, лише коник нічого не вмів, але щохвили

брав мене ніжними губами за руку, дивився на мене, а з очей у нього іскрився страх... По вечері, як, зрештою, і щодня, коник влігся коло печі, солодко зітхаючи, коза лягла біля нього, а я продовжував писання своїх картин, я задумався, бо ті картини були мені спочатку такі невиразні, я навіть описав якусь зайву картину, але одного прекрасного дня я раптом розписався, тепер я списував сторінку за сторінкою, картини постійно мінялися, усе швидше і швидше, і я не встигав їх описувати, ці картини, що забігають уперед, не давали мені спати, я не чув, чи на вулиці завірюха, чи місяць світить так, що аж тріскають шибки, і тільки день крізь день розчищав дорогу, а, розгрібаючи сніг, я думав про свій шлях вечірній, коли візьму перо й почну писати, вдень я продумував усе заздалегідь, а ввечері тільки описував те, про що думав під час роботи, вечорів чекали і тварини, бо звірі люблять спокій, ця худібка лише солодко зітхала, я підкладав у піч велике поліно, і полум'я тихо тліло, і дим зітхав у комині, і під дверима пробігав вітер... У ніч проти Різдва у вікнах з'явилися вогні. Я відклав перо, і неймовірно здійснилося. Я вийшов надвір, і там на санях з плугом пробилися до мене з тамтого боку селяни, кілька тих збідованих, забімбаних бідолах, які просиджували вечори у шинку і які затужили без мене так, що застрелили мого вівчура, а тепер з плугом і на санях добралися навіть сюди... я покликав їх до кнайпи, у це моє нинішнє житло... вони виричували на мене очі, і я помітив, з чого вони дивуються. «Де ти це взяв? Хто тобі дав? Чому ти так вирядився?» Я сказав: сідайте, панове, ви тепер мої гості, адже я колишній кельнер, а вони злякалися і мовби аж пошкодували, що приїхали... «А ця стрічка і орден?» Я кажу, мовляв, отримав їх багато років тому, бо я той, хто обслуговував ефіопського імператора...

«А кого обслуговуєш тепер?» — перелякалися вони. Тепер, як бачите, ось мої гості, і я показав на коника й козу, але ті вже встали й хотіли йти, і стукали, й билися в двері, я їм відчинив, і вони одне за одним пішли сходами до свого хлівця. Але цей фрак, і виблискуюча зірка, і блакитна стрічка так перелякали селян, що вони zostалися стояти, привітали мене, побажали добре провести свята і запросили, щоб я приїхав на святого Штефана на обід. Я бачив у дзеркалах їхні спини, і коли з шибок позникали вогні і ліхтарі, і відбриніли дзвіночки, і відскрипів сніговий плуг, я лишився перед дзеркалом сам, я дивився на себе і що більше дивився, то більше лякався, ніби був у гостях у когось чужого, у когось, хто збожеволів... я дихнув на себе, навіть поцілував себе у тому холодному склі, потім виставив лікоть і протирав запітнявіле скло рукавом фракa доти, доки знову побачив себе в дзеркалі, як стою із засвіченою лампою, наче з келихом, піднятим для тосту. І за моєю спиною тихо відчинилися двері, я заляк... і увійшов коник, за ним коза, кицька скочила на полив'яний припічок, і я зрадів, що селяни пробилися крізь сніг до мене, що прийшли до мене, що злякалися мене, бо мені треба бути кимось винятковим, бо я й справді учень метрдотеля пана Скрживанека, який обслуговував англійського короля, а я мав таку честь, що обслуговував ефіопського імператора, і він назавжди відзначив мене орденом, і цей орден додав мені сили, аби я написав для читачів цю історію... як здійснилося неймовірно.

Досить з вас?

На цьому я й справді закінчу.

Авторова післямова

Ця книга написана під яскравим літнім сонцем, яке розжарювало друкарську машинку так, що по кілька разів на хвилину щось заїдало, ніби вона загикувалася. Неможливо було дивитися на сліпучо-білі чвертки паперу, отже я не міг контролювати написане, а писав я, сп'янілий світлом, не дивлячись, як автомат, світло сонця так сліпило мене, що я бачив лише контури іскристої машинки, бляшаний дах за кілька годин так розтікся, що списані сторінки згорталися від спеки у рурку. І до того ж, події, які за останній рік навалилися на мене так, що я навіть не мав часу зареєструвати смерть матері, ось ці події і змушують мене залишити книжку такою, якою вона вийшла з першого разу, і сподіватися, що колись у мене буде час і мужність знову і знову взятися за цей текст і переробляти його заради справжньої класичності, або ж під впливом хвилини й припущення, що можна й зберегти ці перші спонтанні образи, узяти ножиці і вистригати ті образи, які навіть з часом ще збережуть свою свіжість.

А якщо мене вже не буде на світі, то хай це зробить хтось із моїх друзів. Хай настрижуть маленький роман або велику оповідь. Так!

P. S. *Той літній місяць, коли я писав цю книжку, я прожив у розчуленні від «художнього спогаду» Сальвадора Далі і фрейдівського «ущемленого афекту, який знаходить вихід у мові».*

Богуміл Грабал, поет вулиці

* * *

«Я завжди дуже любив і дотепер люблю книжки Грабала, — зізнавався Мілан Кундера. — Його проза схожа на високу поезію в нестримному леті фантазії. Так уміли писати тільки, можливо, деякі прославлені латиноамериканці. Але вони не знали про нього, і він, думаю, не знав про них. Колись забудеться російська окупація, а про ті роки заговорять як про великий час чеської культури, коли жив Грабал, що написав книги «Я обслуговував англійського короля» і «Занадто гучна самотність».

* * *

У першому номері «Всесвіту» за 1991 рік було вміщено листа читачки із Запоріжжя, у якому вона благала не друкувати більше на сторінках улюбленого «Всесвіту» Б. Грабала, А. Мальро, К. Вольф і особливо Е. Йонеско.

Список небажаних для пересічного читача письменників можна продовжити, бо подібні листи надходили і до редакції московської «Иностранной литературы»: потрапляють до цього списку здебільшого визначні письменники, серед яких чимало й Нобелівських лауреатів. Така вже наша постсоцреалістична дійсність, що читач просто не звик до творів глибших, нелінійних.

Однією з вершин сучасної чеської та світової літератури є той самий Богуміл Грабал, чиє одне-єдине оповідання викликало нарікання тієї читачки. Дві течії в літературі сформували його як письменника: чеський поетизм і європейський сюрреалізм. Богуміл Грабал — письменник світової слави, перекладений у всіх цивілізованих країнах і виданий солідними накладами. У нас же досі вийшла тільки одна збірка його оповідань «Вар'яти».

Життя Грабала було сповнене злигоднів і, здавалося, доля вчинила все можливе, аби перешкодити йому зійти на щабель слави.

Народився Богуміл Грабал за чотири місяці до початку Першої світової війни — 28 березня 1914 року — в сім'ї бровара у місті

Брно. Однак аж до двадцятого року життя він мешкав у Німбурку, аж доки переїхав до Праги — студіювати право в університеті.

1939 року, після закриття університету німцями, повернувся до батьків у Німбурк, де влаштувався нотарем, але восени 1940 р. подався знову до Праги. Працював там референтом торговельної школи, потім — комірником у Німбурку і, нарешті, майже до кінця 1946 р., робітником, а тоді черговим на залізничній станції у Костомлятах. Склавши магістерські іспити на правничому факультеті у Празі, до середини 1949 р. працював страхувальним агентом і комівояжером.

На своєму шляху в літературу він мусив здолати чимало перешкод. На тридцять п'ятому році життя Грабал мало не дебютував як поет у приватному видавництві. Але соціалізм уже твердо ступив на чеську землю, і оскільки в 1948—1949 роках приватні видавництва були націоналізовані, набрану збірку сюрреалістичних віршів просто розсипали. А самого автора послали на ливарний завод у Кладно звичайним робітником.

Там, у Кладно, на ливарнях працювало чимало таких бригад із «гнилих інтелігентів», які заважали цілій країні йти переможним кроком до світлого майбутнього. Хтозна скільки довелося б Грабалу там ідейно перековуватися, коли б не спіткало його більше лихо — важка травма черепа. Починаються довгі місяці лікування, і лише наприкінці 1954 р. він стає до роботи на складі макулатури в Празі.

Завдяки клопотанню свого друга і вчителя, відомого чеського художника і поета Іржі Коларжа, письменник з 1962 р. починає одержувати грошову допомогу як працівник мистецтв. Ці засоби, разом з пенсією за інвалідністю, дозволили йому цілковито присвятити себе літературі. Період його найбільшої творчої активності збігся за часом з репресіями, яких за вказівкою Москви зазнали чехословацькі дисиденти.

Вторгнення комуністичних військ у Чехословаччину 1968 року змусило багатьох чеських письменників емігрувати. Грабал залишився, хоч і не чекав нічого доброго від влади, котра переслідувала його ціле життя. Спільку чеських письменників окупаційна влада розпустила, а до нової, маріонеткової, Грабал вступати не став, воліючи заробляти на хліб насущний далеко не інтелігентською працею.

Після відлиги шістдесятих настала глибока криза. Твори письменників, що брали участь у подіях Празької весни, вилучалися з бібліотек, а самі автори піддавалися переслідуванням. Не уник цієї участі й Богуміл Грабал. 1970 року наклад його двох щойно написаних книг був пущений під ніж. Відтоді двері офіційних видавництв перед ним зачинилися. Лише дещо потрапляє до читача завдяки чеському самвидаву або емігрантським виданням.

Так сталося, що Грабал як письменник сформувався у зрілому віці. Принаймні, найвартісніші свої твори написав лише по сороківці, а опублікував, коли вже було йому за п'ятдесят. «Карел Чапек колись написав, що прозаїк стає письменником до сорока років. Це правда, — погоджувався Грабал, тлумачачи свій надто пізній вступ до літератури. — Той, кого цікавить не стільки життя, скільки його відображення, приречений постійно потрапляти в ситуації, які йдуть врозріз із його розумінням світу, у ситуації, які йому, вочевидь, проти шерсті і понад його сили... Я, від природи невпевнена в собі людина, мусив надавати людям гарантії в завтрашньому дні (працюючи страховим агентом. — Ю. В.); я любив нескінченні прогулянки над рікою і захід сонця, а працював чотири роки на металургійному заводі в Кладно; я терпіти не міг театру й акторів, а був чотири роки робітником сцени, і так далі. І все ж я зміг вижити у цьому далекому для мене оточенні і, врешті-решт, полюбив людей, з якими працював, і побачив головне: що вони там, унизу, такі ж боязкі, як і я, і цей страх є своєрідним «поясом цнотливості», що ховає їхню милу і добру сутність».

Оці постійні зміни, життя на узбіччі, серед людей, далеких від мистецтва й науки, дали, врешті, свої результати, вилившись у твори, яких, вочевидь, не міг написати жоден офіційний соцреалістичний письменник. Ще на ливарнях у Кладно Грабал написав оповідання «Ярмілка», яке надрукувати, проте, не вдалося.

1956 року Грабал нарешті дебютував — тоненькою книжечкою з двох оповідань під назвою «Розмови людей», що вийшли накладом 250 примірників як додаток до бібліофільського часопису. Ані сам Грабал, ані його біографи це видання за дебют не вважають. Однак саме ця книжечка сконденсувала в собі всі характерні риси грабалівської поетики. Сюрреалісти шукали «снів

наяву» скрізь, крім людських балачок, Грабал знайшов їх саме в буденних розмовах, на вулиці, в кнайпі, за гальбою пива, — створивши свій особливий «плебейський» сюрреалізм.

1959 року «чорнороб» Грабал підготував до друку солідну збірку оповідань «Шпак на ниточці», але недремне око цензури догледіло щось підозріле в тих невинних вуличних образах, і набраний шрифт розсипали.

Лише на п'ятдесятому році життя письменник нарешті діждався своєї першої книжки «Перлина на дні». А наступного, 1964, року вийшла збірка оповідань «Мрійники», перекладена невдовзі у Німеччині, Швейцарії та Італії. Слава впала на нього, мов грім з ясного неба.

До 1968 року Грабал видає ще кілька книжок. За повістю «Потяги під спеціальним наглядом», у якій відбилися його спогади про працю на колії під час війни, славний чеський режисер Іржі Менцль зняв однойменний фільм, відзначений 1966 року головною нагородою на фестивалі у Маннгеймі (Німеччина), а згодом і нагородою Оскара у США. Правда, в Чехословаччині цей фільм ще довго припадав пилем на цензурних полицях.

За кордоном слава його тим часом росте, а вдома Грабалові книжки читають із-під поли. В СРСР його ім'я згадують лише тоді, коли треба обуритися занепадом чеської літератури, вчасно порятованої доблесною Червоною Армією. Натомість радянському читачеві пропонують таких соцреалістів, як А. Плоудек або «чеський Корнійчук» — Ян Козак. Цей останній виголосив чималу промову на з'їзді очоленої ним Спілки письменників ЧССР, завдяки чому світ довідався, хто насправді є гордістю чеської літератури і чиї книжки варто шукати. Були це розкритиковані й засуджені Козаком Грабал, Гавел, Шкворецький, Кундера, Ашкеназі, Голан, Голуб та інші.

З 1976 року Грабала починають потроху видавати: виходить з друку німбуркська трилогія «Містечко над водою» — «Пострижини», «Прекрасна туга», «Арлекінові мільйони», повість «Я обслуговував англійського короля» та кілька збірок оповідань і спогадів.

Широка популярність допомогла Грабалу уникнути серйозних переслідувань, однак кожна нова неофіційна публікація провокувала черговий конфлікт письменника з владою. Режим

мусив рахуватися зі світовою славою Грабала: 1988 року йому повернули членство у Спілці, а наступного року ошчасливили ще й званням заслуженого письменника ЧССР «за великий внесок у творення соціалістичної культури». Хоча кожен уважний читач Грабалової прози добре бачив, що чого-чого, а саме «соціалістичної культури» письменник ніколи не творив.

Після «оксамитної революції» 1989 року Богуміл Грабал знову здобув масову аудиторію. Цьому дуже посприяв Вацлав Гавел, який 1996 року вручив письменникові орден «За заслуги». У дев'яності роки Грабал отримав чимало міжнародних літературних премій і звань, серед них, наприклад, почесний титул Французької Республіки «Лицар літератури і мистецтва».

Тоді ж письменник об'їхав з лекціями і авторськими читаннями кілька університетських міст Західної Європи і США, а 1994 року його висували на здобуття Нобелівської премії з літератури.

Критика писала про Грабала, що він одружив сюрреалізм із соцреалізмом. І справді, героями його перших книг були здебільшого чеські робітники, люди праці, але описані переважно поза роботою — у пивницях, шинках, вдома, на забавах. І всі вони тішаться чудесним життям, ба навіть захоплюються ним, як і належить у справжньому соцреалістичному творі, але це захоплення є не чим іншим, як своєрідним комплексом Швейка — тішитися геть усім, навіть у біді знаходячи розраду. Фактично Грабал висміював соціалістичну дійсність вустами простих собі балакунів, котрі на кожне явище мають власне судження і, так само як і Швейк, сиплять, мов з рукава, життєвими прикладами.

Чеський письменник Йозеф Шкворецкий, який після 1968 р. емігрував до Канади, називав Грабала «великим новатором чеської прози», а ще «ніжним ліриком з клубком нервів».

У багатьох оповіданнях Грабал пориває з традиційною сюжетною прозою, відмовляється від безпосередньої характеристики персонажів. Розмови, спогади, потік свідомості, натуралістичні сцени, гашеківський гумор нанизуються одні на одні, витворюючи якусь безперервну лінійну конструкцію. Грабал перемішує справи важливі й абсолютно пусті, випадкові й логічно узгоджені

на засаді зіткнення контрастів: гумору й жаху, сентименталізму й вульгаризму, комізму й трагізму. Такі зіставлення дають цікаві гумористичні й гротескні ефекти. А все це письменник знаходив у повсякденні, забарвленому народною уявою й фантазією.

Грабал любив зображати світ людей з узбіччя, людей, чийм життям жив і він, працюючи то в ливарні, то на паперовому складі, то на колії, і ніде не добиваючись ані найменшого поступу в своїй кар'єрі. Люди ці зі спонтанним оптимізмом кидаються у нурт життя й плывуть за течією, а коли товчуть лоби об каміння порогів, то намагаються знайти цьому якнайсвітліше пояснення. Життя їх ніколи не розчаровує. А що найдивніше — не вчить нічому.

Письменник шукав поезію в прозі буднів і, на відміну від «снів наяву», котрі творили сюрреалісти, творив «сни вголос». Грабал сам вважав, що він лише переливає життєву правду на папір і що роль його обмежується селекцією та монтажем. Вибирив з того, що підслухав і підглянув, найцікавіше — перлини слова і міфотворчості (недаремно ж перша збірка його оповідань мала назву «Перлини на дні»), і творив з них таке намисто, яке мало водночас смішити читача і забивати йому подих.

1986 року в Торонто вийшла книжка Грабала «Просвіти», наступного року там побачили світ ще дві книги спогадів — «Весілля в хаті» і «Нове життя». Усі три томи написані від імені письменникової дружини. У «Просвітах» знаходимо дуже цікаву характеристику Грабалової літературної творчості: «Мій чоловік і його писанина — це суцільний безлад, бо він ніколи не дбав про стиль писання, навіть не намагався, я знала граматику слабо, але розумілася на тім, що мій чоловік властиво ніколи порядно по-чеському писати не вмів, його писанина справляла враження перекладу з чужої мови, якихось нотаток, котрі ще треба опрацювати, ледь-ледь нашкіцзованих епізодів, що потребують марудної роботи... Однак мій чоловік саме це високо в собі цінував, був повен ентузіазму, коли міг покинути отой свій текст недоробленим, напіврозваленим, аж таким, що сипався з нього тиньк і поставала гола стіна, крихка цегляна кладка... Тою своєю базграниною мій муж нагадував мені празькі подвір'я, де валяються покинуті рештки риштовань, де суцільні завали довкола переповнених смітників, писанина мого чоловіка — то,

власне, забуті й полишені румовища старих будівельних матеріалів, якихось невідомих уламків, дротів, батарей парового опалення, різного дрантя, котре вивозять під час недільних вибирань мотлоху, мій муж писав так, мовби писанина його була віддзеркаленням того всього, бо навіть сам про себе казав, що відбитком його текстів є старі подвір'я, вибиті шиби залізничного клубу, і що саме так, як він пише, зодягаються робітники».

Для Грабала ідеалом у прозі був дрогобицький алхімік слова Бруно Шульц. «Коли я озираю ХХ століття, то переконаюсь, що завше мене захоплювали два імені: Гійом Аполлінер і Бруно Шульц, — писав Грабал. — Це імена митців, котрі пов'язують Західну Європу зі Східною. Коли я починав писати, як і належиться початківцеві, поезії, то Аполлінер був для мене недосяжним взірцем, ім'я його вимовляв я з сакральною повагою... Зворушує мене також його польська матуся, котра, наближаючись до труни сина-поета і ступивши на половинку килимка, який вона колись подарувала синові зовсім новеньким, вигукнула з гнівом: «Боже! Він його розрізав!» А коли я вперше взяв до рук «Цинамонові крамниці» Бруно Шульца, то після кожної півсторінки відкидав книжку й виходив перейтися — робилося мені темно в очах. І так донині, читаючи його, відчуваю дивну млість і слабкість, настільки незвичною є ця книжка, настільки коштовним і пронизливим є цей текст, що входить у сферу геніальності, у якій до краю суб'єктивна оповідь сягає класичної об'єктивності.

Ці два поети для мене — герої нашого віку і, як переймає мене до глибини смерть Аполлінера від епідемії іспанки одразу після Першої світової війни, коли його востаннє бачено з трьома пляшками рому, так само боляче ранить мене смерть Бруно Шульца у Другій світовій війні, коли німецький солдат застрелив його в Дрогобичі, місті, котре поет оспівав у «Цинамонових крамницях».

* * *

Мій тато щоранку уважно слухав радіо «Свобода». Зі звуками цього радіо я прокидався усе своє дитинство. 4 лютого 1997 року тато сповістив мені за сніданком новину: якийсь чеський письменник, годуючи голубів, занадто вихилився з вікна лікарні, випав і вбився. Татова пам'ять на прізвища не була найліпша.

Але я чомусь відразу випалив:

— Грабал?

— Ага, Грабал! — зрадів тато. — Я хотів би щось його почитати. Така дивна смерть...

Я дав йому свій переклад, опублікований у «Всесвіті».

Грабалова смерть мене потрясла. Потім я дізнався, що то було самогубство, причиною якого стала важка хвороба і похилий вік.

* * *

Перекладати Богуміла Грабала — суцільне задоволення. Задоволення тим сильніше, що ближчий світ, з якого вийшов перекладач, до того світу, який зображає Грабал. А світ цей знайомий і рідний кожному галичанинові, бо тільки в Галичині звертаються до двірнички «пані Стефа», а до останнього пияка з бурячковим носом — «пан Дзюньо». Тут вечірні вулиці пахнуть смаженими в олії картопляними пляцками, помідоровими і гороховими зупами, фантастичними прецлями, струдлями, кнедлями та іншим печивом, від якого у кожного мігранта дух забиває. Але все це дуже детально описано в Бруно Шульца.

На відміну від Шульца, котрий писав літературною мовою, Грабал частенько послуговується міським жаргоном. Від часів Гашека чехи не мали нічого подібного. Грабал писав, як дихав, перевтілюючись у своїх героїв. Він вважав, що «коли людині зле на душі, тоді найкращими ліками є банальні розмови про банальні події і речі».

Роман «Я обслуговував англійського короля» теж написаний від імені головного героя, а отже, маємо нестримний, заплутаний плин розповіді, перетканой соковитими народними словечками, яких не знайдете у жодному словнику, проте він передає ритм життя, його змінність, випадковість, деколи й нелогічність, а тим самим і всю нетривкість позиції сучасної людини, хоч би якої освіти вона засягла і якого щабля кар'єри дісталася.

Однаке нелітературні слова — це тільки половина проблеми, яка постає перед перекладачем, бо Грабал ще й речення будує на засадах якогось особливого вуличного синтаксису, виробляючи з розділовими знаками незвичні для ока речі.

Цікаво, що навіть чеську публіку Грабал часом таки епатував, що видно з добірки листів, які він опублікував під назвою «Кривава балада, написана моїми читачами»:

«Судячи з деяких рецензій, ота свинота, Грабал, належить до учнів Неруди і решти класиків!!! Жажіття!!! Він не гідний навіть стати коло Неруди. Гашек у цілому своєму «Швейкові» на кількості сторінок не нагромадив стільки, як цей сексуальний збоченець».

«Не хочу робити порівнянь, але Ви таки з роду Ванчури, з роду Ладіслава Кліми, з роду Ярослава Гашека, з роду Кубіна. Ви маєте чудовий словник, сповнений поезії, жодних там манірностей чи сюсюкань, все тут налите кров'ю і жагуче. І ще одне: були Ви, начебто, комівояжером. Я так само їздив колись продавати гребінці, бритви, запальнички, бенгальські вогні, липучку для мух та іншу галантерею».

«Ти, свинюко неспарована, котру нині всі підносять до небес, коли ти нарешті перестанеш затруювати людські душі своїми плюгавими вибриками? Скільки ти пропиячив зі своїми «критиками» і «рецензентами» по різних борделях, що так тебе вихваляють?»

«Хтось створив довкіл нього славу і тепер про нього пишуть, який то файний писака. А то є лобуряка, лайдацюра, може, навіть пидирас або імпотент. Надто оті його словечка, нібито народні, усіх їх варто виставити на суд. А взагалі — це об'єкт для неврологічних досліджень».

«Досить Грабала! — це гасло всіх порядних людей. Не думай собі, що твоя слава сягне під небеса. Ти гівнюху, ти свинська рийко. А хай би тебе дідько забрав!»

«Я, пане Грабал, вірте мені, після прочитання Ваших книг вже не маю спокою, мене постійно мучить і переслідує невимовна краса, витонченість, дотеп, біль, мудрість, о Господи, хай то шляк трафить!»

* * *

1971 року Грабал написав свій найзнаменитіший роман «Я обслуговував англійського короля». Упродовж 70-х років цей твір активно тиражувався у чеському самвидаві і лише 1980 року вийшов друком окремою книжкою, що відразу викликало репресії проти видавництва. Масовим накладом у 190 000 примірників роман вийшов аж у 1989 році.

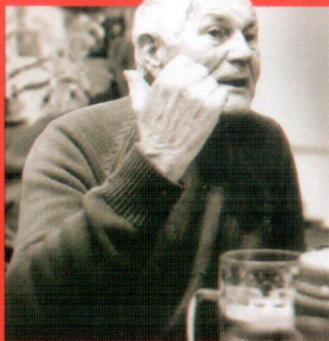
Історію появи роману Грабал описав не раз. Задля ілюстрації

можна навести уривок з його виступу у Стенфордському університеті 25 квітня 1989 року:

«Там акумульовано людську балачку, яку я завше любив і люблю досі, тому можна сказати, що течія моєї балачки і мого писання тісно пов'язана з кнайпою і ресторанами, але зазвичай більше з кнайпою.

З моєю дружиною, яку кликали Піпсі, я познайомився, коли вона працювала офіціанткою, а потім касиркою в готелі Париж». Я ходив її зустрічати, вона завше сиділа на кухні і все, що там на кухні відбувалося, переходило через її касу. Ми прожили двадцять п'ять років. Дружина була спочатку в готелі «Париж», а потім продавала курчат у готелі «Палас». Отже, я був у постійному контакті з ресторанним життям, тож з усім тим, що я описав, особисто зіткнувся. Моїм великим приятелем був пан Ваніта, корчмар, який вивчився в готелі «Париж», і я отак ще з юнацького віку, відколи почав учащати до кнайп у маленьких містечках, а потім і з дружиною до ресторації, а потім і до празьких кнайп, до «Тигра», до «Коцура», до «Пінкаса», то за ту гурму літ збагатився безліччю цікавих історій, пригод, а особливо різних дрібних деталей. Якось, зайшовши на пиво в готельчик «Синя зірка», я познайомився з тамтешнім метрдотелем, і він оповів мені, як починав. А він починав як піколик, продаючи сосиски на вокзалі, а я, прийшовши додому вночі, ліг спати, а вранці та його історія, то так, якби стукнути китайську вазу, тріщинка побіжить-побіжить і ваза розколеться, отак мене стукнуло у тій «Синій зірці», я сів за машинку й почав писати, і коли написав перші десять сторінок, вони викликали в мене дальші й подальші асоціації, і це так мене захопило, що я писав безупинно, ніхто до мене тоді не заходив, і я писав цілих вісімнадцять днів, а за вісімнадцять днів усе було готове. Усе це дуже просто. Мусите тільки мати велетенський запас матеріалу, щоб вам не забракло, щоб ви могли те все зліпити докупити і перетворити на літературу».

Юрій Винничук



БОГУМІЛ ГРАБАЛ

(28.05.1914—3.02.1997)

Чехія

Богуміл Грабал, видатний чеський письменник, народився перед самим початком Першої світової війни. 1919 року переїжджає у містечко Німбурк, де його вітчим працював директором пивного заводу. 1935 р. Грабал вступає на юридичний факультет Карлового університету. Під час Другої світової війни працював телеграфістом і черговим на залізничній станції, після війни — страховим агентом і комівояжером, що, як і наступні його професії, знаходить відображення у творчості. З 1952 до 1959 рік Грабал працює пакувальником макулатури, а згодом робітником сцени в театрі.

Якщо не враховувати ранніх поетичних спроб, то перші свої значні твори Грабал створив на четвертому десятиріччі життя, а опублікував лише в шістдесяті роки. Деякі його книги, зокрема, «Я обслуговував англійського короля», не були опубліковані вчасно з політичних міркувань. За життя письменника побачили світ такі його книги: «Перлина на дні» (1963), «Штукарі», «Уроки танцю для літніх і просунутих» (1964), «Поїзди особливого призначення» (1965), «Я обслуговував англійського короля» (1971), «Надто гучна самотність» (1977), «Арлекінові мільйони» (1981) та інші.

З лютого 1997 року, намагаючись погодувати голубів з вікна лікарні, письменник випав з п'ятого поверху. Вважають, що він міг здійснити самогубство, оскільки подібне падіння описане у деяких його творах. Урна з прахом Богуміла Грабала похована на сільському цвинтарі в сімейному склепі під Прагою.

Оповідання, повісті та романи письменника перекладені у численних країнах світу.

